

Marko Hynninen

Sota, rikollisuus ja Kotka

Rikollisuus ja järjestysvalta Kotkassa vuosina 1939-1945

Suomen historian Pro gradu

Jyväskylän yliopistossa

Kevät 2001

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta

HUMANISTINEN

Tekijä

Marko Hynninen

Työn nimi

Sota, rikollisuus ja Kotka - Rikollisuus ja järjestysvalta Kotkassa vuosina 1939-1945

Oppiaine

Suomen historia

Aika

Kevät 2001

Laitos

Historian

Työn laji

Pro gradu

Sivumäärä

107 tekstisivua + liitteet

Tiivistelmä - Abstract

Tämän tutkimuksen kohteena on Kotkan kaupunki ja siellä ilmennyt rikollisuus talvi- ja jatkosotien aiheuttamien poikkeusolojen aikana. Talvisodan myötä Kotka ja koko Suomi joutuivat pitkään poikkeusolojen aikaan, joka heijastui myös rikollisuuteen ja sen ilmenemismuotoihin.

Tutkimuksen pääkysymyksiä ovat: mikä oli talvi- ja jatkosodan vaikutus rikollisuuteen Kotkassa ja minkälaista rikollisuus konkreettisesti oli? Rikollisuuden ohella tutkitaan myös viranomaisten, lähinnä Kotkan poliisin toimintaa eli minkälaista rikollisuuden kontrollointi oli, mitä toimenpiteitä se sisälsi ja mihin se kohdistui sekä miten poliisi toimi rikollisuuden torjunnassa ja selvittämisessä? Vaikka tutkimus perustuukin kotkalaisen rikollisuuden tutkimiseen, tarkastellaan tutkimuksessa kuitenkin rikollisuutta myös koko maan osalta. Eri rikostyyppien ohella on keskeistä tutkia myös ketkä rikoksia tekivät ja millainen oli ero sodan ja rauhan aikana?

Tutkittavat rikokset ovat pääasiassa ns. "tavallisia" rikoksia eli työssä paneudutaan lähinnä rauhan ajalta tuttujen rikosten tutkimiseen. Eli säännöstely- ja sotatilarikollisuus ei saa tutkimuksessa erikoisasemaa, vaan tutkimus painottuu lähinnä omaisuus-, väkivalta- ja alkoholirikosten tutkimiseen.

Tutkimuksen päälähteinä ovat Kotkan raastuvanoikeuden tuomioluettelot sekä Suomen virallisen tilaston oikeustilastot. Myös Kotkan kaupungin eri virastojen vuosi-/toimintakertomukset sekä paikalliset sanomalehdet ovat merkittäviä lähteitä tutkimuksen kannalta.

Asiasanat

Historia, Kotka, poliisi, rikollisuus, sota

Säilytyspaikka

Historian laitos / yliopiston kirjasto

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. Poikkeusolot ja rikollisuus	1
1.2. Kotka tutkimuskohteena	3
1.3. Tutkimustilanne	5
1.4. Tutkimustehtävä ja tutkittavat rikokset	9
1.5. Lähteet	12
1.6. Rikollisuus ennen talvisotaa	14
1.6.1. Itsenäisyyden ajan rikollisuus Suomessa	14
1.6.1.1. Rikollisuuden yleinen kehitys	14
1.6.1.2. Väkivaltainen Suomi	16
1.6.2. Rikollisuus Kotkassa	17
2. VIRANOMAISET JA RIKOLLISUUDEN VALVONTA	20
2.1. Kotkan poliisilaitos	21
2.1.1. Poliisilaitoksen organisaatio ja vahvuus	21
2.1.2. Sotien aiheuttamat muutokset ja lisääntyneet tehtävät	22
2.1.3. Poliisin toiminta	24
2.2. Muut viranomaiset	27
2.2.1. Viipurin läänin rikospoliisikeskus ja Valtiollinen Poliisi	27
2.2.2. Kotkan tullitoimisto	29
2.2.3. Sotilasviranomaiset ja suojeluskunta	30
2.2.4. Kotkan huoltolautakunta	32
3. SODAN UHKA JA TALVISOTA	32
3.1. Vuoden 1939 alkupuoli Kotkassa	32
3.2. Rikollisuus laskuun jo syksyllä 1939	34
3.3. Talvisota Kotkassa	37
3.3.1. Epävarmuuden aikaa	37
3.3.2. Sota ja sen vaikutukset rikollisuuteen	42
4. VÄLIRAUHAN AIKA	47
4.1. Paluu “normaalioloihin”Kotkassa	47
4.2. Omaisuusrikollisuus kasvuun	48
4.3. Muu rikollisuus	52
4.4. Säännöstely ja irtolaisuus	57
4.5. Ketkä rikoksia tekivät?	59
4.6. Rikollisuuden vastustaminen	64

5. UUTEEN SOTAAN	65
5.1. Kotka ja sotatoimet	65
5.2. Olosuhteet ja mielialat Kotkassa jatkosodan aikana	69
5.3. Jatkosota ja rikollisuus	72
5.3.1. Väkivaltarikollisuus vähäistä	73
5.3.2. Omaisuusrikollisuuden kasvu jatkuu	77
5.3.3. Alkoholiin liittyvät rikokset	81
5.3.4. Säännöstely- ja sotataririkokset sekä irtolaisuus	84
5.4. Rikollisuuden muuttuneet kasvot	88
5.5. Viranomaiset ja kontrolli	94
6. SODASTA JÄLLEENRAKENNUKSEEN - RIKOLLISUUSKRIISI	95
6.1. Kaikenlainen rikollisuus kasvuun	96
6.2. Syyt rikollisuuden kasvuun	99
6.3. Poliisi ja kasvava rikollisuus	100
7. POIKKEUSOLOJEN VAIKUTUS RIKOLLISUUTEEN KOTKASSA	102
LIITTEET	108
Taulukko 19. Poliisin tietoon tulleet väkivaltarikokset Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1937-1945	108
Taulukko 20. Poliisin tietoon tulleet omaisuusrikokset Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1937-1945	108
Taulukko 21. Poliisin tietoon tulleet juopumusrikokset Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1937-1945	109
Taulukko 22. Poliisin tietoon tulleet väkijuomalakia vastaan tehdyt rikokset Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1937-1945	109
Taulukko 23. Poliisin tietoon tulleet säännöstelyrikokset Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1937-1945	110
Taulukko 24. Irtolaisuuspidätykset Kotkassa vuosina 1937-1945	110
Taulukko 25. Kotkan poliisin huolto-osaston irtolaisuudesta antamat varoitukset vuosina 1937-1945	110

Taulukko 26. Kotkassa irtolaisvalvontaan ja työlaitoksiin joutuneet vuosina 1938-1945	111
Taulukko 27. Asukasluvut Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1938-1945	111
LÄHTEET	112

JOHDANTO

1.1. Poikkeusolot ja rikollisuus

Kriminologit ovat rikollisuutta tutkiessaan pyrkineet löytämään selityksiä rikollisuuden kehitykseen. Rikollisuutta vähentäviksi tekijöiksi on havaittu koulutus- ja sivistystason nousu sekä taloudellinen hyvinvointi. Merkittävä vaikutus rikollisuuteen on myös yhteiskunnallisella liikehdinnällä sekä väestön liikkuvuuden lisääntymisellä.¹ Kuitenkaan hallitut, laajatkaan, muuttoliikkeet eivät sinällään lisää rikollisuutta. Tilanne on toinen jos siirtolais- tai pakolaisvirrat ovat syntyneet erilaisista kriiseistä tai levottomuuksista.² Ns. Poikkeusolojen eli yhteiskunnallisten ja taloudellisten kriisien vaikutukset ovat yleensä selvästi nähtävillä rikostilastoissa. Suomessa esimerkiksi vuoden 1905 suurlakon ja vuoden 1918 kansalaissodan jälkeiset vuodet näkyivät rikostilastoissa selvästi kohonneina lukuina, erityisesti väkivaltarikosten osalta.³ Itseasiassa 1920-luvulla suomalainen väkivaltarikollisuus nousi sellaisiin korkeuksiin, että vastaavaan ei ole koko maan puitteissa milloinkaan ennen tai myöhemmin päästy⁴.

Rikollisuutta on olemassa monta eri lajia ja se voidaan käsittää monella eri tavalla. Rikoksen ja rikollisuuden määrittelemisessä keskeinen tekijä on kuitenkin lainsäädäntö eli teko on kriminalisoitu. Rikos on siis tarkoituksellinen teko, joka rikos- tai muussa lainsäädännössä määritellään rangaistavaksi ja johon valtiolla on rankaisuoikeus.⁵

Poikkeusoloilla tarkoitetaan yleensä olosuhteita ja kriisejä, joiden aikana yhteiskunnan ulkoiset tai sisäiset tekijät muodostavat vakavan uhan väestön toimeentulolle ja yhteiskunnan sisäiselle järjestykselle. Lisäksi se saattaa johtaa väkivaltaan, hengen menetyksiin sekä uhata valtiomuotoa. Poikkeusoloista sota on kaikkein rajuin koska sen

¹ Halonen 1997 s.7

² Kontula 1996 s.10

³ Verkko 1938 s.276-278

⁴ Ylikangas 1986 s.336

⁵ Laine 1991 s.25

vaikutukset ulottuvat kaikkialle yhteiskuntaan. Se voi ajaa ihmiset pois heidän kotiseuduiltaan ja viedä miehet rintamalle. Se vaarantaa ihmisten turvallisuuden, luo turvattuutta sekä vaikeuttaa jokapäiväistä toimeentuloa. Säännöstely ja tavarapula vallitsevat. Ihmisten liikkuvuus lisääntyy ja tavaroita sekä muuta omaisuutta jää vartioimatta. Sekä tilaisuudet että motivaatio rikosten tekemiseen voi muuttua. Kaikki nämä tekijät yhdessä tai erikseen vaikuttavat sota-aikana määräysten kiertämiseen ja rikkomiseen sekä itse rikollisuuteen.⁶

Sodan yhteyttä rikollisuuteen on useimmissa maissa yhdistänyt se, että heti sodan alkamisen jälkeen rikollisuus on vähentynyt. Sodan jatkuessa pitkään rikollisuus alkaa kasvaa ja nousee vähitellen ennätyksellisen suureksi, omaisuusrikollisuuden muuttuessa enemmän kuin väkivaltarikollisuuden.⁷ Nämä yleiset havainnot muutoksista pitävät paikkansa myös suomalaisen rikollisuuden ja sen eri ilmenemismuotojen osalta talvi- ja jatkosodan aikana. Talvisodan aikana rikokset vähenivät tuntuvasti. Nuorten miesten eli kaikkein potentiaalisimpien rikoksenteijöiden joutuminen armeijaan ja rintamalle sekä alkoholin saannin rajoitukset vähensivät perinnäistä rikollisuutta. Talvisotaa seurasi kuitenkin omaisuusrikollisuuden kasvu heti sodan jälkeen. Sodan aikana myös tilaisuus teki monesta suomalaisesta varkaan. Jo keväästä 1940 lähtien siirtoväen isännättömältä näyttäneitä tavaraa oli paljon liikkeellä ja sota-aikana muutenkin oli paljon sellaista tavaraa liikkeellä, joka helposti koettiin "yhteiseksi". Kansakunnan moraalit, joka talvisodan aikana oli korkea, höllentyi välirauhan ja jatkosodan aikana. Perinteisen rikollisuuden kasvun ohella, jatkosodan aikana myös säännöstelyrikollisuus ja irtolaisuus kasvoivat. Sodan aikana monet väestöryhmät joutuivat rikollisuuden kanssa tekemisiin uudella tavalla. Varsinkin naisten rikollisuuteen sota vaikutti merkittävästi. Esimerkiksi naisten osuus kaikista tuomituista kasvoi jatkosodan aikana kolmannekseen. Osittain tämä selittyy sillä, että tilastojen ulkopuolelle jäivät kenttäoikeuksissa tuomitut. Kuitenkin myös määrältään naisten rikollisuus kasvoi huomattavasti.⁸

⁶ Kontula 1996 s.4, 53

⁷ Kontula 1996 s.56

⁸ Hietanen 1992 s.158
Kontula 1996 s.56-58

Sota-ajan rikollisuuden tutkimisen tekee erityisen vaikeaksi sotaan joutuneiden miesten poistuminen potentiaalisten rikollisten kirjoista armeijan erikoislainsäädännön piiriin. Tämä tietysti vähentää tyypillistä rauhanajan rikollisuutta sitä enemmän mitä suuremmasta liikekannallepanosta on kyse. Sota-ajan kotirintaman ja armeijan rikollisuuden saattaminen yhteen on äärimmäisen hankalaa. Esimerkiksi armeijan kenttäoikeuksien päätöksellä rikoksiksi kirjataan monia tekoja, jotka rauhanajan yhteiskunnassa tai kotirintamallakaan eivät ole lainvastaisia tai ylipäätään mahdollisia. Tällaisia ovat esimerkiksi armeijalle tyypilliset kuuliaisuusrikokset. Niinpä Suomen sotavuosien rikollisuutta tutkittaessa joudutaan pitkälti tyytymään kotirintaman rikollisuuden kuvaamiseen.⁹

1.2. Kotka tutkimuskohteena

Tämän tutkimuksen varsinaisena kohteena on Kotkan kaupunki ja siellä ilmennyt rikollisuus viime sotien aikana. Kotkan sijainti etelä-rannikolla Kymijoen suistossa oli luonut edellytykset, jotka olivat nostaneet Kotkan merkittäväksi teollisuus- ja satamakaupungiksi. 1930-luvun lopulla Kotka olikin kasvava ja tarmokas Kymenlaakson keskus, jossa vuonna 1938 oli asukkaita 22135. Yhteiskunnallisten olojen vakiintuminen ja laman väistyminen taloudellisen kasvun myötä merkitsi 1930-luvun loppupuolen Suomessa hyvää aikaa niin taloudellisesti kuin sosiaalisestikin. Tämä näkyi myös Kotkassa, joka oli paitsi suuri teollisuus- ja kauppakeskus, myöskin Kymenlaakson laajan teollisuusalueen keskeinen satama. Se oli maan suurin vientisatama ja kuului liikenteen kokonaismääriltäänkin maan kolmen suursataman joukkoon Helsingin ja Viipurin ohella. Näin voidaankin sanoa kaupungin eläneen kaupan ja teollisuuden varassa, liike-elämän ja vilkkaan meriliikenteen antaessa oman leimansa kaupungille.¹⁰

Toisenlaisen leiman antoi taas se, että kaupungin luonteesta johtuen suuri osa sen asukkaista oli työväestöön kuuluvaa. Kansalaissodan aikoihin Kotkan seutu oli

⁹ Hietanen 1992 s.160

¹⁰ Poliisimies 5 1938. Lindgren. Piirteitä Kotkan kaupungin kehityksestä. s.172

tärkeää punaisten tukialuetta ja yhä edelleen Kotka tunnettiin varsin vasemmisto-myönteisenä kaupunkina. Vuonna 1937 toimikautensa aloittaneessa ns. pitkässä valtuustossa, jonka toimikausi kesti sotien vuoksi peräti yhdeksän vuotta, SDP:n yksin edustamalla vasemmistolla oli 22 paikkaa sekä oikeistoa edustaneilla IKL:llä neljä, kokoomuksella viisi, edistyspuolueella kolme ja ruotsalaisilla yksi valtuutettu eli yhteensä 13.¹¹ Vastavasti vuoden 1939 eduskuntavaaleissa Kotkassa annettiin yhteensä 7951 ääntä, jotka jakautuivat seuraavasti: sosiaalidemokraatit 4954 ääntä, kokoomus 1208 ääntä, maalaisliitto ja edistyspuolue 752 ääntä ja IKL 739 ääntä.¹²

Artikkelissaan *Poliisimies*-lehdessä maaliskuussa 1938, poliisimestari Havas toi esiin seikkoja, jotka erityisesti heijastuivat poliisin toimeen ja tehtäviin Kotkassa. Tällaisia seikkoja olivat sataman vilkas liikenne, joka toi Kotkan kaduille ja kapakoihin vilkkaimpina aikoina jopa useita satoja huvittelunhaluisia merimiehiä. Toinen tekijä oli kaupungissa oleileva epämääräinen työläisjoukko, jotka olivat sataman ja teollisuuden käytettävissä tarvittaessa tilapäistyövoimana. Tällaisen 500-1000 henkeä käsittävän lisäjoukon Havas katsoi olevan järjestyksenpidollisesti vaikeasti hallittavaa. Kolmantena seikkana Havas mainitsi Kotkan lähiseutujen asukkaiden hakeutumisen huvittelemaan Kotkaan. Tämän seurauksena väkijuomarikokset ja katuelämän varjopuolet olivat Kotkassa nousseet. Artikkelissaan Havas myös kritisoi voimakkaasti poliisivoimien vähyyttä Kotkassa sen työmäärään nähden.¹³

Talvisodan myötä Suomi joutui pitkään poikkeusolojen aikaan, joka heijastui myös suomalaiseen rikollisuuteen ja sen ilmenemismuotoihin. On mielenkiintoista tutkia miten nämä poikkeusolot vaikuttivat jokapäiväisen elämään ja rikollisuuden ilmenemiseen Kotkassa. On kuitenkin selvää, että sodat aiheuttivat Kotkassa paljon kärsimystä. Lisäksi poikkeusolot ja sotatila vaikuttivat teollisuuslaitosten ja sataman toimintaan. Elinolosuhteet Kotkassa olivatkin siis sotavuosien aikana varsin ankarat. Maantieteellisestä sijainnistaan ja teollisuus- ja satamakaupungin asemastaan johtuen

¹¹ Savikko 1978 s.84-85

¹² Etelä-Suomi 4.7.1939

¹³ Poliisimies 5 1938. Havas. Kotkan saari ja Kotkan poliisilaitos. s.168

Kotka oli strategisesti tärkeä kaupunki ja sotien aikana siellä oli voimassa ankarampia määräyksiä ja kieltoja kuin normaalisti. Talvisodan ja varsinkin jatkosodan aikana Kotka joutui ajoittain varsin ankarien pommitusten kohteeksi ja jatkosodan aikana myös Suomenlahden meritaistelujen etulinjaan. Kaupunkiin ja sen lähialueille oli jatkosodan aikana sijoitettu suomalaisia ilmatorjuntajoukkoja ja merivoimat tukeutuivat Kotkaan ja sen saaristoon. Myös saksalaiset sota-alukset ja merisotilaat kuuluivat syksystä 1941 aina sodan loppuun asti Kotkan kaupunkikuvaan¹⁴. Pommituksista tai niiden uhasta johtuen suuri osa Kotkan väestöä oli ajoittain joko evakuoituna tai itse vapaaehtoisesti lähteneinä poissa kaupungista. Myös siirtoväen saapuminen kaupunkiin jo talvisodan aikana, mutta varsinkin välirauhan aikana ja lopullisesti vuonna 1944 on merkittävä seikka, sillä usean tuhannen hengen suuruinen siirtoväki ei voinut olla vaikuttamatta Kotkaan ja kotkalaisiin. Rauhan tultua vuonna 1944 ja miesten palatessa rintamilta, alkoi kaupungissa voimakas jälleenrakennuksen ja uudisrakennuksen kausi. Rauhan tulo merkitsi kuitenkin myös Kotkassa, kuten koko maassa, voimakasta rikollisuuden kasvua¹⁵. Muita tutkimuksessa huomioon otettavia seikkoja ovat myös Kotkan suuri työläisvaltaisuus ja jopa vasemmistolaisuus ja Kotkan asema ympäröivän maakunnan keskuksena, josta ympäristöseutujenkin väki haki huvituksia, joihin yleensä liittyi myös alkoholi ja tätä myötä sen mukanaan tuomat lieveilmiöt.

1.3. Tutkimustilanne

Kotkan sotienaikaista rikollisuutta tutkittaessa kysymys on historiallisen lähestymistavan ohella kriminologisesta tutkimuksesta, jossa menneisyydessä vallinnutta rikollisuutta pyritään selittämään senaikaisilla olosuhteilla. Tällaista rikollisuuden historiaan keskittyvää tutkimusta kutsutaan historialliseksi kriminologiaksi.¹⁶ Sen tutkimusel-

¹⁴ Anttila 1955 s.388

¹⁵ Kotkan RO:n tuomioluettelot 1944, 1945
SVT oikeustilastot 83, 84. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

¹⁶ Jaakkola 1986 s.325
Kuusikko 1996 s.17

lisena päämääränä ei ole pidetty pelkästään vallinneen rikollisen käyttäytymisen kuvausta, vaan myös rikollisuuden ja yhteiskuntarakenteen sekä vallitsevien sosioekonomisten ja kulttuuristen tekijäin välistä keskinäissuhdetta¹⁷. Vastaavasti kriminologia määritellään yleensä tutkimukseksi rikollisuuden yhteiskunnallisena ilmiönä. Siihen luetaan sekä rikoksentekijöitä ja uhreja koskeva sekä rikollisuuden määrään ja vaihteluihin kohdistuva tutkimus.¹⁸

Kuten kriminologialla, myös historiallisella kriminologialla Suomessa on läheinen suhde sosiologiaan. Alan ensimmäiset kotimaiset tutkimukset olivat muiden kuin ammattihistorioitsijoiden tekemiä. Sekä Veli Verkko että Lassi Huttunen olivat sosiologeja. Nykyinen rikollisuuden historian tutkimus on myös saanut vaikutteita sosiologien kehittämistä rikosteorioista ja soveltanut niitä menneisyyden rikosselvityksiin.¹⁹ Tarkasteltaessa suomalaista historiallisen kriminologian tutkimusta ei voida ohittaa Veli Verkkoa, jota on myös nimitetty Suomen ensimmäiseksi kriminologiksi. Hän on erikoisesti tunnettu moraalitilastollisena tutkijana, joka oli kiinnostunut kansan moraalisisesta tilasta. Verkko kirjoitti 1920-luvulta alkaen useita tutkimuksia ja artikkeleita lähinnä väkivaltarikollisuudesta. Vaikka Verkko olikin alunperin sosiologi, leimaa antavaa hänen monille tutkimuksilleen oli kuitenkin historiallinen näkökulma.²⁰

Historiallinen kriminologia on Suomessa nykyisin nopeasti kasvava historian erikoisala. Kansainvälisesti ottaen sen tutkimus on Suomessa varhaista, mikä taas on ainakin osittain seurausta siitä, että alan lähdetilanne on arvioitava vähintään hyväksi, sillä rikollisuutta valaisevia lähdesarjoja on käytössä jo vuodesta 1540 lähtien.²¹ Ehkä juuri tästä syystä Ruotsi-Suomen aikaan sijoittuneet historiallis-kriminologiset tutkimukset ovat Suomessa olleet varsin suosittuja. Tutkimusaiheista suosituin on Verkon perinteiden mukaisesti ollut väkivaltarikollisuus ja siihen usein liittyvä alkoholin käyttö.

¹⁷ Ylikangas 1979 s.32

¹⁸ Kuusikko 1996 s.18

¹⁹ Enlund 1993 s.1

²⁰ Jaakkola 1986 s.325-327

²¹ Ylikangas 1996 s.3-4

Syynä tähän lienee yksinkertaisesti se, että väkivaltarikollisuus on ollut ja on edelleen eräs suomalaisen yhteiskunnan ominaispiirteistä.

Varsinaisen historiallisen kriminologian ensimmäisiä suuria suomalaisnimiä on Pentti Renvall, jonka tutkimus *Suomalainen 1500-luvun ihminen oikeuskatsomustensa valossa* on ensimmäisiä tämän alan tutkimuksia Suomessa. Tunnetuin ja varmasti merkittävin rikoshistorian tutkija Suomessa on ehdottomasti Heikki Ylikangas, jonka mittava ura on painottunut väkivalta- ja oikeushistorian tutkimukseen. Esimerkiksi *Puukkojunkkareitten esiinmarssi. Väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790-1825* on suomalaisen rikoshistorian tutkimuksen klassikkoja. Viime vuosina useat nuoret historian-tutkijat ovat kiinnostuneet historiallisesta kriminologiasta. Esimerkkinä voidaan mainita Petri Karonen, joka on tutkinut mm. 1600-luvun oikeuskäytäntöjä sekä Kirsi Kuusikko, jonka tutkimus *Laiton Lappi, laiton Petsamo. Rikollisuus ja järjestysvalta Petsamossa 1921-1944* on erittäin hyödyllinen myös tämän tutkimuksen kannalta. Suomalaisen poliisin historiaa, myös sota-aikana, on erityisesti tutkinut Tuija Hietaniemi, jonka poliisi-aiheisista tutkimuksista on syytä mainita *Lain vartiossa. Poliisi Suomen politiikassa 1917-1948*.

Varsinaista toisen maailmansodan aikaista rikollisuutta on Suomessa tutkittu oikeastaan yllättävän vähän. Useissa talvi- ja jatkosotaa käsittelevissä tutkimuksissa rikollisuutta sivutaan usein varsin pintapuolisesti ja keskittymällä lähinnä säännöstelyrikkomuksiin ja sotatilarikoksiin. Myös joissakin kriminologisissa tutkimuksissa käsitellään myös sota-aikaa ja sodan vaikutuksia rikollisuuteen. Näistä tärkeimpänä voidaan mainita Osmo Kontulan tutkimus *Poikkeusolojen rikollisuus* sekä Risto Jaakkolan *Veli Verkko: moraalistatistikko ja Suomen ensimmäinen kriminologi*. Sen sijaan varsinaisia Kotkaa ja sen rikollisuutta koskevia tutkimuksia ei ole aiemmin tehty. Myöskin tutkimus sota-ajan Kotkasta on ollut melko vähäistä, vaikka asiaa onkin sivuttu muutamassa teoksessa, tärkeimpänä *Kotkan historia II* - kirjassa Leo Anttilan artikkeli *Kotka vuoden 1939 jälkeen*. Asia kuitenkin korjaantui vuonna 1999, jolloin julkaistiin Viljo Ripatin tutkimus *Kotkan kolme sota*. Siinä Ripatti on tutkinut kattavasti Kotkan ja kotkalaisten sotahistoriaa ja kotirintaman oloja viime sotien ajalta. Varsinkin kuvaukset Kotkan sota-ajan olosuhteista ja elämästä kaupungissa ovat tälle tutkimukselle erittäin hyödyllisiä.

Laajemmin Suomen rikollisuutta sotien aikana on oikeastaan tutkinut vain aikalainen, Veli Verkko. Vaikka joitakin Verkon selityksiä on myöhemmin pidetty jopa virheellisinä ja liian yksipuolisina ja hänen tutkimuksiaan arvosteltu puutteellisiksi, ovat hänen tutkimuksensa hyvä perusta tutkittaessa viime sotien rikollisuutta Suomessa. Varsinkin hänen laatimansa tilastomenetelmät ja itse tilastot ovat edelleen merkittäviä. Hänen lukuisista tutkimuksistaan on syytä mainita ainakin *Maamme rikollisuuden kehitys pitäen erityisesti silmällä talvisodan vaikutuksia, Lähimmäisen ja oma henki* sekä *Kolmi-vuotinen sota ja aselepo rikollisuuskriisin aiheuttajina*.

Muista sota-aikaa ja rikollisuutta käsittelevistä tutkimuksista on mainittava Silvo Hietasen tutkimus *Rikollisuus sota-ajan yhteiskunnassa* teoksessa *Kansakunta sodassa, osa 3, Kuilun yli*. Se antaa selkeän kokonaiskuvan suomalaisen rikollisuuden kehityksestä 1930-luvulta aina sodan jälkeisiin vuosiin sekä tähän kehitykseen vaikuttaneista tekijöistä. Myös kirjassa *Krig og moral: Kriminalitet og kontrol i Norden under andre verdenskrig*, Risto Jaakkola, Hannu Takala sekä Nina Roos käsittelevät monipuolisesti suomalaista sota-ajan rikollisuutta tutkimuksissaan, joiden kohteina ovat rikollisuus Suomessa vuosina 1935-1949, säännöstely ja rikollisuus sekä naisten rikollisuus Suomessa toisen maailmansodan aikana.

Aiheeseen liittyviä opinnäytetöitä on mainittava Mika Halosen pro gradu-työ *Rikollisuus Lahdessa 1938-1945: Talvi- ja jatkosodan vaikutus väkivalta- ja omaisuusrikollisuuteen*. Vaikka kyseessä on myös paikallishistoriallinen Lahteen keskittyvä tutkimus on se myös tälle työlle hyödyllinen, sillä siinä tarkastellaan rikollisuutta ja sotien vaikutusta siihen ja sen ilmenemiseen myös laajemmalla tasolla koko Suomen osalta. Muuten Halosen työ jää kuitenkin varsin pelkistetyn oloiseksi tilastolliseksi tutkimukseksi.

Tutkimuskirjallisuuteen on otettu mukaan myös teoksia, jotka edes vähäisessä määrin sivuavat tutkimusaihetta tai antavat taustaa ja elävyyttä tutkimukseen. Tällaisista teoksista voidaan mainita esimerkiksi Matti Simpuran historiikki alkosta ja maan alkoholipolitiikasta *Vapaan viinan aika: 50 vuotta suomalaista alkoholipolitiikkaa* sekä teokset kotirintaman elämästä ja pommituksista, kuten Eino Penttilän *Kotka liekeissä*.

1.4. Tutkimustehtävä ja tutkittavat rikokset

Tämän tutkimuksen tehtävänä on tutkia kotkalaista rikollisuutta ja sen ilmenemistä 1930-luvun viimeisistä rauhanvuosista aina vuoteen 1945. Pääkysymyksiksi tutkimuksessa nousevat: mikä oli talvi- ja jatkosodan vaikutus rikollisuuteen Kotkassa ja minkälaista rikollisuus konkreettisesti oli? Rikollisuuden ohella tehtävänä on tutkia myös viranomaisten, lähinnä Kotkan poliisin toimintaa eli minkälaista rikollisuuden kontrollointi oli, mitä toimenpiteitä se sisälsi ja mihin se kohdistui sekä miten poliisi toimi rikollisuuden torjunnassa ja selvittämisessä? Vaikka tutkimus perustuukin kotkalaisen rikollisuuden tutkimiseen, tarkastellaan tutkimuksessa kuitenkin myös rikollisuutta koko maan osalta. Näin tutkimukseen saadaan vertailumateriaalia ja kuva Kotkan rikollisuudesta tiettyihin mittasuhteisiin. Verrattaessa Kotkaa muun Suomen rikollisuuteen ja tarkasteltaessa sitä koko tutkimusajanjakson eri vaiheiden valossa, herää muun muassa seuraavanlaisia kysymyksiä: Onko Kotkan ja muun Suomen osalta havaittavissa laadullisia tai määrällisiä eroja rikollisuudessa? Oliko kotkalaisella rikollisuudella joitain ominaispiirteitä? Erityisesti tällöin on syytä huomioida ja tutkia oliko Kotkassa joitain sellaisia tekijöitä, jotka jo ilman sotaakin vaikuttivat rikollisuuteen kaupungissa. Erityisen mielenkiintoista on tutkia vaikuttivatko jotkin tietyt tapahtumat tai ilmiöt rikollisuuteen Kotkassa?

Eri rikostyyppien ohella on keskeistä tutkia myös ketkä rikoksia tekivät ja millainen oli ero sodan ja rauhan aikana? Miesten jouduttua rintamalle on luultavaa, että naisten ja nuorten osuus rikoksista kasvoi, mutta muuttuiko rikollisuus mitenkään? Entä mikä mahtoi olla siirtoväen osuus rikoksista? Tutkimuksessa tarkastellaan myös muunmaalaisten kuin suomalaisten tekemiä rikoksia eli Kotkan tapauksessa lähinnä ulkomaalaisia merimiehiä sekä saksalaisia sotilaita.

Tutkimuksessa tutkittavat rikokset ovat pääasiassa ns. "tavallisia" rikoksia eli työssä paneudutaan lähinnä rauhan ajalta tuttujen rikosten tutkimiseen. Eli säännöstely- ja sotatilarikollisuus ei saa tutkimuksessa erikoisasemaa, vaan tutkimus painottuu lähinnä omaisuus-, väkivalta- ja alkoholirikosten tutkimiseen. Säännöstely- ja sotatilarikoksia ei tietenkään voi jättää käsittelemättä tutkittaessa rikollisuutta sota-aikana ja näin ollen niitäkin käsitellään ainakin pääpiirteittäin.

Tutkittavia rikoksia ovat rikoslain osalta omaisuusrikokset, kuten eriaisteiset varkaudet, murrot, ryöstöt, petokset ja kavallukset. Toisena rikoslain lajina ovat yksilöön kohdistuneet rikokset (muut paitsi omaisuusrikokset), kuten murhat, tapot sekä eriaisteiset pahoinpitelyt. Näistä käytetään tässä tutkimuksessa termiä väkivaltarikokset. Vaikka tutkimus painottuikin näihin kahteen rikollisuuden lajiin, kokonaisuuden kannalta tarkastellaan kuitenkin myös muita rikoslajeja. Keskeisenä rikostyyppinä mukana on juopumus, joka rikoslaissa luettiin valtioon tai yhteiskuntaan kohdistuneisiin rikoksiin. Tutkimuksessa tarkastellaan myös väkijuomalakia vastaan tehtyjä rikoksia, kuten alkoholiaineiden luvaton myynti ja hallussapito. Tiedot huoltolain alaisista irtolaisuusrikkomuksista sekä tottakai myös säännöstely- ja sotatilarikokset syventävät kuvaa poikkeusoloissa elävästä kaupungista. Tässä yhteydessä on syytä mainita, että vaikka irtolaisuuden ja rikollisuuden välinen läheinen yhteys olikin tunnustettu kriminaalipolitiikassa, ei irtolaisuutta ollut varsinaisesti kriminalisoitu eikä niiden käsittelyä jätetty tuomioistuimien tehtäväksi ²². Päätäntävalta irtolais- ja alkoholismiasioissa oli huoltolautakunnilla, lääninhallituksilla ja maaherralla ²³.

Tutkimuksen aikarajaus lähtee liikkeelle vuodesta 1939, jolloin Suomessa elettiin yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti rauhallista ja hyvää aikaa. Myös rikosluvut maassamme olivat suhteellisen vakaalla tasolla. Tutkimuksen kannalta on kuitenkin myös olennaista antaa taustaa niin rikollisuuden kuin yhteiskunnallistenkin olojen kehityksestä Suomessa ja Kotkassa. Tästä syystä suomalaiseen rikollisuuteen ja sen tunnusmerkkeihin on luotu lyhyt katsaus koko itsenäisyyden ajalta ja Kotkankin osalta tarkastelu lähtee liikkeelle 1930-luvun jälkipuoliskolta, jolloin tarkastellaan tilannetta normaalina rauhan aikana. Varsinainen tutkimusjakso jakaantuu ajallisesti selkeisiin jaksoihin, jotka heijastuvat Suomen rikostilastoihin. Aluksi tarkastellaan sodan uhan ja itse talvisodan vaikutuksia rikollisuuteen. Tästä jatketaan kronologisessa järjestyksessä välirauhan ajasta jatkosotaan ja lopuksi keskitytään sodan jälkeiseen aikaan tutkimuksen rajoituessa vuoteen 1945. Tutkimusajanjakson päättäminen vuoteen 1945 on perusteltua sikäli, että se oli ensimmäi-

²² Suomen poliisilehti 16 1943. Laakso. Eräistä varsinkin sota-aikana poliisitoiminnassa huomioonotettavista näkökohdista. s.452

²³ Esimerkiksi Kotkan kaupungin huoltolautakunnan pöytäkirjat 13.5.1938, 1.7.1938

nen kokonainen rauhan vuosi Etelä-Suomessa ja Kotkan seudulla. Vaikka Lapin sota jatkuikin kevääseen 1945, sen vaikutus elämään Kotkassa ei ollut järin suuri. Sen sijaan jatkosodan vaikutukset tuntuivat yhä voimakkaina koko yhteiskunnassa ja myös rikollisuuden määrässä. Vuosi 1945 olikin sodanjälkeisen ajan huippuvuosi rikollisuuden osalta, jonka jälkeen rikollisuus maassamme alkoi kääntyä laskuun, esimerkiksi vuodesta 1945 väkivaltarikosten kokonaismäärä laski aina vuoteen 1950²⁴. Toinen aikarajausta perustele- va tekijä on SVT:n oikeustilastojen tilastoinnin muuttuminen vuodesta 1946.

Tämän tyyppisessä tutkimuksessa on olemassa vaarana, että se jää hyvinkin helposti pelkäksi tilastolliseksi numeroiden pyörittelyksi. Tilastojen ja taulukoiden merkitys ja niiden hyväksikäyttö tutkimukselle on tottakai ensiarvoisen tärkeä, mutta se ei saa rakentua pelkästään niiden varassa. Vaikka tämän tutkimuksen keskeinen tehtävä onkin kotkalaisen rikollisuuden tutkiminen, sen tarkoituksena on myös tutkia sotaa ja sota-aikaa Kotkassa sekä niiden vaikutusta rikollisuuteen. Sodan ja niistä aiheutuneet poikkeusolosuhteet kaupungissa vaikuttivat hyvin paljon elämään Kotkassa koko tutkimusajanjaksona. Tästä syystä sotatapahtumien sekä kaupungissa ja väestön keskuudessa vallinneiden olosuhteiden ja mielialojen tutkiminen on tärkeää koko tutkimuksen kannalta. Kaupunkiin kohdistuneet sotatoimet heijastuivat kaupunkilaisten elämään ja edelleen myös rikollisuuteen. Näidenkin asioiden tutkimisen toivon tuovan tutkimukseen elävyyttä ja syvyyttä ja sitä kautta mahdollisesti löytämään täsmällisempää tietoa myös rikollisuudesta ja varsinkin sen syistä. Kotkan lähikunnista tutkimuksessa tarkastellaan Kymiä. Se ympäröi mantereen puolella tiiviisti Kotkaa ja nämä kunnat ja niiden asukkaat ovat perinteisesti olleet läheisessä yhteydessä toisiinsa. Raja kuntien välillä oli ihmisten mielissä vähäinen, sillä töissä ja asioilla käytiin Kymistä Kotkassa ja Kotkasta Kymissä. Kymistä käytiin Kotkan puolella usein myös huvittelun merkeissä. Kymiläisten osuus näkyi myös Kotkan raastuvanoikeudessa tuomituista²⁵.

²⁴ Anttila 1970 s.114
Hietanen 1992 s. 176-177

²⁵ Kotkan RO:n tuomioluettelot 1938-1945

1.5. Lähteet

Tutkimuksen päälähteinä ovat Kotkan raastuvanoikeuden tuomioluettelot vuosilta 1938-1945 sekä Suomen Virallisen Tilaston (SVT) oikeustilastot. Tuomioluettelot sisältävät varsinaisten tuomioluetteloiden lisäksi oikeudenkäyntipöytäkirjat sekä niiden liitteenä olevat Kotkan poliisin tutkintapaperit, lähinnä kuulustelupöytäkirjat. Varsinaiset tuomioluettelot kertovat oikeastaan vain rikosentekijän nimen, syntymäajan, kotipaikan sekä luonnollisesti rikoksen ja siitä saadun rangaistuksen. Niiden avulla pystytään kuitenkin tutkimaan ketkä rikoksia tekivät, tosin ainoastaan tuomion saaneiden osalta. Tutkimuksen kannalta merkittäviä ovatkin oikeudenkäyntipöytäkirjat ja varsinkin poliisin kuulustelupöytäkirjat, sillä niistä löytyy tarkempia tietoja niin rikoksista kuin niiden tekijöistäkin. Kuulustelupöytäkirjoissa on vielä yleensä mukana omatkin liitteensä, kuten virkatodistukset ja rikosrekisteri-otteet. Oikeudenkäyntipöytäkirjojen ja kuulustelupöytäkirjojen avulla on mahdollista pyrkiä tarkastelemaan rikollisuuden syitä. Koko kuulusteluaineistoa ei ole todellakaan mahdollista käydä läpi, mutta jo muutaman yksittäistapauksen avulla voidaan valaista rikollisuuden taustoja. Poliisin kuulustelupöytäkirjojen sisältämien tietojen ja niissä ilmoitettujen asioiden suhteen on oltava varovainen, sillä nehan yleensä sisältävät jonkun kertomuksia siitä miten tietyt tapahtumat ovat edenneet. Esimerkiksi todistajalausuntojen osalta kannattaa olla hieman kriittinen. Toisaalta selvät tunnustukset ja rikoksen tekijän itse antamat tiedot tapahtumista ovat huomattavasti hyödyllisempiä. Kuulustelupöytäkirjat ovat kuitenkin pohja syytteen nostamiselle ja tarkastelemalla niitä yhdessä oikeudenkäyntipöytäkirjojen kanssa näiden voidaan katsoa olevan luotettavia lähteitä, sillä nehan kertovat viranomaisen toiminnasta ja tuomioistuinkäsittelystä ja siitä millä perusteilla tuomiot on annettu.

Tuomioluettelot kertovat vain ne rikokset, jotka on selvitetty ja jotka ovat päätyneet oikeuteen. Osa poliisinkin tietoon tulleesta rikollisuudesta ei koskaan selviä, joten niitä ei näy myöskään tuomioluetteloissa. Selvittämättömätkin rikokset sentään näkyvät rikostilastoissa, joihin on laskettu kaikki poliisiin tietoon tulleet rikokset. Nämä Suomen Virallisen Tilaston oikeustilastot muodostavatkin tutkimuksen toisen päälähteen. Tärkeimmät SVT:n sarjat ovat "Poliisiin tietoon tullut rikollisuus" sekä "Tuomioistuinten

tutkimat rikokset. Edellinen sisältää muun muassa vuosittain poliisin tietoon tulleet rikokset koko maassa ja paikkakunnittain vielä kaupungeissa ja maaseudulla erikseen. Jälkimmäinen taas sisältää tietoa syytetyistä, tuomituista sekä tuomioistuimien toiminnasta. Tutkimuksessa tilastojen antamia lukuja on suhteutettu maan väkilukuun sekä asukaslukuihin, jotta niitä voitaisiin verrata keskenään. Valmiin tilastoaineiston käytössä on myös ongelmia, sillä kelpoisuusongelma koskee nimenomaan sitä, mittaako laadittu tilasto juuri sitä, mitä sen oletetaan mittaavan. Aineiston luotettavuusongelma puolestaan koskee sitä onko keruu suoritettu luotettavalla tavalla. Poliisitilaston voidaan kyllä katsoa kertovan rikollisuudesta, mutta se ei välttämättä kerro todellista tietoa rikollisuuden määrästä, korkeintaan sen voidaan sanoa kertovan jotain summittaista sen määrästä.²⁶ Piilorikollisuus on siis oma lukunsa, joka muodostaa ongelman rikollisuuden tutkimisen kannalta. Osa rikoksistahan ei koskaan tule viranomaisten tietoon, joten ilmirikollisuus ei siis välttämättä ole kovinkaan edustava otos kokonais- eli faktisesta rikollisuudesta²⁷. Toinen tutkimuksen kannalta olennainen seikka on se, että sotien aikaan kaikki sotilashenkilöiden tekemät rikokset kirjattiin armeijan kenttäoikeuksien tuomioluetteloihin²⁸. Näin ollen Kotkankin rikollisuuden osalta tuomioluetteloista ja rikostilastoista varmaankin puuttuu rikoksia, jotka normaalioloissa niihin kuuluisivat, mutta jotka sotatilan vallitessa ja sotilashenkilön tekemänä on käsitelty armeijan kenttäoikeuksissa.

SVT:n tilastoista myös huoltotilastot ovat hyödyllisiä tutkittaessa irtolaisuutta. Irtolaisuudesta tietoa löytyy myös kertomuksissa Kotkan kaupungin huoltolautakunnan toiminnasta sekä huoltolautakunnan kokouspöytäkirjoissa. Paikallisista rikosluvuista tietoa löytyy Kotkan poliisin eri osastojen tilastoista. Lisäksi Kotkan poliisilaitoksen vuosikertomukset antavat tietoa poliisin toiminnasta ja organisaatiosta

Kaupungissa vallinneita olosuhteita selviää tutkittaessa Kotkan kaupungin kunnalliskertomuksia ja varsinkin niissä olevia eri instanssien vuosi-/toimintakertomuksia. Tällä alueella hedelmällisiä ovat myös paikalliset sanomalehdet. Niissä käsiteltiin myös

²⁶ Kuusikko 1996 s.25

²⁷ Laine 1991 s.29

²⁸ Halonen 1997 s.5

varsin paljon itse rikollisuutta ja uutisoitiin tuoreita rikosjuttuja. Kotkalaisista sanomalehdistä Eteenpäin oli selkeästi työväen ja vasemmiston lehti ja se ilmoittautuikin Kymn-laakson sosiaalidemokraattisen työväen ja pienviljelijäin äänenkannattajaksi. Vastaavasti Etelä-Suomi oli oikeistolainen lehti, joka ilmoittautui suomalaisuuden ja kansanvaltaisuu-den äänenkannattajaksi. Poikkeusolojen mielialoja ja olosuhteita selviää myös tutkimus-kirjallisuuden kautta, varsinkin kotirintaman tapahtumista kertovissa teoksissa.

Vuosi- ja toimintakertomukset ovat yleensä olleet yhden henkilön koko-amia, joten niissä esiintyvät näkemykset saattavat olla jossain mielessä subjektiivisia. Ne perustuvat kuitenkin vuoden ajalta koottuihin lukuihin ja materiaaliin ja ovat virallisia kertomuksia, joten tältä pohjalta niiden sisältämä tieto on varteenotettavaa ja luotettavaa. Myös sanomalehtien osalta lähdekritiikki on paikallaan ja voidaan miettiä kuinka paikkansapitävää ja objektiivista kirjoittelu ja uutisointi yleensäkin on ollut. Tässä tapauksessa asiaa helpottaa se, että on voinut rinnakkain tarkastella kahden lehden kirjoittelua samoista aiheista ja ainakin näin tarkasteltuna ei suuria eroja tai painotuksia ole havaittavissa, vaikka poliittiselta kannalta lehdet edustivatkin eri leirejä. Toisaalta sanomalehtien osalta tässä tutkimuksessa on paljolti keskitytty esimerkiksi poliisin tai muiden viranomaisten antamiin tietoihin ja lukuihin ja yleensäkin perusuutisointiin, joissa ei ole paljoa ollut tilaa lehtien omiin spekulatioihin.

1.6. Rikollisuus ennen talvisotaa

1.6.1. Itsenäisyyden ajan rikollisuus Suomessa.

1.6.1.1. Rikollisuuden yleinen kehitys

Tarkasteltaessa suomalaista rikollisuutta itsenäistymisen jälkeen, huomio kiinnittyy korkeaan väkivaltarikollisuuden määrään. Esimerkiksi henkirikollisuuden osalta Suomi oli Euroopan kärkimaita 1920- ja 1930-luvuilla. Toinen tyypillinen tunnusmerkki oli juopumusten ja muiden alkoholirikosten yleisyys. Omaisuusrikollisuus sen sijaan oli Suomessa suhteellisen vähäistä eikä oleellisesti poikennut muista pohjoismaista. Var-

kaudet, murrot ja ryöstöt olivat siis melko vähäisiä. Lukumääräisesti eniten Suomen poliisia työllistivät erilaiset väkijuomarikkomukset. Tällöin on huomioitava kieltolain merkitys, mutta vielä vuonna 1938 lähes puolet yleisissä alioikeuksissa tuomiolla olleista oli vastaamassa syytöksiin erilaisista alkoholiin liittyvistä rikoksista.²⁹

Syitä tällaisiin ilmiöihin on pyritty selittämään kieltolailla ja sen vaikutuksilla, vuoden 1918 tapahtumilla ja sisällissodan aiheuttamilla patoutumilla sekä 1930-luvun taloudellisella lamalla. Kieltolain päätyttyä 1930-luvulla ns. pulavuodet jättivät ikävimmän jälkensä jo hieman siistiytymään päin oleviin rikollisuustilastoihin. Sisällissodan aiheuttama, syvälle yhteiskuntaan patoutunut viha ja katkeruus ei varmaankaan ollut vielä haihtunut, mutta sen vaikutus rikollisuuteen ei enää ollut niin suoraa. Sen sijaan pulavuosien vaikutus rikollisuuteen oli huomattavan suuri, koska tuolloin ei juurikaan ollut nykyisen kaltaista sosiaalista turvaverkkoa työttömyyskorvauksineen ja toimeentulotukineen. Niukkuus ajoi monia vähemmänkin paatuneita ihmisiä pois kaidalta tieltä. Monien oli lähdeittävä tutuilta seuduilta työn ja toimeentulon perässä jopa eri puolelle maata. Ihmisten joutuminen vieraaseen ympäristöön vaikuttaa puolestaan rikollisuuteen siten, että monet estot rikkoa lakia poistuvat. Esimerkkinä voidaan mainita sosiaalinen kontrolli, joka ehkäisi rikoksia varsin tehokkaasti etenkin suomalaisissa maaseutuyhteisöissä. Toisin sanoen ei kehdattu tehdä rikosta kasvojen menettämisen pelosta. Varsinkin kaupungeissa, jonne monet muuttivat, mainitunlainen kontrolli joko puuttui tai se ei ollut niin voimakasta.³⁰

Yhteiskunnallisten olojen vakiintumisen on selvästi todettu vaikuttavan rikollisuuteen vähentävästi. Suomessa näin tapahtui 1930-luvun loppuvuosina. Yhdessä taloudellisen kasvun ja laman väistymisen kanssa nämä tekijät aikaansaiivat rikollisuuden selvää laskua 1930-luvun lopulla. Kieltolain päättymisen ja pulavuosien jälkeen poliisin tietoon tullut rikollisuus kokonaisuudessaan kääntyi laskuun 1930-luvun jälkipuoliskolla saavuttaen jokseenkin vakiintuneen tason vuosikymmenen viimeisinä vuosina. Oikeusti-

²⁹ Halonen 1997 s.11
Hietanen 1992 s.160-162

³⁰ Halonen 1997 s.8
Hietanen 1992 s.160-162

lastot kertovatkin tuon ajan olleen rauhallisinta aikaa maan itsenäisyyden siihenastisessa historiassa.³¹

Suomalainen lainrikkoja oli 1930-luvulla yleisimmin nuori tai nuorehko mies. Valtaosan kaikista rikoksista tekivät 20-40-vuotiaat miehet. Naisten osuus kaikista rikoksista oli todella vähäinen. Vuosina 1920-1939 tuomiolla olleista ja tuomion saaneista oli naisia vain 5.6 %.³²

1.6.1.2. Väkivaltainen Suomi

Aikansa johtava suomalainen rikollisuuden tutkija Veli Verkko laski suuren väkivallan maiksi ne valtiot, joissa surmattiin vuodessa vähintään neljä ihmistä 100000 kohden. Suomella oli kyseenalainen kunnia kuulua näiden maiden joukkoon koko maailmansotien välinen aika. Suomessa henki- ja muu väkivaltarikollisuus alkoi vähentyä 1930-luvun kuluessa, mutta tästä huolimatta Suomi oli edelleen korkealla tasolla verrattuna muihin maihin. Esimerkiksi muissa pohjoismaissa surmattiin 1920- ja 1930-luvuilla alle yksi henkilö 100000 kohden.³³ Suomalaisella väkivaltarikollisuudella on ollut tunnusmerkkejä ja piirteitä jotka ovat nähtävillä vielä nykyäänkin. Henkirikoksista tapot ovat olleet yleisimpiä. Tämän on katsottu johtuvan siitä, että suomalainen on useimmiten toiminut pikaistuksissaan ja ilman suurempaa harkintaa. Perusteita tähän löytyy rikostilastoista. Esimerkiksi vuonna 1938 Suomessa surmattiin 150 henkilöä, joista noin 70% tapon tai kuolemaan johtaneen pahoinpitelyn seurauksena³⁴. Taposta tai kuoleman aiheuttaneesta pahoinpitelystä tuomittiin 124 henkilöä ja vastaavasti suurempaa harkintaa ja suunnitte-

³¹ Halonen 1997 s.9
Jaakkola 1987 s.41

³² Siivonen 1952. s.569

³³ Hietanen 1992 s.162
Verkko1948 s.206-207

³⁴ SVT. Oikeustilasto 77. Tekstitaulukko 1. Poliisin tietoon vuosina 1937 ja 1938 tulleiden rikosten luku.

lua vaativista murhista tuomittiin vain 14 henkilöä³⁵. Selvästi suurin syy siihen, että Suomes sa surmataan pikaistuksissa ja suutuspäissään, löytyi Verkon mielestä huonosta suomalaisesta viinapäästä. Alkoholilla onkin ollut kiistaton yhteys tappoihin ja pahoinpitelyihin. Verkon mukaan reilusti yli puolessa kuolemantuottamuksissa ja tapoissa sekä rikoksen tekijä, että uhri olivat tapahtumahetkellä juovuksissa. Valtaosa kaikista Suomessa tehdyistä väkivaltarikoksista tehtiin viikonloppuisin ja illan myöhäisinä tai aamun varhaisina tunteina. Useimmiten myös rikoksen tekijä ja uhri olivat tuttuja keskenään.³⁶

Uuden näkemyksen mukaan Verkko oli aikansa lapsi, eikä huono suomalainen viinapää selitä Suomen rikollisuutta. Miksi sitten suuri osa suomalaisista väkivaltarikoksista tehtiin humalapäissään? Ensinnäkin juopumustapaukset olivat Suomessa 1930-luvulla moninkertaiset esimerkiksi verrattuna Ruotsiin ja Norjaan³⁷. Asiaa tarkasteltaessa on myös nähtävä muutkin tekijät, jotka ovat olleet osallisina rikoksiin. Näitä tekijöitä voivat olla jo aiemminkin mainitut irrallisuus, taloudellinen ahdinko ja sosiaaliset ongelmat. Nämä yhdessä alkoholin kanssa ovat saattaneet johtaa tilanteisiin, joissa on käytetty äärimmäistäkin väkivaltaa. Alkoholin osuus suomalaiseen väkivaltarikollisuuteen johtuu enemmänkin suomalaisten holtittomista ja humalahakuisista juomatavoista kuin huonosta viinapäästä. Tätä Verkko ei ottanut huomioon omissa tutkimuksissaan.³⁸

1.6.2. Rikollisuus Kotkassa

Suomessa rikollisuustilanne vakiintui 1930-luvun lopulla. Useiden rikosten taso oli tosin edellisen vuosikymmenen kehityksen tuloksena korkea, mutta monen rikoksen trendi oli kääntynyt myös laskuun. Vähennemässä olivat henkirikokset ja törkeät pahoinpitelyt sekä kaikki omaisuusrikokset ja siveellisyysrikokset. Lievät pahoinpitelyt

³⁵ SVT. Oikeustilasto 85. Taulu 3. Yleisissä alioikeuksissa vuonna 1938 erilaatuisista rikoksista syytettyjen ja syyppääksi tuomittujen alueellinen jakautuminen.

³⁶ Verkko 1938 s.267, 273

³⁷ Hietanen 1992 s.163

³⁸ Halonen 1997 s.14-15
Jaakkola 1986 s.25-30

sen sijaan lisääntyivät, mutta niin tapahtui yleensäkin rauhallisina aikoina, jolloin herkemmin reagoidaan ruumiillisen koskemattomuuden vähäisiinkin loukkauksiin.³⁹

Kotkassa tyypillistä 1930-luvun jälkipuoliskolla oli juopumusten ja väkivaltarikosten korkea taso. Omaisuusrikollisuus sen sijaan oli vakiintunut reilusti alle 400:n tapauksen vuodessa. Suhteutettuna maan kaupunkien keskiarvoon oltiin Kotkassa reilusti sen alapuolella. Juopumustapausten lukumäärä kaupungissa kohosi vuosittain ja sai poliisinkin koventamaan otteitaan juopumusrikollisuutta kohtaan. Myös alkoholinkulutus oli huomattavan korkea. Itseasiassa juopumusten osalta trendi koko Suomessa oli laskeva, mutta Kotkassa määrä kasvoi vuosittain. Suhteutettuna koko maahan, Kotkassa juopumusten määrä oli moninkertainen. Myös verrattuna kaupunkien juopumus-keskiarvoon Kotkassa luku oli huomattavasti suurempi. Myös väkijuomalakia vastaan tehdyt rikokset olivat Suomessa 1930-luvun lopulla laskussa, näin myös Kotkassa. Esimerkiksi vuonna 1938 verrattuna vuoteen 1937 rikokset väkijuomalakia vastaan vähenivät yli 40 prosenttia. Tästä huolimatta suhteutettuna koko maahan ja kaupunkeihin suhdeluku oli silti huomattavan korkea.⁴⁰ Kotkassa alkoholinkäyttö näyttää olleen varsin reipasta.

Alkoholinkulutusta Kotkassa kuvaa esimerkiksi tiedot alkoholiliikkeen vuosikertomuksesta vuodelta 1938. Kotkassa oli tuolloin 17 anniskelupaikkaa ja asukkaita noin 22000. Vaasassa anniskelupaikkoja oli yhtä monta, mutta asukkaita noin 10000 enemmän. Alkoholiliikkeen myynti Vaasassa oli lähes miljoona markkaa pienempi kuin Kotkassa. Samaten Lahdessa, jonka väkiluku oli suunnilleen sama kuin Kotkan. Mallasjuomien osalta kulutus Kotkassa oli suhteettoman suurta, rahaksi arvioituna noin kuusi miljoonaa markkaa eli lähes yhtä suuri kuin Viipurissa (Vaasassa noin kolme miljoonaa markkaa ja Lahdessa noin miljoona markkaa).⁴¹ Kotkan osalta lukuja ainakin hieman selittää se, että kaupunkilaisten lisäksi myös janoiset merimiehet kuluttivat suuren osan Kotkan alkoholimäärästä.

³⁹ Jaakkola 1986 s.55

⁴⁰ SVT Oikeustilastot 72,77. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

⁴¹ Etelä-Suomi 21.6.1938, 30.6.1938

Väkivaltarikollisuutta Kotkassa nosti lähinnä lievien pahoinpitelyjen korkea määrä, joka vuosina 1935-1937 oli reilusti yli 80 % kaikista väkivaltarikoksista. Vaikka väkivaltarikosten yhteismäärä Kotkassa oli ollut noususuuntainen, vuonna 1938 ne putosivat merkittävästi, edellisvuoden erittäin korkeasta 90:stä tapauksesta ainoastaan 39:n tapaukseen. Pääasiassa tämä johtui lievien pahoinpitelyjen määrän putoamisesta 79:stä tapauksesta Kotkan oloissa vaatimattomaan 28:n tapaukseen. Suhteutettuna koko maan väkivaltarikos-määrään, oltiin nyt reilusti alle kaupunkien keskiarvoluvun ja itseasiassa oltiin hyvin lähellä koko maan keskiarvoa, mikä kaupungin ollessa kyseessä oli hyvin harvinaista. Oliko kyseessä vain tilastollinen sattuma vai alkoivatko väkivaltarikokset laskea pysyvästi? Tähän on vaikea saada vastausta, sillä vuoden 1939 rikosluvuissa kokonaisuudessaan heijastuu sodan uhka ja sen aiheuttamat muutokset rikollisuudessa jo syksystä lähtien. Jotain sentään voidaan päätellä vertailtaessa rikostilastoja esimerkiksi vuosien 1938 ja 1939 alkupuoliskojen osalta. Vuoden 1938 kuuden ensimmäisen kuukauden aikana Kotkassa tehtiin 17 väkivaltarikosta (11 lievää pahoinpitelyä). Vastaavasti samana aikana 1939 väkivaltarikoksia oli 19 (15 lievää pahoinpitelyä). Eli ehkäpä väkivaltarikokset Kotkassa olivat alkaneet kääntyä pysyvämmiin laskuun. Oliko syynä poliisin tehostunut toiminta juopumusten ja järjestyshäiriöiden suhteen vai joku muu, sillä ei itseasiassa kuitenkaan ollut kovin suurta merkitystä, sillä tulevien vuosien tapahtumat muokkasivat rikostilastot uuteen uskoon niin Kotkassa kuin koko Suomessa.⁴²

Rikollisuuteen ja sen ilmenemismuotoihin Kotkassa vaikutti vahvasti kaupungin muodostama yhdistelmä satama- ja teollisuuskaupunkia sekä suuri tilapäisen työvoiman tarve. Tämä teki myös Kotkan poliisipiiristä vaikeasti hallittavan. Maihin päässeiden merimiesten huvittelu tapahtui yleensä viinan merkeissä. Myös sataman ja teollisuuden tilapäistyövoiman alkoholinkäyttö oli merkittävää. Vakituisen asunnon, perheen ja arvostetun yhteiskunnallisen aseman puute ei varmaankaan kasvattanut vastuuntuntoa. Oma lukunsa olivat vielä sataman houkuttelemat epämääräiset ja epäilyttävät kulkijat, jotka löivät leimansa myös katukuvaan. Sataman liepeillä tapahtuikin helposti

⁴² Kotkan poliisilaitos. Rikostilastot. Rikosjuttuluettelot 1938, 1939 SVT Oikeustilastot 63, 68, 72, 77, 78. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

kaikenlaista epäjärjestyä, kuten järjestyshäiriöitä, juopumusta, alkoholin luvatonta myyntiä, pahoinpitelyjä jne. Kotkassa satama lisäksi sijaitti Kotkansaarella eli aivan Kotkan kaupungin keskustan tuntumassa. Niinpä järjestyshäiriöt saattoivat helposti levitä sataman alueelta varsinaisen kaupungin alueelle. Tästä syystä Kotkassa käytiinkin lehtien palstoilla keskustelua marraskuussa 1938 satama-alueen aitaamisesta turvallisuuden ja järjestyksen parantamiseksi. Kotkan kauppakamari ja poliisi kannattivat hanketta voimakkaasti, mutta koska mitään ei saatu aikaan ennen syysä 1939, asia hautautui tärkeämpien asioiden alle.⁴³

Vaikka vieraspaikkakuntalaisten osuus Kotkassa tehdyistä rikoksista olikin suuri, on kuitenkin huomattava, että kyllä kotkalaiset itsekin osasivat rikoksia tehdä. Esimerkiksi väkivaltarikollisuuden osalta vuonna 1938 Kotkan raastuvanoikeudessa tuomituista hieman yli 70 % oli kotkalaisten tai Kotkassa asuvien aikaansaannosta. Vastaavasti omaisuusrikollisuuden osalta luku oli pienempi eli 53 %. Jos luvut laskettaisiin kotikunnan perusteella, ne muuttuisivat huomattavasti kotkalais-myönteisemmiksi eli väkivaltarikosten osalta 59 % ja omaisuusrikosten osalta 44 % (katso Taulukko 8, sivu 62).

2. VIRANOMAISET JA RIKOLLISUUDEN VALVONTA

Eräs rikollisuuteen keskeisesti vaikuttava tekijä on miten yhteiskunta suhtautuu eri rikoksiin. Tämä ilmenee lainsäädännössä. Toinen tärkeä tekijä on viranomaisten toiminta. Viranomaisten eli lähinnä poliisin tehtävänä onkin valvoa säädettyjen lakien noudattamista. Poliisin tärkeänä tehtävänä on myös tehtyjen rikosten selvittäminen. Tässä suhteessa Suomessa toiminta on ollut korkeatasoista, kuten oikeustilastojen Poliisin selvittämät rikokset - tilastoista voi havaita. Esimerkiksi selvittämättömät henkirikokset ovat Suomessa todella harvoja. Tässä tutkimuksessa tutkittavat rikokset olivat Kotkassa hyvin pitkälti paikallispoliisin hoidettavia. Tästä syystä valvonnan tarkastelu painottuikin juuri Kotkan poliisin toimintaan. Rikosten selvittämisen lisäksi tarkastellaan miten poliisi

⁴³ Eteenpäin 10.11.1938, 12.11.1938
Poliisimies 5 1948. Kettunen. Kotkan järjestysooliisi s.135

suoritti valvontaa poikkeusoloissa elävässä paikallisyhteisössä. Rikollisuuden kanssa oli tekemisissä toki muitakin viranomaisia ja tahoja ja tutkimuksen kannalta onkin tärkeää myös tutkia miten ne osallistuivat rikollisuuden valvontaan.

2.1. Kotkan poliisilaitos

2.1.1. Poliisilaitoksen organisaatio ja vahvuus

Kotka oli 1920- ja 1930-luvuilla kehittynyt ja kasvanut voimakkaasti. Samaan aikaan myös suomalainen yhteiskunta ja ajattelutapa oli muuttunut. Tämä kaikki aiheutti omat vaatimuksensa ja velvoitteensa myös poliisille, jonka oli myötäiltävä ja pysyttävä yhteiskunnallisen kehityksen mukana. Kotkalaista poliisitoimintaa tällä tiellä luotsasi poliisimestari Eino Havas, joka toimi Kotkan poliisimestarina 34 vuoden ajan aina vuodesta 1918 vuoteen 1952. Hän oli uudistusmielinen poliisityön puolestapuhuja, mutta myös voimakas ja karismaattinen persoona, jolla oli voimakas vaikutus koko Kotkaan kuin myös ennen kaikkea kotkalaisen poliisitoimen kehittymiseen. Vielä nykyisinkin poliisimestari Havaksen nimi muistetaan Kotkassa hyvin. Valtakunnallisesti hän oli myös merkittävä poliisikoulutuksen järjestäjä ja kehittäjä.⁴⁴

1930-luvulla Kotkan poliisi joutui tulemaan toimeen kaupungin kokoon nähden suhteellisen pienellä vahvuudella. Vuonna 1923 tapahtuneessa ns. Kallion reduktiossa⁴⁵ vähennettiin Kotkan poliisilaitoksen vahvuudesta kaikkiaan 19 henkeä. Vuonna 1929 saatiin kaksi uutta vanhemman konstaapelin tointa ja vuonna 1931 yksi kirjurin toimi. Kokonaisvahvuus vuoden 1938 alussa oli siis 73 henkeä. Samaan aikaan 1920- ja 1930-luvuilla kaupungin väkimäärä oli kuitenkin kasvanut kaksinkertaiseksi. Oli siis selvää, että Kotkan poliisi toimi tuolloin alimiehityksellä.

Organisatorisesti poliisilaitos muodostui kansliasta, järjestysosastosta, rikososastosta ja huolto-osastosta. Poliisitoimintaa johti poliisimestari. Kanslian vahvuus

⁴⁴ Harjunpää 1976, s.10-11, 19-20

⁴⁵ Sisäasiainministeriön esityksestä Viipurin läänin kaupunkien poliisivoimia pienennettiin säästäväisyyssyistä.

oli kolme henkeä. Järjestysosasto oli jakaantunut neljään piiriin. Keskuspiirillä eli keskusasemalla ei ollut varsinaista vartiopiiriä toimialueenaan vaan se käsitti tutkinto-osaston ja sen alaisuudessa toimivat ratsujaoksen, poliisilaitoksen moottoriajoneuvot, koirapartiot sekä tori- ja asemakonstaapelit vahvuuden ollessa 13. I vartiopiiri käsitti Kotkan saaren ja Hietasen saarten alueet vahvuuden ollessa 26. II vartiopiiri käsitti mantereen puolella olevan Hovinsaaren alueen vahvuuden ollessa seitsemän. III vartiopiiri käsitti Metsolan ja Langinkosken sekä kaupungin pohjoiset alueet aina Kymin rajalle asti. Sen vahvuus oli kolme henkeä. Järjestysosastoon kuului myös osoite- ja passitoimisto, jonka vahvuus oli kuusi henkeä. Kotkassa huolto-osasto toimi rikososaston yhteydessä ja yhteensä niiden vahvuus oli 14 henkeä vahtimestari mukaan lukien. Rikososaston yhteydessä toimi myös rikosvalokuvaus- ja tuntomerkkiosasto. Myös liikkuvan poliisin miehistöä oli komennettu- na Kotkaan milloin pitemmäksi milloin lyhyemmäksi ajaksi. Liikkuvan poliisin konstaapelit suorittivat vartio- ja partiointitehtäviä sekä toimivat autonkuljettajina.⁴⁶

2.1.2. Sotien aiheuttamat muutokset ja lisääntyneet tehtävät

Sodan uhka syksyllä 1939 ja talvisota sekä myöhemmin myös jatkosota toivat poliisille monia uusia tehtäviä ja vaatimuksia: kertausharjoituksiin kutsuminen, ajoneuvojen ja hevosten otto, väestönsiirrot ja osallistuminen väestönsuojeluun, avunanto pommituspaikoilla, bensiinisäännöstely ja myöhemmin koko säännöstelymääräysten noudattamisen valvonta, pimennysmääräysten valvonta ja desanttien etsintä⁴⁷ sekä monet muut poikkeustilasta johtuneet tehtävät aiheuttivat poliisille runsaasti työtä. Olihan tottakai suoriuduttava myös normaaleista tehtävistä kuten järjestyksenpidosta ja rikosten selvittämisestä. Sotavoimien ylipäällikön 8.12 antamalla käskyllä sotatoimialueen laajentamisesta myös Kotka liitettiin sotatoimialueeseen⁴⁸. Poliisin kannalta tämä merkitsi sitä,

⁴⁶ Harjunpää 1976 s. 11-17

Poliisimies 5 1938. Havas. Kotkan saari ja kotkan poliisilaitos. s.167
Poliisimies 1-2 1951. Kotkan poliisiolojen kehitys. s.130-131

⁴⁷ Väestö oli varsinkin talvisodan aikana hyvin herkkä raportoimaan "valomerkeistä" ja vakoojista.
Katso Hietaniemi 1989 s.71 ja Hietaniemi 1992 s.210

⁴⁸ Etelä-Suomi 16.12.1939

että paikallinen poliisi muuttui päämajan alaiseksi alueelliseksi sotapoliisiksi. Järjestyksen ja turvallisuuden voimassapitämistä koskevista ja muissa maanpuolustuksen kannalta tärkeissä asioissa sotatoimialueiden poliisiviranomaiset olivat sotilasjohdon alaisia. Kotkassa sotilaspoliisikautta kesti 25.5.1940 asti.⁴⁹

Kaipaamaansa lisäväkeä Kotkan poliisilaitos sai vuonna 1940, kun luovutetuilta alueilta siirrettiin virkoja muualle maahan. Jo kesäkuussa 1940 19 Viipurin poliisilaitoksen henkilökuntaan kuuluvaa aloitti työnsä Kotkassa⁵⁰. Syksyllä tehtiin ehdotus poliisin menoarvioon vuodelle 1941, jotta nämä toimet vakinaistettaisiin. Perusteluina käytettiin Kotkan sijaintia uuden rajan läheisyydessä sekä kaupungin asemaa uutena Viipurin läänin pääkaupunkina.⁵¹ Niinpä eduskunnan myönnettyä varat tähän tarkoitukseen, annettiin Helsingissä 17.1.1941 asetus eräiden poliisitoimien perustamisesta ja lakkauttamisesta. Näin ollen Viipurin poliisipiirissä olleet nuoremman komisarion, kanslistin, kahden kirjurin, kahden tarkastuskonstaapelin, kahdeksan vanhemman konstaapelin, neljän nuoremman konstaapelin sekä naiskonstaapelin toimet muutettiin vastaaviin Kotkan poliisipiirissä.⁵²

Vuonna 1940 järjestysosastoon yhdistettiin lisääntyneiden sotilasasioiden hoitamista varten vuoteen 1945 asti toiminut aluevalvojan toimisto. Jatkosodan aikana 1.7.1942 rikososastossa aloitti toimintansa säännöstelymääräysten valvontaryhmä, joka vuonna 1945 yhdistettiin läänin rikospoliisikeskukseen, joka vuonna 1940 oli siirtynyt Viipurista Kotkaan. Jatkosodan aikana poliisilaitoksen vahvuus vaihteli 93-104 välillä. Sotapalvelukseen ja takaisin vallatulle alueelle komennettuna oli 28 toimenhaltijaa, mutta heidän tilallaan oli varapoliiseja ja viransijaisia vaihtelevia määriä. Tammikuussa 1945 Kotkan poliisivoimiin lisättiin yhdeksän uutta tointa ja marraskuussa lisättiin rikospoliisin

⁴⁹ Harjunpää 1976 s.26
Hietaniemi 1992 s. 208-209
Suomen poliisilehti 1-2 1940. Uusi Vuosi s.2.

⁵⁰ Eteenpäin 22.6.1940

⁵¹ Suomen poliisilehti 20 1940. Poliisin menoarvio vuodelle 1941 s.468.

⁵² Suomen poliisilehti 3 1941. Asetus eräiden poliisitoimien perustamisesta ja lakkauttamisesta s.72.

vahvistukseksi vielä neljä uutta tointa, syynä voimakkaasti kasvanut rikollisuus⁵³. Vuoden lopussa kokonaisvahvuus oli 105 henkeä. Näiden lisäksi oli vielä tilapäinen naiskonstaapeli ja 12 virastotyöntekijää, joita ei kuitenkaan virallisesti laskettu poliisilaitoksen vahvuuteen.⁵⁴

2.1.3. Poliisin toiminta

Poliisin toimintaan ja toimintatapoihin vaikuttaa voimakkaasti vallitsevat olosuhteet, niin yhteiskunnalliset kuin vaikkapa rikollisuuden muodoissa ja määrissä tapahtuvat muutokset. Tämän tutkimuksen ajanjaksona ne vaihtelivat Kotkassa hyvin paljon. Tästä syystä poliisi joutui sopeuttamaan toimintaansa muun muassa lisääntyvien työtehtävien ja pienempien voimavarojen edessä vastaamaan paremmin vallitsevia olosuhteita ja niiden tuomia uusia haasteita kohtaan. Kotkassa eräs keskeinen toimintamuoto, poliisimestari Havaksen korostamana, oli poliisin näkyvyys, johon kuului myös tehokas partiotoiminta lähinnä järjestysosaston, poliisikoirapartioiden ja ratsupoliisiosaston toimesta. Niinpä Kotkassa poliisi pyrki olemaan hyvinkin näkyvä tekijä katukuvassa. Sotien aikana ja vielä jatkosodan jälkeenkin poliisin työtaakan lisääntyttyä, tavallinen kadulla näkyvä poliisipartiointi jäi ymmärrettävästi vähäisemmäksi.⁵⁵

Esimerkiksi elokuussa 1945 kaupunkilaiset valittivat, että poliisia nähdään kaduilla harvoin ja siksi kaupunkilaisilla oli turvaton tunne varsinkin yöllä. Tilanne tuolloin olikin melko vaikea, sillä järjestyspoliisista oli 13 miestä komennustehtävissä muualla ja sisäministerin luvalla ja määräyksellä sota-aikana pitämättä jääneitä lomia oli myös viettämässä useampi poliisimies. Kuitenkaan tilanne ei ollut niin huono miltä se saattoi näyttää, sillä normaalin partioinnin lisäksi huolto-osaston siviilipukuisia poliiseja oli määrätty suorittamaan myös yleistä järjestyksenpitoa ja partiointia. Tämä on hyvä

⁵³ Poliisimies 1-2 1951. Havas. Kotkan poliisiolojen kehitys s.14.

⁵⁴ Harjunpää 1976 s.12-13, 15

⁵⁵ Eteenpäin 12.11.1938
Etelä-Suomi 24.1.1942

esimerkki toiminnan sopeuttamisesta tilanteen mukaan.⁵⁶

Eräs mielenkiintoinen tekijä poliisin toiminnassa ainakin Kotkassa, oli poliisin ja sanomalehdistön välinen läheinen yhteistyö, joka oli poliisimestari Havaksen aikaansaannosta. Viipurin läänin poliisipäällystöpäivillä puhunut Havas totesi, että “jokaisen poliisipäällikön on pyrittävä löytämään tie sanomalehdistön sydämeen, vaikkapa se kävisi vatsankin kautta”. Havas tähdensi molemminpuolisen hyvän tahdon merkitystä ja muistutti, että julkinen sana oli erityisesti rikospoliisille korvaamaton apu ja tuki. Kotkalaisissa sanomalehdissä käsiteltiin kaupungin rikollisuutta varsin avoimesti ja tarkasti, yhteistyössä poliisin kanssa. Havas piti myös erittäin tärkeänä lehdistön välityssuhdetta poliisin ja kaupunkilaisten välillä.⁵⁷ Tämä näkyi esimerkiksi poliisin antamina varoituksina ja tiedonantoina yleisölle. Esimerkiksi joulukuussa 1938, jolloin poliisi varoitti kaupunkilaisia Kotkassa liikkeellä olevasta varastelevasta naisesta, joka oli syyllistynyt useisiin asuinhuoneistojen murtoihin⁵⁸.

Kotkan poliisin päällystö, yleensä poliisimestari Havas itse, järjesti lehdistölle myös ns. haastattelutilaisuuksia, koskien kaupungin rikollisuus- ja järjestystilannetta. Esimerkiksi syyskuussa 1940 koskien katukuvan siistimistä järjestyshäiriöistä ja juopuneiden suuresta määrästä⁵⁹.

Kotkassa alkoholinkäyttö ja juopumustapausten lukumäärä oli leimaa antavaa. Kun alkuvuonna 1938 juopuneiden määrä näytti lisääntyvän reilusti, otti poliisi kovemmat otteet käyttöönsä. Tämän mahdollisti mm. vuoden alusta käyttöön otettu rangaistusmääräys eli erillinen lomakejärjestelmä, jossa asianomainen henkilö hyväksyessään poliisiviranomaisen antaman rangaistusmääräyksen, ei tarvinnut olla läsnä oikeudessa vaan lomake kävi siellä tapauksesta tehdystä pöytäkirjasta. 28. kesäkuuta mennessä oikeuden käsiteltäväksi oli siirtynyt 472 juopumusjuttua. Edellisvuoden vastavana aikana juttuja oli 288 eli lisäystä lähes 64 %. Toukokuussa 1938 Kotkan poliisi sai käyttöönsä ns.

⁵⁶ Etelä-Suomi 18.8.1945

⁵⁷ Hietaniemi 1995 s.161

⁵⁸ Etelä-Suomi 20.12.1938

⁵⁹ Eteenpäin 5.9.1940

mustan maijan eli liikkuvan poliisikomennuskunnan kokoamisauton, joka edelleen tehosti poliisin toimintaa.⁶⁰ Poliisin toimenpiteistä huolimatta juopumustapaukset säilyivät Kotkassa kuitenkin koko tutkimuksen tarkastelujaksoneen suhteellisesti korkeampana verrattuna koko maan ja kaupunkien keskiarvoon.

Jo sodan uhka syksyllä 1939 ja varsinkin talvisota toivat poliisin toimintaan useita muutoksia ja uusia tehtäviä. Kotkan tultua liitetyksi sotatoimialueeseen joulukuussa 1939 Kotkan poliisilaitos muuttui osaksi sotapoliisia. Sotapoliisi oli sotilasviranomaisten alainen kaikissa asioissa, jotka koskivat yleisen järjestyksen ja turvallisuuden voimassa pitämistä taikka muuta maanpuolustukselle välttämätöntä tarkoitusta. Muissa asioissa sitä vastoin sotapoliisi toimi edelleen lääninhallituksen alaisena⁶¹. (Voidaan kuitenkin kysyä oliko tällaisia asioita käytännössä sota-aikana ollenkaan?) Kotkan poliisilaitoksesta muodostettiin oma sotapoliisikomppania, joka mahdollisten taistelutoimien varalta liitettiin suojeluskuntapiirin esikunnan alaisuuteen. Käytännössä se kuitenkin talvisodan aikana hoiti normaaleja poliisille kuuluvia tehtäviä.⁶²

Jatkosodan aikana poliisi joutui venymään yhä tiukemmalle ja useammalle taholle pyrkiessään hoitamaan kaikki sille määrätyt työt ja tehtävät. Joka osastolla oli nyt uusia sodanaikaisia tehtäviä hoidettavana ja myös uusia rikoksia valvottavana. Rikospoliisi joutui hoitamaan mm. säännöstelyrikkomuksia, pommitusten aiheuttamia tutkimuksia ja sotilaiden tekemiä rikoksia, joiden selvittely oli erittäin vaikeaa. Huolto-osasto painiskeli alkoholi- ja irtolaisuusvalvonnan tehostamiseksi. Uutena toimintamuotona oli kerran viikossa suoritettavat ravintoloiden, hotellien ja matkustajakotien tarkastukset. Järjestysosasto joutui normaalin järjestyksenvalvonnan ja partioinnin lisäksi suorittamaan mm. henkilövalvontaa, papereiden tarkastusta ja sotatilalakien, kuten pimennysmääräysten ja matkustusrajoitusten noudattamista. Järjestyspoliisista oli myös muodostettu ns. iskujoukko, ilmeisesti lähinnä desanttien torjuntaa varten, mutta joka tarpeen vaatiessa partioi

⁶⁰ Etelä-Suomi 30.6.1938

⁶¹ Poliisimies 8 1940. Koskimies. Muutamia nykytärkeitä kysymyksiä. s.78

⁶² Kotkan poliisilaitoksen vuosikertomus 1940.

kaikkiaan 46 uuden rikospoliisitoimen perustamisen kaupunkeihin sekä läänien käytössä olevan poliisivoiman lisäämisen 70:llä toimella. Määrärahojen turvin perustettiin 30.12.1937 annetulla asetuksella lääneihin rikospoliisikeskukset. Viipurin läänin osalta keskus perustettiin luonnollisesti Viipuriin. Keskusten toimialueena oli koko lääni ja niiden tehtävänä oli paikallispoliisille liian vaikeiden ja suuritöisten, ennen kaikkea useiden poliisipiirien alueella tutkimuksia edellyttävien juttujen selvittely.⁶⁵ Kotkan kannalta olennaista läänin rikospoliisikeskuksen toiminnassa on se, että Viipurin menetyksen jälkeen se jatkoi toimintaansa Kotkassa kesästä 1940 lähtien ⁶⁶. Esimerkiksi juuri kesällä 1940 Viipurin läänin rikospoliisikeskus sai tehtäväkseen sodan evakointien sekä rauhantekoa seuranneiden väestön ja omaisuuden siirtojen yhteydessä tapahtuneiden rikosten ja väärinkäytösten tutkimuksen ja selvittämisen. Kuten arvata saattaa tehtävä oli suuritöinen ja vaikea. Esimerkiksi maaliskuussa 1941 rikospoliisikeskuksen tietoon oli tullut noin 3000 juttua, joista noin 700 tutkimusta oli vasta suoritettu loppuun.⁶⁷ Rikospoliisikeskuksen toiminta keskittyi siis tämänkaltaisiin laajoihin tutkimuksiin, joten Kotkan rikollisuus jäi hyvin pitkälti Kotkan poliisin huoleksi.

Valtiollisella poliisilla oli ennen sotia kaikkiaan 16 paikallisosastoa (alaosastoa) ympäri Suomea, yhden niistä sijaitessa Kotkassa. Olihan se vilkas kansainvälinen satamakaupunki ja myös tunnetusti vasemmalle kallellaan oleva teollisuuskaupunki. Oli siis luonnollista että Valtiollinen poliisi oli kiinnostunut Kotkasta. Sisäasiainministeriö oli määrännyt paikallisosastojen lukumäärän, sijoituspaikat ja virka-alueet jo Etsivän Keskuspoliisin⁶⁸ aikana. Niiden tehtävänä oli pitää silmällä ja ehkäistä valtakunnan itsenäisyyttä vastaan tähdätyjä, samoin kuin sellaisia toimenpiteitä, jotka olisivat omiaan järkyttämään yleistä turvallisuutta tai laillista yhteiskuntajärjestystä.⁶⁹ Tässä tutkimuksessa

⁶⁵ Hietaniemi 1992 s.201, 1995 s.226-229

⁶⁶ Harjunpää 1976 s.15

⁶⁷ Etelä-Suomi 8.3.1941

⁶⁸ Valtiollinen poliisi (Valpo) perustettiin vuonna 1937 Etsivän Keskuspoliisin (EK) tilalle.

⁶⁹ Lackman 1994 s.22-24
Kansallisarkisto. EK-Valpo I:n kokoelma. Arkistoluettelo.

ei juurikaan käsitellä Valpon toimenkuvaan kuuluneita rikoksia ja muutenkin tutkimuksessa pysytellään hyvin paikallisella tasolla ja hyvinkin arkipäiväisissä rikoksissa. Näistä syistä Viipurin läänin rikospoliisikeskuksen ja Valtiollisen poliisin Kotkan alaosaston toiminnalla ei ole suurta merkitystä, tarkastelun keskittyessä lähinnä paikallispoliisin toimintaan. On syytä kuitenkin huomioida, että paikallispoliisin ohella Kotkassa toimi myös muita poliisiviranomaisia.

2.2.2. Kotkan tullitoimisto

Kotkan kaltaisen rannikko- ja satamakaupungin ollessa kyseessä, tuntuu luonnolliselta kysyä millaista oli salakuljetus? Kieltoain aikanaan Kotkan seutu oli eräs keskeisiä väkijuomien salakuljetusalueita⁷⁰. 1930-luvun lopulla alkoi esiintyä uhkaa spriin salakuljetuksen lisääntymisestä, joka tyrehtyi kuitenkin kokonaan toisen maailmansodan alettua vuonna 1939⁷¹. Tämän tyyppinen salakuljetus olikin lähinnä merivartioston ja poliisin heiniä. Sen sijaan Kotkan satamaan tulleista laivoista tapahtunut salakuljetus oli tullin kontolla. Esimerkiksi vuonna 1938 Kotkan tullitoimisto takavarikoi salakuljetettua väkijuomaa 2185 litraa, kahvia 95 kiloa ja sokeria 176 kiloa. Suursodan alkaminen vaikutti myös tullin tekemiin salakuljetustakavarikkoihin. Jos tullin takavarikkotilastoon on luottaminen, salakuljetus koko Suomessa ei ollut kovinkaan merkittävää vuosina 1939-1943. Vuonna 1944 salakuljetuksen kasvaessa huomattavasti, myös takavarikkosaalis alkoi kohota. Kotkassa salakuljetus romahti vuodesta 1940 alkaen lähes tyystin. Esimerkiksi vuosina 1940 ja 1942 ei Kotkan tullitoimisto tehnyt yhtään salakuljetustakavarikkoa. Kotkassa takavarikkotilastojen mukaan salakuljetus alkoi kasvaa reilusti vasta vuodesta 1945 lähtien. Kotkan tilanteen syynä voidaan pitää sotavuosien huomattavasti vähäisempää laivaliikennettä rauhan vuosiin verrattuna. Oma merkityksensä on myös saattanut olla tullitoimiston vaikeat työskentelyolosuhteet, sillä Kotkan satama oli erityisen suosittu

⁷⁰ Katso esimerkiksi Mikko Raki. Kansan sammumaton jano: Alkoholirikokset Kotkassa 1930.

⁷¹ Simpura 1982 s.99-100

vihollislentäjien pommitusten kohde.⁷²

2.2.3. Sotilasviranomaiset ja suojeluskunta

Talvisodan aikanahan Kotka kuului sotatoimialueeseen eli käytännössä sotilasjohdon alaisuuteen. Jatkosodan aikana, vaikka maarintama olikin nyt kaukana, oli meri- ja ilmarintama sitäkin lähempänä. Nyt sotilashenkilöitä liikkui paljon Kotkan kaduilla. Lähinnä sotilaat kuuluivat ilmatorjuntaan, rannikkotykistöön sekä Suomen ja Saksan laivastoon. Myös rintamalta lomalla olevat sotilaat olivat yleinen näky. Sotilaiden kahnaukset, niin keskenään kuin myös saksalaisten kesken eivät olleet mitään harvinaisuuksia. Usein alkoholilla oli myös keskeinen rooli tällaisissa tapauksissa. Sotilaat syyllistyivät usein myös varkauksiin, kohdentuen varsinkin armeijan omaisuuteen. Poliisi saikin usein selvitellä sotilaiden aiheuttamia häiriöitä niin suomalaisten kuin saksalaisten sotilasviranomaisten kanssa.⁷³ Sotilashenkilöiden tekemät rikkomukset käsiteltiin kenttätuomioistuimissa. Voidaan myös epäillä, että läheskään kaikki paljastuneetkaan sotilaiden tekemät rikokset Kotkassa eivät edes joutuneet poliisiin tietoon, vaan ne käsiteltiin suoraan sotilasviranomaisten kesken, varsinkin jos rikos oli kohdistunut armeijan omaisuuteen.

Sotilasviranomaiset osallistuivat yhteistyössä poliisin kanssa järjestyksenpitoon. Sotilashenkilöiden keskuudessa sotapoliisi pyrki huolehtimaan järjestyksenvalvonnasta ja auttoi poliisia myös ratsioiden toteuttamisessa, kuten 25-26.8 1944, jolloin 20 miehen vahvuinen sotapoliisiosasto avusti Kotkan poliisia ja läänin rikospoliisia mittavassa koko Kotkan alueelle kohdistuneessa tarkastuksessa⁷⁴. Itse rikosten tutkinnassakin oltiin yhteistyössä. Esimerkiksi vuoden 1942 lopulla Viipurin läänin alueella, myös Kotkassa, oli havaittu armeijan varikoilta kadonneen suuret määrät tavaraa. Läänin rikospoliisi tutki asiaa yhdessä merivoimien tutkintaosaston kanssa ja tutkimukset

⁷² Heikkinen 1994 s.449

SVT Ulkomaankauppa 58-65. Liite VII. Tullitoimistojen ilmoittamat takavarikoidut tavarat. Salakuljetettuja tavaroita.

⁷³ Ripatti 1999 s.350-352

⁷⁴ Eteenpäin 26.8.1944, 29.8.1944

johtivatkin laajan varkaus- ja salakauppavyyhden paljastumiseen, jossa mukana oli lukuisia sotilashenkilöitä ja siviilejä.⁷⁵

Tarkasteltaessa rikollisuuden valvontaa oli myös suojeluskunnalla talvi- ja jatkosodan aikana tehtäviä, joiden voidaan katsoa vaikuttaneen rikollisuuteen ja sen ennaltaehkäisyyn. Varsinaisen suojeluskunnan lisäksi Kotkassa toimi myös merisuojeluskunta. Suojeluskunnan näkyvin tehtävä talvisodassa oli eri kohteiden vartiointi. Vaikka se olikin toteutettu lähinnä pelätyn desanttivaaran takia, oli aseellisten vartiomiesten läsnäololla mahdollisesti vaikutusta myös rikollisuuteen. Kotkassa vartiokohteita olivat muun muassa sillat, satamanosat ja tärkeät rakennukset. Lisäksi suojeluskunnalla oli Kotkassa myös liikkuva komennuskunta, jonka tehtävänä oli tarkastaa sisääntuloteilla kaikki tulevat ja lähtevät autot.⁷⁶

Jatkosodan alussa Kotkassa perustettiin kaksi aseellista ilmasuojelukomppaniaa, toinen suojeluskunnan asettamana ja toinen merisuojeluskunnan asettamana. Elokuun lopulla 1941 komppaniat yhdistettiin. Tärkeimpinä tehtävinä olivat jälleen Kotkan seudulla olevien tärkeiden kohteiden vartiointi sekä desanttien torjunta ja osallistuminen järjestyksenpitoon sitä tarvittaessa. Uutena tehtävänä oli myös katupartioiden asettaminen. Ne liikkuvat lähinnä pimeällä iltaja yöaikaan ja valvoivat mm. yöllä vallinneen ulkonaliikkumiskiellon noudattamista^{77, 78}.

⁷⁵ Eteenpäin 14.1.1943

⁷⁶ Ripatti 1999 s.103
Vitikainen 1993 s.212

⁷⁷ Viipurin lääninhallitus oli antanut 24.11.1941 kuulutuksen nojautuen 7.11.1941 Ulkosalla liikkumisen rajoittamista annettuun asetukseen. Kuulutuksen mukaan alle 18 v. henkilöt eivät saa oleskella eivätkä liikkua ulkosalla Kotkan kaupungin alueella 21.30-06.00 välillä. Poikkeuksena poliisin lupa, vanhemman tai samaa perhettä olevan yli 18 v. kanssa, sotilas- suojeluskunta- tai lottapuvuissa määrätyissä tehtävissä liikkuvat, tilapäisesti ulkosalla liikkumaan pakotetut esim. matkustus- ja sairaustapaukset tai muu pakottava syy.
Etelä-Suomi 27.11.1941

⁷⁸ Ripatti 1999 s.186-187

2.2.4. Kotkan huoltolautakunta

Huoltolautakunnan mukaan ottaminen tähän tarkasteluun on perusteltua sikäli, että se käsitteli Kotkassa lakimääräistä huoltotoimintaa, kuten irtolaisuus- ja alkoholistasioita, yhteistyössä poliisin ja varsinkin huolto-osaston kanssa. Vuoden 1937 alussa Suomessa oli tullut voimaan uudet huoltolait käsittäen muun muassa irtolaislain ⁷⁹. Itseasiassa huoltolautakunnan toimintakertomuksessa vuodelta 1939 kritisoidaan sitä, että uudet huoltolait olivat aikaansaaneet sen, että huoltolautakunta joutui yhä enemmän käsittelemään asioita, jotka ennen kuuluivat mm. poliisiviranomaisille ⁸⁰. Vaikka irtolaisuutta ei ollut varsinaisesti kriminalisoitu eikä niitä voida rinnastaa rikoslain määrittämiin rikoksiin, jotka ovat tämän tutkimuksen pääkohde, on varsinkin irtolaisuudella merkittävä asema tutkittaessa olosuhteita sodan aikana. Moraalin höltyminen jatkosodan pitkittyessä näkyi selvästi irtolaisuus-tapausten määrässä, erityisesti naisten kohdalla. Kotkassa irtolaisten aiheuttamia tehtäviä hoiti erityinen irtolaisvalvoja.

3. SODAN UHKA JA TALVISOTA

3.1. Vuoden 1939 alkupuoli Kotkassa

Vuonna 1939 Kotkassa, kuten koko Suomessa, elämä oli hyvällä mallilla. Taloudellinen kehitys oli 1930-luvulla ollut Suomessa suotuisa, niin että pitkään sotien jälkeen puhuttiin vuoden 1939 elintason saavuttamisesta. Yhteiskunnallinen tilanne oli rauhallinen, palkat olivat parantuneet ja uusi kesälomalakikin loi lisää tyytyväisyyttä työväestön parissa. Kotkassahan työväestön määrä oli erittäin suuri. 1930-luvun lopussa määrän on laskettu olleen noin 6000 henkeä, joista 5600 oli suurteollisuuden palveluksessa. Vientiin perustuvan teollisuuden johdosta talouselämän nousu tuntui varsinkin Kotkan

⁷⁹ SVT Huoltotilasto 3 s.7

⁸⁰ Kertomus Kotkan kaupungin huoltolautakunnan toiminnasta v.1939. Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1939 II. s.145

seudulla vahvasti. Satama ja teollisuuslaitokset pyörivät täydellä höyryllä.⁸¹

Rikollisuus vuoden 1939 alkupuoliskolla jatkui edellisvuoden tasolla. Rikosmäärissä ei omaisuus- ja väkivaltarikosten osalta ollut suurta heittoa. Sen sijaan rikostyypeissä oli. Esimerkiksi vuoden 1939 alkupuoliskolla varkauksia oli 56 ja näpistyk-
siä 31. Vastaavat luvut vuonna 1938 olivat 48 ja 47.⁸² Tällä erolla ei näyttäisi olevan suurta merkitystä, sillä tavalliset varkaudet ja näpistykset olivat yleisimpiä omaisuusrikok-
sia, jotka virallisissa tilastoissa, kuten SVT:n Poliisin tietoon tulleissa rikoksissa luettiin samaan kategoriaan. Käytännössä niiden ero oli kuitenkin merkittävä. Jo ensikertaisesta varkaudesta tuomio oli yleensä vankeutta tai vähintään ehdollista, näpistyksestä sen sijaan selvisi yleensä pelkästään sakoilla.⁸³

Merkittävin ero verrattaessa rikosmääriä 1938 ja 1939 oli murhissa. Vuoden 1939 alkupuoliskolla Kotkassa tehtiin kaksi murhaa, vuonna 1938 ei yhtään.⁸⁴ Seuraavan kerran kaksi murhaa vuodessa tehtiin vuonna 1945. Henkirikosten (murhat, tapot, kuoleman aiheuttaneet pahoinpitelyt) määrä Kotkassa yleensäkin vuosina 1938-1945 vaihteli yleensä nolla ja kahden välillä. Ainoastaan vuosina 1941 ja 1945 määrä kohosi neljään.⁸⁵ Mielenkiintoista molemmissa vuoden 1939 tapauksissa oli niiden tekotapa. 24.1.1939 töihin Kotkaan juuri kymmenen päivää aiemmin Turusta saapuneen tarjoilijattaren seuraan oli lyöttäytynyt hänen entinen tamperelainen miesystävänsä, joka oli juuri saapunut Kotkaan. Mies seurasi naista ja hänen ystävätärtään naisten asunnolle keskustellen rakkausasioistaan. Asunnon ovella mies tarjosi naiselle sormusta, jota nainen ei ottanut vastaan. Tämän jälkeen mies veti aseensa taskustaan ja ampui ensin naista ja sitten itseään päähän. Poliisi löysi miehen taskusta lapun, jossa yksityiskohtaisesti selosti syytä

⁸¹ Halila 1978 s.20
Kivimäki 1963 s.70

⁸² Kotkan poliisilaitos. Rikostilastot. Rikosjuttuluettelot 1938-1939.

⁸³ Kotkan RO:n tuomioluettelot 1938-1945.

⁸⁴ Kotkan poliisilaitos. Rikostilastot. Rikosjuttuluettelot 1938-1939.

⁸⁵ SVT Oikeustilastot 77,78,80-84. Taulu 1. Poliisin tietoon tullut rikollisuus maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa.

tekoonsa. Teko oli siis tarkkaan harkittu ja taustalla rakkaus ja mustasukkaisuus.⁸⁶ Toinen tapaus oli hieman samankaltainen. 2.6.1939 kotkalainen työmies ja kotkalainen toimeton nainen istuivat päivällä ravintola Rauhassa juoden kahvia. Heidän välilleen kehkeytyi kovaäänistä riitelyä ja yhtäkkiä mies tempaisi aseensa ja ampui naista rintaa ja välittömästi tämän jälkeen itseään ohimoon. Tässä tapauksessa poliisi epäili teon taustalla olleen kiistelyn suurehkoista summasta rahaa.⁸⁷ Kaiken kaikkiaan vuosien 1939-1944 aikana tapahtuneissa murhissa, tapoissa tai niiden yrityksissä Kotkassa peräti kuudessa tapauksessa kahdeksasta syyllinen teki itsemurhan.⁸⁸

3.2. Rikollisuus laskuun jo syksyllä 1939

Talvisodalla ja sitä edeltäneellä syksyllä kertausharjoituksineen oli selvä yhteys rikollisuuden määrään Suomessa. Kyseisenä aikana kaikenlainen rikollisuus väheni merkittävästi. Tärkeimpänä syynä voidaan pitää lokakuussa alkaneita ylimääräisiä harjoituksia (YH) sekä itärajan linnoitustöitä. Ensimmäisinä ylimääräisiin harjoituksiin kutsuttiin 6.10 suojajoukot, rajan ensimmäiset valvojat sekä suojajoukkoihin laskettava rannikkopuolustus. Kenttäarmeijan eli reservien osittaisen liikekannallepanon ensimmäiseksi YH-päiväksi määrättiin kymmenes lokakuuta. Pian se määrättiin kuitenkin kokonaisuudessaan liikekannallepanoon ja näin kaikki maavoimien reserviläiset kutsuttiin palvelukseen 14.10 alkaen. Kaiken kaikkiaan marraskuun lopulla Suomen puolustusvoimien vahvuus oli noin 30000 miestä. Suurelta osin rikoksille kaikkein alttiimmat piirit olivat nyt armeijan leivissä. Perinteisestihän kaikkein potentiaalisinta rikosainesta ovat olleet 20-40-vuotiaat miehet.⁸⁹

YH:n ohella toinen oleellinen syy, varsinkin väkivaltarikollisuuden vähenemiseen, oli se, että jo lokakuussa väkijuomien vähittäismyyntiä ja anniskelua

⁸⁶ Eteenpäin 26.1.1939

⁸⁷ Etelä-Suomi 3.6.1939

⁸⁸ Kotkan poliisilaitos. Rikostilastot. Rikosjuttuluettelot 1939-1944.

⁸⁹ Halonen 1997 s.19
Ripatti 1999 s.10

ruvettiin rajoittamaan. Loka-marraskuussa oli puolet alkoholiliikkeiden myymälöistä suljettuna ja ravintoloista oli kiinni tai rajoitusten alaisina viidennes.⁹⁰ Verkon tutkimukset osoittivat, että ennen sotia alkoholilla oli osuutta noin neljässä väkivaltarikoksessa viidestä. Useimmiten sekä uhri että rikoksen tekijä olivat, paitsi nuoria miehiä, myös juovuksissa.⁹¹ Verrattuna vuoteen 1938 väkivaltarikokset laskivat vuonna 1939 noin 15 prosenttia. Perinteisestihän Suomi oli ollut väkivaltainen maa, jossa omaisuusrikollisuus oli ollut suhteellisen vähäistä. Vuonna 1939 omaisuusrikosten määrä laski vielä vuoden 1938 tasosta noin kymmenen prosenttia. (katso Taulukko 1)

Vaikka rikosluvut näyttävät selvää vähennystä verrattuna vuosia 1938 ja 1939, oli rikollisuus vuoden 1939 alkupuolella aina syksyyn saakka kutakuinkin edellisvuoden tasolla. Todellinen vähennys rikostilastoihin tapahtui vasta loka-joulukuussa ja oli tällöin melkoisen jyrkkä. Tämä on selvästi nähtävissä Taulukosta 1, jossa on verrattu omaisuus- ja väkivaltarikosten vaihtelua kuukausittain vuosien 1938, 1939 ja 1940 välillä.

⁹⁰ Simpura 1982 s.161

⁹¹ Halonen 1997 s.19

Taulukko 1. Väkivalta- ja omaisuusrikokset Suomessa kuukausittain 1938-1940

kk	Väkivaltarikollisuus					Omaisuusrikollisuus				
	1938	1939	+/- %	1940	+/- %	1938	1939	+/- %	1940	+/- %
tammi	404	388	-3,9	149	-61,6	1956	2148	9,8	1018	-52,6
helmi	417	429	2,8	125	-70,9	1673	1934	15,6	968	-49,9
maalis	474	481	1,5	212	-55,9	2003	2080	3,8	1465	-29,6
huhti	453	518	14,3	282	-45,5	1891	2049	8,4	2578	25,8
touko	603	501	-16,9	375	-25,1	2188	2103	-3,9	3682	68,3
kesä	561	497	-11,9	362	-27,2	2163	2104	-2,7	3842	82,6
heinä	535	496	-7,3	408	-17,7	2458	2103	-14,3	4663	121,7
elo	579	678	17,6	440	-35,1	2588	2544	-1,7	4577	79,9
syys	568	441	-22,3	386	-12,5	2644	2425	-8,3	4387	80,9
loka	561	313	-44,2	457	46	2731	2032	-25,6	4673	129,9
marras	470	266	-43,4	423	59	2529	1977	-21,8	4400	122,5
joulu	440	141	-67,9	386	173,8	2455	1055	-57	4231	301
YHT.	6065	5149	-15,1	4035	-21,6	27279	24549	-10	40484	64,9

Lähde: SVT Oikeustilastot 77, 78, 80. Taulu 4. Poliisin tietoon eri kuukausina tulleet rikokset

Varsinaisesti rikollisuus väkivalta- ja omaisuusrikosten osalta alkaa laskea reilusti vasta lokakuussa 1939 eli samaan aikaan, kun YH alkoi. Tämä vahvistaa YH:n ja rikollisuuden laskun välisen yhteyden. Myös Veli Verkko on tutkimuksessaan talvisodan rikollisuudesta osoittanut rikosten vähenemisen vuoden 1939 viimeisinä kuukausina ja YH:n välisen yhteyden.⁹² Talvisodan syytyminen marraskuun lopussa 1939 heijastuu heti joulukuun rikostilastoihin. Niin väkivalta- kuin omaisuusrikoksetkin vähenevät yli puolella. Talvisodan aikana kaikki rikokset vähenevät verrattuna rauhanaikaisiin normaalioloihin. Esimerkiksi väkivaltarikoksista lievät pahoinpitelyt, jotka olivat yleisimpiä väkivaltarikoksia, vähenevät 71 %. Omaisuusrikoksista näpistäminen, varkaus ja murto vähenevät 38 % ja petokset ja kavallukset jopa 70 %.⁹³

⁹² Verkko 1942 s.32-33

⁹³ Jaakkola 1986 s.20-21

Eniten rikollisuus väheni YH:n ja talvisodan aikana 20-40-vuotiaiden miesten keskuudessa. Miehet joutuivat armeijan leipiin, jossa kova kuri ja jatkuva valvonta estivät mahdollisuuden harrastaa rikollisuutta. Lisäksi olot syksyllä 1939 ja itse talvisodan aikana olivat sellaiset, että tekemistä riitti eikä vapaa-aikaa juuri ollut. Armeijan vaikutuksesta rikollisuuteen kertoo sekin, että niiden miespuolisten ikäluokkien, joita ei vielä tai enää käsketty puolustusvoimien palvelukseen, rikollisuus ei vähentynyt. Naisten osalta tilanne pysyi lähes ennallaan, vain pientä nousua oli havaittavissa. Naiset sortuivat nyt enemmän varkauksiin ja näpistyksiin. Naisten rikollisuus oli kuitenkin edelleen vähäistä. Pieni osa naisrikollisuudesta saattoi johtua sosiaalisista muutoksista miesten lähdettyä armeijan leipiin.⁹⁴

3.3. Talvisota Kotkassa

3.3.1. Epävarmuuden aikaa

Vaikka kansainvälinen tilanne Euroopassa oli kesällä 1939 jo erittäin jännittynyt, ei se vielä näkynyt Kotkassa mitenkään erityisesti. Vienti ja laivaukset sujuivat normaalisti. Tanssiaisia ja muita huvituksia järjestettiin paljon ja vieläpä vilkkaan urheilukesän huipennuksena Kotkassa juhlittiin KTP:n jalkapalloilijoiden voittoa TUL:n suursarjassa. Kuitenkin jo elokuussa alettiin aavistella huonoa meriliikenteen alkaessa pikkuhiljaa vähentyä⁹⁵.

Sodan puhkeaminenkaan Euroopassa syyskuun alussa ei aiheuttanut suurta pelkoa tulevaan, sillä yleisesti luotettiin Suomen puolueettomuuteen ja NL:n kanssa voimassaolevaan hyökkäämättömyyssopimukseen. Sen sijaan ylemmillä tahoilla asiaan suhtauduttiin vakavammin. Muun muassa puolustusministeriöstä annettiin syyskuussa käsky, jossa määrättiin kotiseudun sodan ajan järjestelyistä.⁹⁶ Käytännössä tämä käsky

⁹⁴ Halonen 1997 s.20-21

⁹⁵ Anttila 1955 s.377

⁹⁶ 50 vuotta väestönsuojelutyötä 1977 s.310

merkitsi myös Kotkassa sitä, että väestönsuojelua ryhdyttiin määrätietoisesti parantamaan ja organisoimaan. Väestönsuojelupäälliköksi nimitettiin kaupunginjohtaja R. Lindgren, väestönsuojelulautakunta perustettiin ja väestönsuojeluhenkilöstö nimitettiin. Väestönsuojelukeskus perustettiin kaupungintalon kellariin. Koulutusta alettiin antaa, tähtystyspaikat valittiin, tarpeelliset viestiyhteydet rakennettiin, ensiapuasemat, sammutus- ja korjausryhmät muodostettiin. Myös yleisölle alettiin antaa ohjeita ja neuvoja vastaisen varalle.⁹⁷ Lokakuun viides päivä julkaistiin kotkalaisissa sanomalehdissä väestönsuojelutiedotus no. 1, joka kehotti kaikkia nostoväkeen kuuluvia miehiä, naisia sekä lapsia ilmoittautumaan väestönsuojelutehtäviin.⁹⁸ Tästä lähtien esiintyi lehdissä päivittäin väestönsuojeluun liittyviä tiedoituksia, määräyksiä, neuvoja sekä kehotuksia.

Syyskuun 28. päivä valtioneuvosto hyväksyi väestönsiirto-suunnitelmat, jotka oli laadittu uhanalaisimpia kuntia varten.⁹⁹ Näiden joukkoon kuului myös Kotkan kaupunki. Lokakuun alussa aloitetut reserviläisten kutsumiset ylimääräisiin harjoituksiin sekä NL:n ilmaisema halu neuvotella Suomen kanssa erinäisistä poliittisista kysymyksistä sai aikaan kaupunkilaisissa selvää hermostumista. Sodan syttymisen ja pommihyökkäyksen pelko aiheutti myös Kotkassa kaupunkilaisten siirtymistä muualle. 15. lokakuuta poliisilaitoksen suorittama väestönlaskenta osoitti n. 7000 eli n. kolmasosan kaupunkilaisista siirtyneen pois Kotkasta. Ensimmäinen pakollinen siirto tapahtui lokakuun 20., jolloin siirrettäväksi oli vielä jäänyt noin 3750 henkeä.¹⁰⁰

Kaupungin tyhjentämisen pakkoevakuoinnin tapahtuessa hoiti poliisi. Kotkassa kaupunki oli jaettu tyhjennysalueisiin kolmen poliisiaseman alueiden mukaan. Poliisiasemat hoitivat tyhjennyksen omalla alueellaan muodostaen ns. tyhjennysosastot, joiden johtoon asetettiin luottamusta nauttiva kotkalainen. Ne saivat myös tilapäiset poliisivaltuudet. Poliisi korosti olosuhteiden vaikeutta Kotkassa, sillä olihan Kotka veden ympäröimä saarikaupunki, jossa tyhjennys oli vaikea suorittaa. Poliisi halusikin painottaa

⁹⁷ Anttila 1955 s. 378

⁹⁸ Eteenpäin 5.10.1939

⁹⁹ 50 vuotta väestönsuojelutyötä s.317

¹⁰⁰ Anttila 1955 s.378-379
Ripatti 1999 s.24

jokaisen kotkalaisen panoksen tärkeyttä ja kurin ja järjestyksen merkitystä. Kotkassa pakkoevakuoinnit toteutettiin hyvin ja nopeasti. On kuitenkin otettava huomioon, että pakkoevakuointien tapahtuessa suurin osa kaupunkilaisista oli jo poistunut vapaaehtoisesti.¹⁰¹

Kotkassa asukkaiden mielialat alkoivat olla epävarmat ja kireät. Euroopan tilanne alkoi vaikuttaa yhä enemmän sataman ja teollisuuden toimintaan ja sitä mukaa työläisten elintason. Syyskuun alussa satamaliikenne oli laskenut jo alle puoleen normaalista¹⁰². Syyskuussa laskettiin kotkalaisista noin 75 % saavan toimeentulonsa joko suoraan tai välillisesti tehdaslaitoksista tai satamaliikenteestä¹⁰³. Työttömyys kohosi, elintarvikkeiden säännöstely tuli voimaan, väestönsuojeluharjoitukset jatkuivat vilkkaina tavoitteena täydellinen väestönsuojeluvalmius riippumatta siitä joudutaanko sotaan vai säilyykö rauha. Kaikkein pahinta näytti olevan tilanteen epävarmuus. 16.11 ilmoitettiin kotkalaisissa sanomalehdissä että ilmahälytyksiä ei enää tule harjoitusmielessä, vaan tästä eteenpäin tarkoittaa se täyttä totta¹⁰⁴. Vaikka mielialat olivat jännittyneet, oli yhteishenki kuitenkin vankka. "Näin yksimieliseltä ei ole tuntunut keskuudessamme sitten kuin 40 vuotta sitten tuli helmikuun manifesti", kirjattiin mielialakatsaukseen kansanmiehen sana Kymenlaaksosta.¹⁰⁵ Tilanteen muuttumattomuus alkoi kuitenkin laukaista jännittyneisyyttä ja siirtyneen väestön tyytymättömyys ja halu palata kaupunkiin sai aikaan paluumuuton Kotkaan. Vaikka väestönsuojeluviranomaiset ja poliisi kehottivat poissaolevia pysymään muualla, olivat lähes kaikki asukkaat marraskuun lopulla jälleen kaupungissa.¹⁰⁶

¹⁰¹ Eteenpäin 23.9.1939
Kotkan poliisilaitoksen vuosikertomus 1939

¹⁰² Kotkan kaupungin liikennetoimiston toimintakertomus v. 1939. Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1939 II s.75.

¹⁰³ Etelä-Suomi 7.9.1939

¹⁰⁴ Eteenpäin 16.11.1939

¹⁰⁵ Ahto 1990 s.40

¹⁰⁶ Ripatti 1999 s.25

Taulukko 2. Väkivalta- ja omaisuusrikokset Kotkassa kuukausittain 1938-1940

kk	Väkivaltarikollisuus ¹⁰⁷					Omaisuusrikollisuus ¹⁰⁸				
	1938	1939	+/- %	1940	+/- %	1938	1939	+/- %	1940	+/- %
tammi	4	4	0	1	-75	25	17	-32	7	-58,8
helmi	2	4	100	1	-75	16	29	82,3	4	-86,2
maalis	6	1	-83,3	1	0	29	19	-34,5	16	-15,8
huhti	1	1	0	1	0	21	21	0	20	-4,8
touko	2	3	50	3	0	41	32	-21,9	52	62,5
kesä	3	7	133,3	4	-42,9	23	33	43,5	34	3
heinä	4	2	-50	1	-50	49	32	-34,7	24	-25
elo	3	1	-66,6	4	300	41	34	-17,1	42	23,5
syys	4	2	-50	4	100	32	27	-15,6	38	40,7
loka	5	1	-80	3	200	29	21	-27,6	44	109,5
marras	1	1	0	4	300	18	29	61,1	41	41,4
joulu	2	1	-50	5	400	30	11	-63,3	39	254,5
YHT..	37	28	-24,3	32	14,3	354	305	-13,8	352	15,4

Lähde: Kotkan poliisilaitos. Rikostilastot. Rikosjuttuluettelot 1938-1940

Kotkassa rikollisuus näyttää alkaneen vähentyä jo heinäkuussa 1939, ainakin väkivalta- ja omaisuusrikosten osalta. Siihen asti rikosmäärät ovat olleet kuukausittain yhteenlaskettuna edellisvuoden tasoa. Toisaalta rikosluvut ovat suhteellisen pieniä, varsinkin väkivaltarikosten osalta, ja aiemminkin erot vuosien 1938 ja 1939 osalta joidenkin kuukausien kohdalla osoittavat suuriakin heittoja. Joka tapauksessa trendi loppuvuoden osalta on selvästi laskeva, omaisuusrikollisuuden marraskuun piikkiä lukuun ottamatta. Mutta miksi rikosten määrä alkoi Kotkassa laskea jo kesällä, kun se koko maan osalta alkoi laskea syyskuussa ja oikeastaan tuntuvammin vasta lokakuussa? Tilanteen ollessa epävarma ja olosuhteiden muutenkin huonontuessa, varsinkin syksymmällä, voisi

¹⁰⁷ Väkivaltarikoksista mukana murhat, tapot, kuoleman aiheuttaneet, törkeät sekä lievät pahoinpitelyt, lapsenmurhat, sikiönlähdettämiset, väkisinmakaamiset sekä murha-, tappo- ja väkisinmakaamisyrietykset.

¹⁰⁸ Omaisuusrikoksista mukana ryöstöt, kiristämiset, tavalliset ja törkeät varkaudet, murrot, näpistämiset, varastetun tavarain kätkemiset, petokset sekä kavallukset.

kuvitella sen aiheuttavan jopa enemmän taipumusta rikollisuuteen kuin normaalisti. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Syynä rikollisuuden laskuun saattaa olla se, että kaupungista poistui rikoksille potentiaalisinta nuorta miesväkeä. Itärajan linnoitustöissä oli varmasti mukana kotkalaisia tai Kotkassa asuneita miehiä. Tärkein syy oli kuitenkin satamaliikenteen väheneminen kansainvälisen tilanteen takia. Tämä heijastui heti myös Kotkan seudun teollisuuteen, joka oli hyvin vientipainotteista. Varsinkin sataman ja teollisuuden tilapäistyövoima saattoi nopeasti tilanteen mukaan siirtyä muualle työnhakuun. Työttömyyden lisääntyessä myös valtion työttömyyslautakunta ja kulkulaitosministeriö järjestivät työttömille ns. työttömyystöitä, jotka saattoivat sijaita esimerkiksi muun Kymenlaakson alueella ¹⁰⁹. Satamaliikenteen väheneminen vaikutti myös merimiesten määrään kaupungissa. Tilanteen kehittyminen Suomen kannalta uhkaavammaksi saattoi myös vaikuttaa siihen, että rannikolla ja suhteellisen lähellä itärajaa sijainnut Kotka ei ehkä enää tuntunutkaan niin houkuttelevalta maan eri kaupungeissa liikkuvan epämääräisemmän väen mielestä.

Lokakuussa alkoivat ylimääräiset harjoitukset myös Kotkalaisten osalta. Ensimmäisinä lähtivät jo kuun alussa monet kotkalaiset rannikkopuolustuksen reserviläiset. Kaiken kaikkiaan YH koski monia tuhansia reservi-ikäisiä miehiä Kotkan ja Kymin seudulla. Kotkassa liikekannallepano sujui rauhallisesti, myös työläisten keskuudessa. Epäilyksiä ja jopa pelkoa oli ollut siitä miten työväestö suhtautuu asiaan. Mitään suurempia ongelmia ei kuitenkaan esiintynyt Suomessa eikä Kotkassakaan. Veikko Lavikin vanhana kotkalaisena kertoi, että ”Hovinsaaren kommunistit” olivat parhaita sotijoita sitten kun siihen asti päästiin.¹¹⁰ Lokakuussa näkyy myös selkeä pudotus rikosluvuissa. Marraskuun nousua omaisuusrikosten osalta verrattuna lokakuuhun voi selittää se, että lokakuun lopusta aina marraskuun loppupuolelle, suuri osa kotkalaisia oli siirtynyt pois kaupungista. Samalla asuntoja ja omaisuutta oli jäänyt valvomatta. Nousu marraskuun osalta tapahtuikin nimenomaan murtojen ja varkauksien osalta. Pakollisesta tyhjennyksestä huolimatta kaupungissa oli edelleen noin puolet asukkaista. Myös muualle siirtynyt väki

¹⁰⁹ Eteenpäin, Etelä-Suomi 12.9.1939

¹¹⁰ Ripatti 1999 s.10-11

kävi kaupungissa hoitamassa asioitaan. Eräs huomionarvoinen seikka on se, että YH:sta huolimatta oli paljon 20-35-vuotiaita miehiä vielä siviilissä. Heidät oli talvisotaa edeltäneinä vuosina vapautettu palveluksesta useimmiten terveydellisin syin. Nämä miehet jatkoivat siis vielä ainakin periaatteessa normaalia siviilielämää, johon joillakin saattoi kuulua myös rikokset.¹¹¹

3.3.2. Sota ja sen vaikutukset rikollisuuteen

Marraskuun 28. NL ensin irtisanoi hyökkäämättömyyssopimuksen ja seuraavana päivänä katkaisi diplomaattiyhteydet Suomen kanssa. Sota oli ovella. Vaikka pommituksiin oli Kotkassa hyvin varauduttu ja harjoiteltu, voidaan kuitenkin sanoa niiden lopulta tulleen pienoisena yllätyksenä. Tätä tukee jo sekin, että vain muutama päivä aiemmin oli suuri osa kotkalaisista palannut takaisin kaupunkiin. Muutenkin ehkä uskottiin, että konflikti voitaisiin välttää neuvottelemalla eikä NL hyökkäisi.

Torstai 30.11 alkoi Kotkassa hermostuneesti, sillä edellispäivien uutiset olivat huolestuttavia. Silti täysin odottamatta alkoivat sireenit huutaa ja noin kello kymmenen aikaan aamulla kaarsi kuusi viholliskonetta Kotkan ylle pudottaen pommeja. Iltapäivällä pommitus uusiutui ja jälleen seuraavana aamuna Kotka heräsi ilmahälytykseen ja pommien jysähtelyyn. Ensimmäisten pommien pudottua oltiin kaupungissa häkeltyneitä. Yleisö oli kuitenkin toiminut rauhallisesti ja siirtynyt ripeästi väestönsuojiiin, joten suuremmilta henkilövahingoilta oli vältytty. Yhtä ripeästi alettiin joulukuun ensimmäisenä päivänä toteuttaa väestönsiirtoja ennakkosuunnitelmien mukaisesti. Osa siirtyneistä majoittui tuttaviansa tai sukulaistensa luo kaupungin ulkopuolelle ja osa vietiin pakkosiirroilla Kymiin, Pyhtäälle ja Vehkalahdelle. Suurin osa kotkalaisista siirtyi kaupungista vapaaehtoisesti. Pakkoevakuoinnin kohteeksi joutui 3236 henkeä. 7.12 toimeenpantu väestönlaskenta osoitti että kaupungista oli poistunut 68 % asukkaista ja jäljellä oli 6546 henkeä. Kaupunkiin jäivät lähinnä henkilöt joita sitoi työ tai viranomaisen määräys. Sodan

¹¹¹ Halonen 1997 s.21

jatkuessa väkimäärä vähentyi edelleen. Sodan lopussa se oli enää noin 4000 henkeä.¹¹²

Ensimmäisten pommitusten jälkeen seurasi lähes kolmen viikon tauko. Ilmahälytykset kuitenkin jatkuivat lähes päivittäin, sillä viholliskoneet lensivät usein läheltä Kotkaa olleessaan pommitus- tai tiedustelulennoilla kohteenaan muu alue kuin Kotka. Tällaisessa tapauksessa oli Haminan IPAK:n¹¹³ pakko antaa hälytys varmuuden varalta myös Kotkaan. It-aseistus Kotkassa oli varsin olematonta. Se käsitti vain kaksi pientä 20 millimetrin tykkiä koko kaupungin alueella. Talvisodan aikana ei it-aseistus parantunut. Kotkan ilmatorjuntaa tukivat kuitenkin Kirkonmaan ja Rankin linnakkeitten it-yksiköt.¹¹⁴

Kaupunkiin jääneiden olo oli hankalaa ja pitkästyttävää. Ilmahälytykset katkaisivat usein kaiken toiminnan ja ihmisten piti oleilla väestönsuojissa pitkiäkin aikoja. Kotkalaisille sotatila merkitsi paitsi jännittynyttä odotusta sodan kulusta ja sen lopputuloksesta, myös jokapäiväisen elämän häiriintymistä ja alituista hengen ja kotien menetyksen uhkaa. Yhteinen koettelemus kuitenkin lähensi kaupunkilaisia. Jokaisen maanpuolustusvelvollisuutta korostettiin ja luja me-henki ja uhma hyökkääjää vastaan piti olosuhteista huolimatta mielialat hyvinä. Myös eri yhteiskuntapiirien välit näinä yhteisen vaaran aikoina olivat Kotkassa tasoittuneet. Yhtenä merkinä tästä oli sosiaalidemokraattien ja porvarienvälisten yhdessä viettämä itsenäisyysjuhla vuonna 1939.¹¹⁵ Eteenpäin-lehdessä, joka oli selkeästi sosiaalidemokraattisen työväen lehti, korostettiin kansan yhtenäisyyttä yhteisen vihollisen edessä. Helmikuun alussa 1940 Eteenpäin pääpakinoitsija Juuveli esitti seuraavia näkemyksiä vihollista kohtaan pakinassaan *Kaamea loiste taivaalla*: "...vihollislentäjien pirulliset puuhut, lentävät "moskovalaiset" yrittävät tuhota kauniita kotejamme... on eletty aikoja, jolloin NL:lla olisi ollut mahdollisuudet saada kannattajia Kotkassa, mutta ne ajat ovat menneet, eivätkä koskaan palaa. Kotkalainen on yleensä hyvänahkainen ja suvaitsevainen, mutta varjele jos hän alkaa kyräillä ja kantaa kaunaa... kaiken sen jälkeen

¹¹² Anttila 1955 s.380
Ripatti 1999 s.25

¹¹³ Haminan ilmapuolustusaluekeskus, jonka piiriin Kotka kuului.

¹¹⁴ Ripatti 1999 s.27

¹¹⁵ Kivimäki 1963 s.71

mitä täällä jo on ehtinyt tapahtua on hän suuttunut nyt moskovalaisille niin sydänjuuriaan ja munaskuitaan myöten ettei sitä vihaa pysty edes aika hävittämään.”¹¹⁶

Rikosluvut pysyivät koko talvisodan erittäin matalina (katso Taulukko 2). Myös juopumus oli vähäistä, sillä sodan takia Kotkassa kaikki väkijuomakaupat olivat kiinni ja anniskeluoikeuksilla varustetut ravintolat kiellettyjä myymästä väkijuomia. Myöskin väkijuomalakia vastaan tehdyt rikokset olivat vähäisiä. Ensimmäisellä puolivuotiskaudella vuonna 1940 esimerkiksi väkijuomien salakuljetuksesta oikeuteen ei joutunut yhtään henkilöä (v.-39 kaksi), väkijuomien myynnistä oikeuteen yksi henkilö (v.-39 yhdeksän) ja väkijuomien hallussapidosta oikeuteen kaksi henkilöä (v.-39 61).¹¹⁷

Vaikka rikollisuus olikin talvisodan aikana vähäistä, monet rikokset johtuivat juuri sodan aiheuttamista olosuhteista. Esimerkiksi huhtikuun kolmas päivä tuomittiin Kotkan raastuvanoikeudessa kotkalainen sekatyömies ensikertaisesta jatketusta törkeästä varkaudesta kahdeksaksi kuukaudeksi kuritushuoneeseen ja kolmeksi vuodeksi menettämään kansalaisluottamuksensa. Mies oli tammi-, helmi- ja maaliskuuden aikana useita kertoja murtautunut sodan takia evakuoitujen henkilöiden vajoihin ja asuinhuoneistöihin, varastaen muun muassa puita 150 mk:n edestä sekä yhteensä kolme kappaa perunoita ja yhdeksän kappaa lanttuja sekä muuta tavaraa.¹¹⁸ Kymmenes huhtikuuta tuomittiin kotkalainen työmiehenvaimo näpistyksestä 75 mk:n sakkoihin. Nainen oli ilmahälytyksen aikana, sitä hyväksikäyttäen näpistänyt vähäisen määrän tavaraa, yhteensä 40 mk:n arvosta. Nainen oli ennen pommisuojaan siirtymistä tehnyt näpistyksen samassa talossa sijainneesta asunnosta.¹¹⁹ Molemmissa tapauksissa syylliset ilmoittivat syyksi tilaisuuden sekä sekatyömies lisäksi sodasta johtuneen puutteen. Sodanaikaisissa poikeusoloissa tilaisuuksia rikosten tekemiseen oli enemmän ja toisaalta myös puute ja

¹¹⁶ Eteenpäin 6.2.1940

¹¹⁷ Huolto-osaston puolivuotistilasto vuodelta 1940. Eteenpäin 6.7.1940
Kotkan kaupungin Raittiuslautakunnan toimintakertomus vuodelta 1940. Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1940 II s.129-130

¹¹⁸ Kotkan RO:n tuomioluettelo 1940. Tammi-kesä. Oikeudenkäyntipöytäkirja sekä liitteenä oleva poliisin kuulustelupöytäkirja 3.4.1940.

¹¹⁹ Kotkan RO:n tuomioluettelo 1940. Tammi-kesä. Oikeudenkäyntipöytäkirja sekä liitteenä oleva poliisin kuulustelupöytäkirja 10.4.1940.

niukkuus saattoivat ajaa ihmisen rikoksiin. Molemmissa esimerkkitapauksissa syylliset olivat ensi kertaa poliisin kanssa tekemisissä, kun normaalioloissa monet rikoksiin syyllistyneet olivat jo valmiiksi poliisin rikosrekisterissä.

Rikosten väheneminen heijastui myös poliisin toimintaan. Vaikka tehtäviä olikin tullut lisää, vähentynyt rikosmäärä antoi poliisille mahdollisuuden selvittää tehtyjä rikoksia tehokkaammin. Kaiken kaikkiaan vaikka olosuhteet kaupungissa sodan aikana olivatkin epävarmat ja ikävät, poliisin työn kannalta ne olivat kuitenkin rikollisuuden osalta normaalia helpommat. Rikollisuus oli vähäistä, ihmisiä oli vähän liikkeellä, kaupungissa oli väkijuomien myyntikielto, järjestyksenpidon kanssa ei ollut ongelmia. Toki muutenhan olot olivat kaikkea muuta kuin helpot ja aiheuttivat poliisillekin lisätyötä. Varsinkin pimennysmääräysten noudattamista valvottiin Kotkassa tarkasti. Esimerkiksi tammikuussa 1940 kotkalainen autonkuljettaja sai sakot kolmesta eri kerralla tapahtuneesta autolla ajosta liian kirkkain valoin¹²⁰. Viranomaiset näyttivät suhtautuvan siis erittäin vakavasti pimennysmääräysten noudattamiseen.

Tärkein syy rikollisuuden laskuun Kotkassa, kuten muuallakin Suomessa oli erittäin suuren miesjoukon poistuminen kaupungista Suomen armeijan reserviläisinä puolustamaan isänmaata. Talvisodan aikana Kotka kuului sotatoimialueeseen, josta muutenkin ylimääräinen väki oli evakuoituna pois. Kaupungilla liikkui siis vähän ihmisiä. Vaikka tämä lisäsi mahdollisuuksia rikosten tekoon, oli kaupungissa jäljellä oikeastaan välttämätön ammattiväki sekä väestönsuojelu- tai viranomaistehtävissä tai heidän määräyksellään kaupunkiin jääneet. Rikoksille alttiimpaa väkeä ei kaupungissa enää ollut, vaikka kuten jo edellä mainittiin, tilaisuus saattoi herkästi vaikuttaa joihinkin henkilöihin.

Osaltaan rikollisuuden laskua talvisodan alla ja sen aikana voidaan selittää myös tiukalla moraalilla ja talvisodan hengellä. Kansakunnan taistellessa olemassaolostaan rikosten tekeminen saattoi tuntua alhaiselta. Rikosten tekijöihin suhtautuminen oli varmaan myös kovaa, varsinkin jos teossa oli käytetty hyväksi toisten hätää ja ikäviä olosuhteita. Talvisodan aikana muiden omaisuuteen suhtauduttiin vielä kunnioittavasti. Ehkei myöskään kaikkein pienimpiä rikoksia edes kehdattu ilmoittaa poliisille, koska sillä oli sodan takia myös paljon muutakin tekemistä.

¹²⁰ Kotkan RO:n tuomioluettelo 1940 tammikuu.

Talvisodan aikana Kotkassa koettiin 18 pommitusta ja 188 ilmahälytystä. Varsinainen onnettomuuden päivä Kotkassa koettiin 18.1.1940. Jäänmurtaja Tarmo oli ollut sotilastehtävissä Suursaaren suunnalla, josta se viholliskoneiden ahdistelemana saapui Kotkan satamaan puoliltapäivin. Kello 13.14 viholliskoneen pommituksessa Tarmo sai täysosuman etukannelleen ja hiilivarastoon. Laivassa syttyi tulipalo ja räjähdyksessä kuoli 39 laivamiestä useiden haavoittuessa. Itse laiva vaurioitui pahoin, mutta onnistuttiin myöhemmin korjaamaan. Tarmon ja sen miehistön kohtalo aiheutti suuren järkytyksen kotkalaisissa.¹²¹ Aineellisesti pahimmat vahingot kärsittiin kuitenkin 3.2, jolloin Kotkaa pommitettiin kahteen eri otteeseen. Kaupunkiin satoi arviolta 500 palopommia ja 30 räjähdyspommia. Kaupungissa riehuivat suuret tulipalot yöhön asti ja monet rakennukset sekä Enso-Gutzeitin Norjan sahan lautatarha paloivat lähes maan tasalle. Ihmishenkiä menetettiin Tarmon uhrien lisäksi vain seitsemän eli yhteensä 46. Aineellisia vahinkoja olivat 42 tuhoutunutta rakennusta, osittain vaurioituneita 229 sekä lisäksi sataman ja teollisuuslaitosten vahingot. Tuhoutuneen omaisuuden arvoksi laskettiin n. 23 miljoonaa markkaa.¹²² Kotkan vahinkoja voidaan silti pitää vähintään kohtuullisina huomioiden se, että Kotka oli vihollispommittajille helppo kohde. Onneksi Kotkassa oli huolella valmistauduttu tulevaan sotaan ja onneksi vihollislentäjät olivat vielä kokemattomia ja epätarkkoja.

Mielialat sodan aikana pysyivät kärsimyksistä huolimatta maltillisina ja rauhallisina. Ravinnon puute, kylmä talvi, jatkuva varuillaanolo ja asuntojen tuhoutuminen saivat mielet apeiksi. Lisäjännitystä toivat myös pelko kaasupommituksista sekä helmi-maaliskuussa pelko maihinnoususta etelärannikolle. Ihmiset osoittivat kuitenkin suurta avuliaisuutta ja uhrautuvuutta toisiaan kohtaan. Talvisodan henki oli voimakas myös Kotkassa. Kun tieto rauhan solmimisesta 12.3 levisi, oltiin Kotkassa erittäin helpottuneita, mutta samalla myös katkeria kovista rauhanehdoista.

¹²¹ Anttila 1955 s.382-383

¹²² Penttilä 1991 s.46,51

4. VÄLIRAUHAN AIKA

4.1. Paluu “normaalioloihin” Kotkassa

Rauhan tultua alkoi Kotkassa uuttera pommitusten tuhojen korjaus ja jälleenrakennus. Ilmapiiri oli kuitenkin varsin painostava, sillä tiedettiin Suomen aseman rauhasta huolimatta olevan varsin turvaton. Muutenkin Kotka oli edelleen sotatoimialuetta, jossa kaikella toiminnalla oli vielä erikoisrajoituksia. Sodan laajeneminen Euroopassa aiheutti lisää hankaluuksia Suomelle ja tuntui ikävästi myös Kotkan seudulla. Liikenne satamassa, kaupungin suurimmalla työnantajalla, oli hiljaista. Sota oli katkaissut laivayhteydet ja vientiteiden katkettua myös vientiteollisuus oli osittain ajettu alas. Lokakuussa Kotkan satamatulojen todettiin Kotkan kaupungin liikennetoimiston mukaan vähentyneen peräti 85,8 % edellisestä vuodesta ja satamatulojen arvioitiin jäävän vain noin neljään miljoonaan markkaan (v.-38 12121813 mk, v.-39 11290195 mk) ¹²³. Myös työttömyys alkoi kasvaa miesten palatessa armeijan leivistä siviiliin. Onneksi jälleenrakennus ja kaupungin, valtion ja puolustuslaitoksen järjestämät yleiset työt helpottivat tilannetta. Monet kotkalaiset miehet saivatkin töitä muun muassa linnoitustoissa ja metsänhakkuissa, joihin ryhdyttiin polttoainepulan torjumiseksi. Esimerkiksi marraskuun alussa Kotkan työvoimatoimisto oli välittänyt puolustuslaitoksen töihin 1700 miestä, joista lähes puolet siirtoväkeen kuuluvia. Naisten tilanne oli hankalampi, mutta apua löytyi kaupungin järjestämistä puistojen puhdistuksista sekä vapaan huollon naisten työtuvasta.¹²⁴ Hankaluuksista huolimatta kesän tulo ja huvialemän vilkastuminen sai aikaan myös optimismia tulevaan.

Suomenlahden saarista oli jo aiemmin asettunut siirtoväkeä Kotkankin seudulle, mutta nyt alkoi myös Karjalan siirtoväkeä sijoittua kaupunkiin. Talvisodan aikana siirtoväkeä ei evakuoitu Viipurin läänin alueelle, vaan Kotkaankin väkeä alkoi tulla

¹²³ Eteenpäin 29.10.1940

¹²⁴ Etelä-Suomi 2.11.1940

Kunnallinen ammattientarkastus Kotkan kaupungissa v.1940. Kotkan kaupungin kunnalliskertomus II vuodelta 1940. s.245-246

sodan päätyttyä ensin tipoittain, mutta kesällä koko ajan yhä enemmän. Viipurin lääninhalitus oli siirtynyt Kotkaan jo 15.4. Suuri osa Kotkaan tulleista olikin juuri Viipurista. Heidän mielestään Kotka oli kasvava, nykyaikainen ja siisti, Viipuria muistuttava satamakaupunki, jossa oli ystävällisiä ihmisiä. Eräs Viipurilainen ilmaisi asian näin: "Kotka on elävä kaupunki ja kunhan me sorvaamme tämän kaupungin miumaun mukkaan, niin tästä tulee yhtä iloinen kaupunki kuin oli Viipuri."¹²⁵ Vuoden 1940 lopulla siirtoväkeä oli Kotkassa virallisesti laskettuna 3823 henkeä, joista viipurilaisia lähes puolet eli 1904 henkeä ¹²⁶.

Vuoden 1940 aikana säännöstely laajeni Suomessa ja alkoi entistä enemmän vaikuttaa elämään. Säännöstely oli alkanut jo syksyllä 1939, jolloin myös kansanhuoltoministeriö oli perustettu ¹²⁷. Varsinainen säännöstelyjärjestelmä ja sota-aikainen talouspolitiikka syntyi kuitenkin välirauhan aikana. Muun muassa kaikki tärkeimmät elintarvikkeet joutuivat säännöstelyn piiriin ennen vuoden 1940 päättymistä.¹²⁸ Syksyn tullessa Kotkassa alkoi esiintyä ajoittain puutetta elintarvikkeista. Säännöstelyn laajentues-
sa marraskuussa esiintyi jopa selvää maitopulaa. Lohtua tilanteeseen toi kuitenkin hyvät kalansaaliit, jotka ainakin rannikkoseudulla lievittivät elintarvikepulaa. Elintarvikkeiden ohella Kotkassa esiintyi myös talvella ajoittaista halkopulaa.

4.2. Omaisuusrikollisuus kasvuun

Talvisodan aikana kaikenlainen omaisuusrikollisuus oli Suomenkin oloihin nähden erittäin alhaisella tasolla. Tammi-helmikuussa se oli noin puolet kahden edellisen vuoden vastaavan ajankohdan tasoon verrattuna. Talvisodan päätyttyä maaliskuussa 1940, varkaudet, murrot ja ryöstöt lähtivät heti nousuun. Niinpä jo huhtikuussa ylitettiin kahden edellisvuoden vastaavat omaisuusrikosmäärät (katso Taulukko 1, sivu 35). Huomattavaa

¹²⁵ Eteenpäin 22.6.1940
Etelä-Suomi 18.6.1940

¹²⁶ Ripatti 1999 s.130

¹²⁷ Salovaara 1977 s. 16,123

¹²⁸ Ripatti 1999 s.130-131

on, että rikollisuus kasvoi, vaikka suuri osa miehistä oli edelleen armeijan harmaissa. Suurelta osin armeijan kotiuttaminen tapahtui huhti-toukokuussa, joka edelleen vaikutti rikosmäärien nousuun.¹²⁹ Kesällä omaisuusrikosten määrä kasvoi entisestään ja omaisuusrikoksia tehtailtiin melkein kaksi kertaa enemmän kuin mihin oli totuttu. Suomalainen omaisuusrikollisuus oli siirtynyt parissa kuukaudessa uudelle korkealle tasolle, joka jatkui 1940-luvun lopulle asti.

Omaisuusrikollisuuden kasvua on pyritty selittämään erilaisilla syillä. Kansan suurta liikkuvuutta tuohon aikaan on pidetty yhtenä oleellisena tekijänä. Tällä liikkuvuudella on tarkoitettu muun muassa sitä, että työväestöä siirtyi runsaasti tilapäistöihin pois kotiseudultaan. Verkko oli lisäksi sitä mieltä, että evakot olisivat olosuhteiden uhreina herkemmin sortuneet varkauksiin ja näpistykseen kaukana kotiseuduiltaan. Nämä Verkon väitteet osoitettiin kuitenkin lähes tuoreeltaan vääriksi.¹³⁰ Suurten väestösiirtojen ja ihmisten liikkuvuuden myötä myös perinteisesti tehokas rikollisuuden ennaltaehkäisijä, sosiaalinen kontrolli, menetti tehoaan¹³¹. Tärkeimpänä syynä kasvavaan omaisuusrikollisuuteen oli kuitenkin tiukentuva säännöstely ja erityisesti tiukentuva valvonta. Jokapäiväisten perustarpeiden, kuten elintarvikkeiden niukka saatavuus ja kortilla olo varmasti madalsi kynnystä lievempien rikosten, kuten näpistysten tekoon. Toisaalta yhä niukenevan toimeentulon kanssa sinnittelevälle kansalle oli paljonkin tilaisuuksia yhteiskunnan ja yksityisen omaisuuden haltuunottoon laittomin keinoin. Kyseessä oli siis tilaisuusrikos eli rikosta ei ennalta sen tarkemmin suunniteltu, mutta kun tuli tilaisuus "evakuoida" jotakin toisten omaisuutta, niin siihen tartuttiin entistä hanakammin. Ihmisten ohella myös tavaraa oli liikkeellä, kuten esimerkiksi siirtoväen ollessa kyseessä. Kuitenkin lähinnä armeijan ja yleensäkin yhteiskunnan tavaroiden yksityistämisestä tuli eräänlainen maan tapa, joka kesti jatkosodankin yli.¹³² Omaisuusrikollisuuden kasvu johtui nimenomaan hyödykepulasta aiheuttamasta tilaisuusrikollisuudesta. Tämän puolesta puhuu sekin, että

¹²⁹ Halonen 1997 s.34
Verkko 1942 s.32-33

¹³⁰ Hietanen 1992 s.165

¹³¹ Kontula 1992 s.36

¹³² Hietanen 1992 s.165

tarkempaa harkintaa vaativien omaisuusrikosten, kuten petosten ja kavallusten määrä jatkoi laskuaan välirauhankin aikana.¹³³

Omaisuusrikollisuuden kasvu Kotkassa talvisodan päätyttyä eroaa oikeastaan aika paljonkin yleisestä trendistä Suomessa. Kotkassakin omaisuusrikokset nousivat keväällä nopeasti edellisvuosien rauhanaikaisiin lukuihin, mutta eivät vielä sitä suuremiksi, kuten Suomessa yleisesti (katso Taulukko 2, s.40). Touko-kesäkuussa lukuihin tuli selvä piikki, jota kuitenkin selittää miesten palaaminen armeijasta siviiliin. Kotkassa nimittäin suurin osa reserviläisistä oli siirtynyt siviiliin vasta kesäkuun loppuun mennessä¹³⁴. Vasta vuoden loppupuolella omaisuusrikosluvut alkavat nousta selkeästi yli rauhanaikaisten lukujen. Tarkasteltaessa omaisuusrikoksien lukumäärää yhteensä vuonna 1940 ollaan kokolaillla normaaleissa lukemissa, kun taas lukumäärä koko maassa ja maan kaupungeissa oli huikaisesti “normaalioloja” suurempi. Omaisuusrikosten määrä Kotkassa suhteutettuna 1000000 asukkaaseen ja verrattuna muun Suomen tilanteeseen, huomataan sama tilanne. Muualla Suomessa, jopa maaseudulla, luvut ovat kasvaneet noin 45 % verrattuna vuoteen 1938. Sen sijaan Kotkassa ja Kymissä ollaan kutakuinkin normaalilla tasolla, Kotkassa jopa alle. Kun vielä otetaan huomioon, että vuoden kaksi ensimmäistä kuukautta koko maassa olivat hyvin vähärikoksisia, niin omaisuusrikosten nousu Suomessa oli siis erittäin suuri.

¹³³ Halonen 1997 s.37

¹³⁴ Ripatti 1999 s.113

Taulukko 3. Omaisuusrikokset /1000000 asukasta Kotkassa, Kymissä ¹³⁵, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1937-1941

	1937	1938	1939	1940	1941
Kotka	1753.1	1703.2	1426.3	1659.1	1809.8
Kymi+H	576.4	472.9	564.5	481.4	705.8
koko maa	689.4	706	631.3	1041.5	1166.1
kaupungit	1838.8	1805.7	1639.9	2661.8	3023.2
maaseutu	375.3	390.9	260.9	566.4	619.5

Lähteet: Suomen tilastollinen vuosikirja 1938-1942. II väestö. Pinta-ala ja väestö kunnittain. Kirkonkirjoihin ja siviilirekisteriin merkitty väestö. SVT Oikeustilastot 72,77,78,80,81. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

Sytä Kotkan erilaiseen kehitykseen voidaan hakea seuraavista tekijöistä. Kotka kuului sotatoimialueeseen toukokuun 25:n päivään asti ja vielä syyskuussa Kotkaan matkustamiseen ja siellä oleskeluun tarvittiin poliisiviranomaisten antama lupa ¹³⁶. Kaupungissa oli siis pitkään sodan jälkeen erikoismääräyksiä, jotka muun muassa mahdollistivat poliisin tiukemman kontrollin kaupungissa kulkijoita ja sinne pyrkiviä kohtaan. Kesän tullen ja miesten päästessä siviiliin monet joutuivat Kotkan ulkopuolelle töihin kaupungissa olleen työttömyyden takia. Oikeastaan varsinaisesta työttömyydestä ei voida puhua, sillä kaikille miespuolisille työnhakijoille järjestyi töitä suhteellisen nopeasti ¹³⁷. Työpaikka sen sijaan todennäköisesti sijaitsi Kotkan ulkopuolella. Vaikka olot Kotkassa olivatkin sota-ajasta normalisoituneet, monet miehet olivat muualla töissä eikä kaupungissa ollut normaalia määrää esimerkiksi sataman kausityöntekijöitä. Kotka oli nyt kuitenkin Viipurin läänin suurin kaupunki ja epävirallinen pääkaupunki. Siirtoväki tunsu kiinnostusta kaupunkia kohtaan ja Kotka oli edelleen alueensa huvielämän keskus. Monet matkustusluvan tai oleskeluluvan haltijat kävivät Kotkassa huvittelemassa ja asioitaan hoitamassa. Vuoden-

¹³⁵ Haapasaari oli yhdistetty samaan poliisipiiriin Kymän kanssa.

¹³⁶ Eteenpäin 17.9.1940

¹³⁷ Kotkan kaupungin Työnvälitystoimiston toimintakertomus v.1940. Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1940 II. s.140-141

vaihteessa omaisuusrikokset kääntyivät jälleen nousuun kesän ja syksyn jälkeen. Säännöstely ja puute alkoivat vaikuttaa yhä enemmän ja miespuolista väkeäkin alkoi olla jälleen enemmän kaupungissa. Osa esimerkiksi talven tulon aiheuttamasta linnoitustöiden vähenemisestä johtuen. Kaupungissa alkoi kuitenkin olla jälleen työpaikkoja tarjolla sekä teollisuuslaitoksissa, että muilla yksityisillä työnantajilla ¹³⁸. Huomattava on myös, että naisten tekemä omaisuusrikollisuus kääntyi kasvuun välirauhan aikana Kotkassakin.

Vuoden 1941 puolella omaisuusrikosten määrä Kotkassakin kasvoi suunnilleen samaan tahtiin kuin muuallakin Suomessa eli noin kymmenen prosenttia. Kotkassa oltiin kuitenkin selvästi jäljessä maan kaupunkien keskiarvo-lukua, eikä rikosmäärä ollut kovinkaan dramaattisesti kasvanut.

4.3. Muu rikollisuus

Vaikka omaisuusrikollisuus Suomessa alkoi heti talvisodan jälkeen lisääntyä reilusti, niin väkivaltarikollisuus ei lähtenyt nousuun. Päinvastoin, sillä välirauhan aikana väkivaltarikollisuus itseasiassa laski vuoden 1939 luvuistakin. Syksyllä 1939 alkanut väkivaltarikollisuuden lasku jatkui vielä sodan jälkeenkin. Ensimmäistä kertaa itsenäisyytensä aikana Suomi ei nyt ollut ns. suuren väkivaltarikollisuuden maa. Tällaisinaan pidettiin maita, joissa surmataaan vähintään neljä ihmistä 1000000 asukasta kohden. Vuonna 1940 Suomi pääsi niukasti tuon luvun alle, suhdeluvun ollessa 3,9.¹³⁹ Samaan aikaan väkivaltarikosten kanssa myös juopumusrikokset laskivat Suomessa merkittävästi. Näiden välinen yhteys ei ole mitään sattumaa, vaan osaltaan todistaa viinan ja suomalaisten juomatapojen sekä korkeiden väkivaltalukujen välistä suhdetta. Alkoholien kulutus laski Suomessa vuoden 1938 1,4 litrasta puhdasta alkoholia noin 1,1 litraan henkeä kohti vuonna 1940 ¹⁴⁰. Väkivaltarikollisuuden lasku vielä välirauhankin aikana ei suinkaan johtunut talvisodassa koetellusta ja jalostuneesta moraalista, vaan lähinnä syystä,

¹³⁸ Kotkan kaupungin Työnvälitystoimiston toimintakertomus v.1941. Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1941 II. s.144

¹³⁹ Verkko 1942 s.25

¹⁴⁰ Simpura 1982 s.169-170

että viinan saantia oli edelleen hankaloitettu.

Taulukko 4. Väkivaltarikokset /100000 asukasta Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1937-1941

	1937	1938	1939	1940	1941
Kotka	419.6	176.2	143.9	155.7	138.5
Kymi+H	135.6	56.2	32.7	65.4	23.2
koko maa	157.5	156.9	132.4	103.9	100.2
kaupungit	311.2	315.2	288.8	239.5	233.1
maaseutu	115.3	111.4	86.8	64	61.1

Taulukko 5. Juopumusrikokset /100000 asukasta Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1937-1941

	1937	1938	1939	1940	1941
Kotka	21834.2	22245.3	13853.1	13148.3	7373.3
Kymi+H	2446.1	1695.1	1264.3	888	747.6
koko maa	3123.7	3025.6	2630.1	2164.4	1875.4
kaupungit	9381.2	8818.7	7099	6707.6	5651.4
maaseutu	1406	1365.3	977.2	832.5	764.2

Taulukoissa 4 ja 5 lähteinä: Suomen tilastollinen vuosikirja 1938-1942. II väestö. Pinta-ala ja väestö kunnittain. Kirkonkirjoihin ja siviilirekisteriin merkitty väestö. SVT Oikeustilastot 72,77,78,80,81. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

Kotkassa väkivaltarikokset jatkuivat talvisodan jälkeen vähäisinä. Itseasiassa jatkettiin samalla linjalla, joka Kotkassa oli alkanut jo vuonna 1938, jolloin väkivaltarikollisuus oli kääntynyt jyrkkään laskuun. Miesten paluu siviiliin Kotkassa touko-kesäkuussa nosti heti väkivaltarikosten määrää, mutta oikeastaan hyvin vähän. Kun puhutaan alle viidestä tapauksesta kuussa, voidaan määrän katsoa olevan melko alhainen. Kotkassa väkivaltarikollisuus säilyi lähellä sotaa edeltänyttä tasoa vuosina 1940-1941, kun se Suomessa yleisesti laski selvästi. Kuitenkin jos lukuja tarkastellaan suhteutettuna

100000 asukkaaseen ja verrataan lukuihin Suomen kaupungeissa yleisesti, huomataan väkivaltarikosten määrän Kotkassa olleen huomattavasti alle Suomen kaupunkien keskiarvon.

Eräs tekijä välirauhanaikaisella rikollisuudella Kotkassa ja ilmeisesti koko Suomessa oli rikostapausten muuttuminen entistä törkeämmiksi. Syyskuun alussa 1940 kotkalaisissa sanomalehdissä otettiin voimakkaasti kantaa kasvaneeseen rikollisuuteen ja sen vastustamiseen. Ilmeisesti tähän vaikutti toinen syyskuuta Kotkassa tapahtuneet kaksi varsin törkeätä ryöstöä ja väkivallantekoa. Kolme kotkalaista nuorukaista oli rahapulasaan päättäneet hankkia rahaa väkipakolla. Viinan voimalla he houkuttelivat erään ruotsalaisen työmiehen keskustassa sijaitsevaan Isoonpuistoon, jossa löivät uhriaan rautaputkella päähän niin, että tämä sai useita haavoja sekä menetti hampaita. Väkivallanteosta huolimatta mies pääsi pakenemaan. Jäätyään ilman saalista nuorukaiset päättivät etsiä toisen uhrin. Eräästä ravintolasta he houkuttelivat mukaansa toisen ruotsalaisen työryhmään kuuluneen miehen ja siirtyivät jälleen Isoonpuistoon. Täällä ruotsalaista lyötiin useaan kertaan rautaputkella päähän, jolloin hän menetti tajuntansa. Saaliiksi nuorukaiset saivat nyt 2600 markkaa, jonka jälkeen jättivät tajuttoman makaamaan puistoon. Uhrien kertomusten perusteella poliisi ripeästi pidätti kolmikon seuraavana päivänä. Nuoresta iästään huolimatta kolmikko oli poliisin vanhoja tuttuja muun muassa aiemmin suorittamiensa varkauksien johdosta. Kuulusteluissa nuoret kertoivat luulleensa ruotsalaisilla olleen paljon rahaa hallussaan ja tästä syystä valinneensa heidät uhreikseen. Syyksi tekoihin he kertoivat rahantarpeen ja yrittivät puolustella tekoaan vetoamalla humalaan. Teko osoitti kuitenkin niin suurta häikäilemättömyyttä ja suunnitelmallisuutta, että he saivat asiaankuuluvat rangaistukset ryöstöistä sekä aiemmista varkauksista. Joukon johtajana toiminut työmies sai vuoden ja 11 kuukautta kuritushuonetta sekä neljä vuotta vailla kansalaisluottamusta, toinen sekatyömies sai vuoden ja yhdeksän kuukautta vankeutta ja kolme vuotta todistajaksi kelpaamattomuutta ja vielä toinenkin sekatyömies vuoden, kymmenen kuukautta ja 15 päivää vankeutta sekä kolme vuotta todistajaksi

kelpaamattomuutta.¹⁴¹

Juopumusten määrä Kotkassa vuonna 1940 jatkoi hieman alenemistaan vuoden 1939 luvuista. Syynä ei kuitenkaan ollut kaupunkilaisten raitistuminen, vaan muut tekijät. Kotkassa alkoholimyymälä ja ravintoloiden väkijuomien anniskelu vapautui vasta huhtikuun lopulla. Samalla juopottelun todettiin lisääntyvän parin kuukauden ajan, mutta tasaantuvan sen jälkeen kun sotapalveluksesta vapautuneita miehiä siirtyi töihin Kotkan ulkopuolelle. Myös oy Alkoholiliike ab:n pariin otteeseen tapahtuneet väkijuomien hinnankorotukset sekä ravintoloille annetut erinäiset rajoitusmääräykset väkijuomien tarjoilusta vaikuttivat juopumusten määrään. Ravintoloiden tiukennetut määräykset vähensivät ravintolajuopottelua niin, että asianomaiset eivät joutuneet viranomaisten kanssa tekemisiin juopumusten takia yhtä hanakasti kuin ennen. Poliisimestari Havaksen mukaan syynä oli myös se, että vaikka alkoholin käyttö oli runsasta ja humalaisten määrä olikin suuri, niin useimmiten nämä olivat ns. hiljaisia humalaisia, joten humalassa räyhääviä ei useinkaan enää esiintynyt.¹⁴²

Huomattavaa juopumusten määrässä Kotkassa edelleen oli se, että muuhun Suomeen verrattuna juopumusten määrä oli edelleen selvästi korkeampi. Verrattuna Suomen kaupunkien keskiarvoon suhteessa 100000 asukkaaseen luku oli edelleen lähes kaksinkertainen. Toki tilanne oli sentään hieman tasoittunut, sillä vuonna 1938 luku oli lähes kolminkertainen. Vuonna 1941 tilanne muuttui kuitenkin huomattavasti. Edellisvuoteen verrattuna juopumuspidätykset vähenivät lähes 44 %. Suurimpana tekijänä tähän oli tietenkin kesäkuussa alkanut jatkosota ja sen aiheuttamat rajoitukset alkoholin saantiin sekä sodan jälleen aiheuttama väestön siirtyminen pois kaupungista. Kuitenkin jo vuoden alkupuoliskolla Alkon hallintoneuvosto antoi useita rajoituksia väkijuomien anniskelulle. Syynä tähän oli järjestyshäiriöiden lisääntyminen ravintoloissa ja niiden liepeillä asiakkaiden pyrkiessä juomaan väkijuomia mahdollisimman runsain mitoin. Kotkassa esimerkiksi

¹⁴¹ Eteenpäin 5.9.1940

Kotkan RO:n tuomioluettelo 1940. Loka-joulu. Oikeudenkäyntipöytäkirja sekä liitteenä oleva poliisin kuulustelupöytäkirja. 1.10.1940

¹⁴² Eteenpäin 5.9.1940

Kotkan kaupungin Raittiuslautakunnan toimintakertomus vuodelta 1940. Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1940 II. s.129-130

ravintola Rauha suljettiin kolmeksi kuukaudeksi Viipurin lääninhallituksen toimesta, sen tarjoilua liiaksi väkijuomia. Edelleen kesäkuun alussa Viipurin läänin maaherran määräyksestä lopetettiin alkoholijuomien anniskelu myös kaikissa Kotkan ravintoloissa ja samalla suljettiin Kotkankin alkoholimyymälä. Syynä tähän oli jälleen kasvanut sodan uhka sekä huomattavat reserviharjoitukset.¹⁴³

Väkijuomalakia vastaan tehdyt rikokset olivat Kotkassa välirauhan aikana vähäisiä verrattuna ennen talvisotaa olleeseen tilanteeseen.

Taulukko 6. Väkijuomalakia vastaan tehdyt rikokset /100000 asukasta Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla

	1937	1938	1939	1940	1941
Kotka	1631.9	912.6	778.4	57.8	214.5
Kymi+H	707.2	345.2	321.9	60.8	32.5
koko maa	276	166.2	122.2	34.8	47.9
kaupungit	502.3	217.9	169.1	49.8	62.5
maaseutu	213.9	151.4	108.5	30.4	43.6

Lähteet: Suomen tilastollinen vuosikirja 1938-1942. II väestö. Pinta-ala ja väestö kunnittain. Kirkonkirjoihin ja siviilirekisteriin merkitty väestö. SVT Oikeustilastot 72,77,78,80,81. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

Vuonna 1940 tapauksia oli ainoastaan 13, kaikki alkoholiaineiden luvattomia hallussapitoja. Vuonna 1941 tapausten määrä kääntyi selkeään nousuun. Nyt tapauksista yli 30 % oli alkoholiaineiden luvattonta myyntiä, kun se esimerkiksi vuosina 1938-1939 oli ollut vain muutaman prosentin. Väkijuomien myynnin ja anniskelun rajoitukset alkoivat nyt näkyä muun muassa juuri alkoholin luvattomana myyntinä.¹⁴⁴

¹⁴³ Vuosikertomus anniskeluravintolain toiminnasta Kotkassa vuodelta 1941. Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1941 II. s.135-136

¹⁴⁴ SVT Oikeustilastot 77,78 80,81. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

4.4. Säännöstely ja irtolaisuus

Välirauhan aikana säännöstelytoimenpiteet alkoivat vaikuttaa yhä enemmän jokapäiväiseen elämään. Sota Euroopassa ja talvisota sekä poikkeusolot Suomessakin vaikeuttivat teollisuuden toimintaedellytyksiä ja vähensivät tavaroiden tuontia. Tämä johti kulutustavaroiden puutteeseen ja edelleen säännöstelyyn. Myös suuri osa elintarvikkeista joutui pikkuhiljaa säännöstelyn alaiseksi. Säännöstelytalouden yhtenä seurauksena oli rikollisuus, johon sisältyi muun muassa laitonta kauppaa, salakuljetusta, varkauksia ja väärennystä. Myös mustan pörssin kauppa syntyi vastauksena kysyntään tarjoamalla tavaraa laittomilla markkinoilla. Välirauhan aikana säännöstelyrikollisuus oli kuitenkin vielä vähäistä verrattuna tuleviin vuosiin. Vuonna 1941, jolloin säännöstelyrikoksia alettiin tilastoida, poliisin tietoon tuli Suomessa alle 5000 säännöstelyrikosta ja Kotkassakin vain 36 tapausta. Rikosten pieni määrä vielä vuonna 1941 johtunee siitä, että vei jonkin aikaa ennen kuin tavaroiden välitysjärjestelmät (niin lailliset jakelujärjestelmät kuin musta pörssikin) alkoivat toimia ja ihmiset tulivat niistä tietoisiksi.¹⁴⁵

Eräänlaisena mittarina kansakunnan moraalista poikkeusoloissa on pidetty säännöstelyrikollisuutta ja mustan pörssin kauppaa ja suhtautumista niihin sekä irtolaisuutta ja sen mahdollista kasvua. Itsenäistymisen jälkeen Suomessa irtolaisuus alettiin kokea yhä enemmän yhteiskunnalle vaaralliseksi ja haitalliseksi ilmiöksi. Vuonna 1937 Suomessa otettiin käyttöön uudet huoltolait, mukaan lukien uusi irtolaislaki. Se laajensi irtolaisuus-käsitteen soveltamisalaa ja tiukensi irtolaisten kohtelua. Irtolaisuuden perusteena oli uuden lain mukaan: kuljeksiva elämä, työn vieroksuminen, kerjuu ja ammattihaureus. Huoltoviranomaiset eivät kuitenkaan aina voineet määrittellä irtolaisuusperustetta näiden mukaan, joten esimerkiksi SVT:n huoltotilastoissa mukana on myös ryhmä ”muu peruste”. Irtolaiseksi havaittuihin henkilöihin voitiin soveltaa seuraavia toimenpiteitä: tarvittaessa varoitus ja ellei tämä riittänyt, määrättiin irtolaisvalvonnan alaiseksi. Irtolaisvalvonta rajoitti henkilön oikeuksia valita itse asuinpaikkansa, asuntonsa ja toimensa ja hänen oli määrääjain ilmoitauduttava viranomaisille. Ellei valvontakaan auttanut, voitiin

¹⁴⁵ Kontula 1996 s.21,61

irtolainen tuomita työlaitokseen tai pakkotyöhön.¹⁴⁶ Suomessa irtolaishuoltoon joutuneita henkilöitä ennen talvisotaa oli vuosittain noin 1300 eli lukumäärältään suhteellisen vähäinen määrä. Vuonna 1940 luku tippui selvästi, mutta kääntyi nousuun seuraavana vuonna. Kuitenkin sotaa edeltäneet luvut ylittyivät vasta vuonna 1945.¹⁴⁷

Kotkan osalta ikävä kyllä irtolaisuuden perusteista ei tässä tutkimuksessa ole tietoa, mutta muuten irtolaisuudesta Kotkassa saa kuvaa tarkastelemalla irtolaisuuspidätyksiä, varoitusten lukumääriä sekä Kotkassa irtolaisvalvontaan ja työlaitoksiin joutuneita miehiä ja naisia. Kun Suomessa vuosina 1938-1941 kaupunkien osalta naisista yli 90 % joutui irtolaishuoltoon ammattihaureuden takia ja miehillä suurimmat syyt olivat työn vieroksuminen ja ”muut perusteet”, voidaan olettaa niiden pätevän myös Kotkaan. Vuonna 1939 Kotkassa sekä irtolaispidätykset että irtolaisuudesta annetut varoitukset olivat selvästi edellisvuosia pienemmät. Vuonna 1940 irtolaisuuspidätykset ja -varoitukset kääntyivät selvään nousuun ja naisten osuus nousi nyt yli 90 prosenttiin, mutta irtolaisvalvontaan joutui ainoastaan viisi naista ja työlaitokseenkin ainoastaan yksi nainen. Tilanne tuntui olevan hieman ristiriidassa toisiinsa nähden. Jopa Viipurin lääninhallitus tiedusteli heinäkuussa 1940 miksei huoltolautakunta ollut tehnyt ilmoituksia henkilöistä, jotka olisi pitänyt irtolaisuuden takia asettaa valvontaan ja toimittaa työlaitokseen. Syynä tähän oli yksinkertaisesti se, että Kotkan poliisin huolto-osasto ei ollut elokuun 1939 jälkeen tehnyt yhtään ilmoitusta henkilöistä, jotka olisi asetettava irtolaisvalvontaa tai lähetettävä työlaitokseen.¹⁴⁸

Vaikka samaan aikaan irtolaispidätykset ja -varoitukset lisääntyivät, nimenomaan naisten osalta (miesten osuudet pienuivät selvästi), varsinaisesti irtolaishuoltoon joutuneiden lukumäärä oli Kotkassa huomattavasti normaalitilannetta pienempi. Miksi tilanne sitten oli näin nurinkurinen? Syynä tähän saattoi olla naisten yhteiskunnallisen aseman muuttuminen sodan seurauksena sekä naisten itsenäistyminen. Nyt naiset liikkuvat yhä enemmän ravintoloissa ja monet sodan takia yksin jääneet naiset hakivat

¹⁴⁶ Häkkinen 1995 s.171-172
SVT Huoltotilasto 2. s.48-49

¹⁴⁷ SVT Huoltotilastot 2-4. Irtolaishuollon perusteet.

¹⁴⁸ Kotkan kaupungin huoltolautakunnan pöytäkirja 26.7.1940

lohtua ravintoloista ja alkoholista. Hyvin helposti yksinään yöaikaan liikkuneet naiset, varsinkin jos olivat humalassa, saattoivat joutua pidätetyiksi ja epäillyiksi irtolaisuudesta. Kotkassahan satamakaupunkina ammattihaureuden eli prostituution harjoittaminen ei ollut vierasta toimintaa.

Vuonna 1941 Kotkassa irtolaisvalvontaan joutuneiden ja työlaitoksiin lähetettyjen naisten osuus kasvoi selvästi. Suurimpana syynä voidaan arvella olleen ammattihaureuden harjoittaminen, sillä varsinkin työlaitoksiin irtolaisuudesta lähetettyjen naisten osalta suurin syy oli juuri ammattihaureus¹⁴⁹. Kotkassa tammi-helmikuun vaihteessa 1941 suorittamassaan tarkastuksessa huoltotoimen piiritarkastaja P.J. Hillo kiinnitti huomiota juuri epäsiiveelliseen ja pahennusta herättävään elämään, todeten muun muassa seuraavaa: "irtolaisuus, joka rehottaa julkisesti, on kaupungin häpeäpilkku, joka tuhoaa nuorison, rikkoo koti- ja perheonnen ja tulee kaupungille äärettömän kalliiksi tautien, aviottomien lasten ja kaikenlaisen muun paheen seurauksena."¹⁵⁰ Hillon kannanotto tuntuu varsin moralisoivalta, mutta sisältää varmasti myös asiaakin, sillä jo välirauhan, ja erityisesti jatkosodan, aikana sukupuolten väliset suhteet ja vakiintuneet käyttäytymisnormit muuttuivat ja aiheuttivat paheksuntaa ja moralisointia, varsinkin vanhempien ihmisten ja myös viranomaisten taholta.

4.5. Ketkä rikoksia tekivät?

Tietoja rikostentekijöistä on saatavilla raastuvanoikeuden tuomioluettelojen avulla. Ikävä kyllä ne kertovat ainoastaan rikoksista kiinnijääneiden ja tuomion saaneiden osuudesta. Poliisin tietoon tulleista rikoksistakin osa on jäänyt selvittämättä ja lisäksi vielä on otettava huomioon piilorikollisuus eli rikokset, jotka eivät ole edes tulleet viranomaisten tietoon. Myös on huomioitava, että kaikki selvitettykään rikokset eivät ole johtaneet syytteen ja tuomioistuinkäsittelyyn. Tuomioluettelojen perusteella laaditut tiedot rikosten tekijöistä eivät siis välttämättä kerro tarkkaa tietoa kokonaisrikollisuuden

¹⁴⁹ Häkkinen 1995 s.172

¹⁵⁰ Eteenpäin 4.2.1941

osalta, vaan ainoastaan tuomion saaneiden osalta. Tähän tarkasteluun on otettu vain vakavimpia väkivalta- ja omaisuusrikoksia eli mukana eivät ole kaikki rikoslain osalta näihin kategorioihin kuuluneet rikokset. Eri sukupuolten ja ikäluokkien osuutta rikoksista voidaan tarkastella seuraavan taulukon avulla.

Taulukko 7. Kotkassa väkivalta- ja omaisuusrikoksista tuomitut sukupuolen ja ikäluokan mukaan vuosina 1938-1941

Väkivaltarikokset¹⁵¹

		alle 18	18-29	30-39	40-49	50-59	yli 60	%
1938	mies		11	4	1			94.1%
	nainen		1					5.9%
	ikäk-%		70.6%	23.5%	5.9%			
1939	mies		11	1	1			100%
	nainen							
	ikäk-%		84.6%	7.7%	7.7%			
1940	mies		7	3	2	1		100%
	nainen							
	ikäk-%		53.8%	23.1%	15.4%	7.7%		
1941	mies		7	1	3	1		100%
	nainen							
	ikäk-%		58.4%	8.3%	25%	8.3%		

Omaisuusrikokset¹⁵²

		alle 18	18-29	30-39	40-49	50-59	yli 60	%
1938	mies	8	38	9	3			87.9%
	nainen		7	1				12.1%
	ikäk-%	12.1%	68.2%	15.2%	4.5%			
1939	mies	10	32	15	5	1	1	92.6%
	nainen	1	2	1	1			7.4%
	ikäk-%	16.2%	50%	23.5%	8.8%	1.5%	1.5%	
1940	mies	9	12	14	4			78%
	nainen	2	3	1	3	2		22%
	ikäk-%	22%	30%	30%	14%	4%		
1941	mies	6	8	11	12			74%
	nainen	1	6	3	2		1	26%
	ikäk-%	14%	28%	28%	28%		2%	

Lähde: Kotkan raastuvanoikeuden tuomioluettelot 1938-1941

¹⁵¹ Kaikissa Kotkan RO:n tuomioihin perustuvissa taulukoissa väkivaltarikoksista mukana murhat, tapot, eriaisteiset pahoinpitelyt, kuolemantuottamukset, sikiönlähdettämiset, väkisinmakaamiset.

¹⁵² Kaikissa Kotkan RO:n tuomioihin perustuvissa taulukoissa omaisuusrikoksista mukana eriaisteiset varkaudet, murrot, näpistämiset, ryöstöt, varastetun tavaran kätkemiset, petokset.

Vuosina 1938-1939 huomataan, että rikollisuus on hyvin pitkälle ollut miesten ja nimenomaan nuorten miesten alaa. Huomiota herättää myös alle 18-vuotiaiden miesten osuus. Usein tällaisissa tapauksissa oli kuitenkin kyse pienistä näpistyksistä tai nuorten poikien seikkailunhalusta. Esimerkiksi syyskuussa 1939 Kotkan raastuvanoikeudessa käsiteltiin tapausta, jossa poikajoukko oli murtautunut työmaakoppiin ja anastanut työkaluja ja muuta välineistöä. Oikeudessa tapaukseen otti kantaa Kotkan lastenhuollonjohtaja S. Manner, jonka mielestä poikien edesottamukset tuntuivat lähinnä poikien seikkailulta ja pyysi oikeutta ottamaan tämän huomioon. Tästä huolimatta pojista kolme, kaikki alle 14-vuotiaita, tuomittiin murtovarkaudesta kuritettaviksi.¹⁵³ Välikrahan aikana 1940-1941 naisten osuus omaisuusrikoksista kääntyi selvään nousuun. Samaan aikaan nuorten miesten rikollisuus, niin väkivalta- kuin omaisuusrikosten osalta laski selvästi. Syynä tähän oli tottakai miesten sotapalveluksessa olo ja myös rauhanaikana poissaolo kaupungista linnoitus- ja työllisyystöissä. Kotkassa oltiin huolestuneita myös poikkeuksellisten olojen vaikutuksesta lasten ja nuorten rikollisuuteen. Vuonna 1940 todettiin lasten ja nuorten taipumuksen rikollisuuteen ja kuljeskelun haluun kasvaneen. Poliisin tai jonkun sivullisen tekemiä ilmoituksia lasten ja nuorten rikkomuksista tuli lastensuojelulautakunnalle 41 kappaletta, kun luku vuonna 1939 oli 24 kappaletta.¹⁵⁴

¹⁵³ Kotkan RO:n tuomioluettelo 1939. Heinä-syys. Oikeudenkäyntipöytäkirja 6.9.1939.

¹⁵⁴ Kotkan kaupungin lastensuojelulautakunnan toimintakertomukset vuosilta 1939 ja 1940. Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1939 II s.172 ja vuodelta 1940 II s.174-175.

Rikosten tekijöitä voidaan tarkastella myös heidän asuinpaikkansa perusteella.

Taulukko 8. Kotkassa väkivaltarikoksista tuomitut asuinpaikan ja kotikunnan mukaan vuosina 1938-1941

	1938		1939		1940		1941	
	as.p.	kotik.	as.p.	kotik.	as.p.	kotik.	as.p.	kotik.
Kotka	12	10	11	10	9	7	10	9
- % osuus	70.6 %	58.8 %	84.6 %	76.9 %	69.2 %	53.8 %	83.3 %	75 %
Kymi	1	1	1	1	1	1	-	-
- % osuus	5.8 %	5.8 %	7.7 %	7.7 %	7.7 %	7.7 %	-	-
luov. Karjala	2	2	-	-	-	2	-	-
- % osuus	11.8 %	11.8 %	-	-	-	15.4 %	-	-
muu Suomi	2	4	1	2	3	3	2	3
- % osuus	11.8 %	23.6 %	7.7 %	15.4 %	23.1 %	23.1 %	16.7 %	25 %

Taulukko 9. Kotkassa omaisuusrikoksista tuomitut asuinpaikan ja kotikunnan mukaan vuosina 1938-1941

	1938		1939		1940		1941	
	as.p.	kotik.	as.p.	kotik.	as.p.	kotik.	as.p.	kotik.
Kotka	35	29	38	23	35	24	34	31
- % osuus	53 %	43.9 %	57.6 %	34.8 %	70 %	48 %	68 %	62 %
Kymi	5	5	8	7	1	2	5	6
- % osuus	7.6 %	7.6 %	11.8 %	10.3 %	2 %	4 %	10 %	21 %
luov. Karjala	6	7	8	14	1	3	2	4
- % osuus	9.1 %	10.6 %	11.8 %	20.6 %	2 %	6 %	4 %	8 %
muu Suomi	20	25	14	24	13	21	9	9
- % osuus	30.3 %	37.9 %	20.6 %	35.3 %	26 %	42 %	18 %	18 %

Taulukoissa 8 ja 9 lähteenä Kotkan raastuvanoikeuden tuomioluettelot 1938-1941.

Taulukkoihin on laskettu omat lukunsa sekä asuinpaikan että kotikunnan suhteen. Tämä siitä syystä, että jos verrataan kotkalaisten ja muupaikkakuntalaisten lukuja, huomataan, että suuri osa Kotkassa rikoksista tuomituista oli itseasiassa muualta tulleita. Varsinkin jos tuomittuja tarkastellaan heidän kotikuntansa mukaan. Joka tapauksessa kotkalaisten ja Kotkaa vakituisesti asuinpaikkanaan pitäneiden osuus väkivaltarikoksista on varsin suuri, ottaen huomioon Kotkan aseman satamakaupunkina. Esimerkiksi merimiesten tekemät rikkomukset olivat kuitenkin lähinnä tullikavalluksia, väkijuomien salakuljetusyrittäisiä

sekä juopottelua ja vähäisiä järjestyshäiriöitä, joista ei syytetä nostettu. Ulkomaalaisten tekemät rikokset olivat määrältään vähäisiä väkivalta- ja omaisuusrikoksista tuomittujen osalta. Tutkimusajankohtana ennen välirauhaa ei ollut yhtään tapausta ja välirauhankin aikana vain kaksi. Kesäkuussa 1940 ruotsalainen työmies sai vaikean ruumiinvamman tuottamuksesta 150 markkaa sakkoja ja syyskuussa ruotsalainen autonkuljettaja kavalluksesta 600 markkaa sakkoja. Myös seuraavina vuosina ulkomaalaisten osuus oli mitätön, sillä jatkosodan aikana ainoastaan belgialainen merimies tuomittiin kahdesta varkaudesta kesäkuussa 1943 seitsemäksi kuukaudeksi ja 15:ksi päiväksi vankeuteen. Vuonna 1945 oli myös ainoastaan yksi tapaus, jossa ruotsalainen merimies sai kahdesta varkaudesta (toinen erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tehtynä) vuoden ja kolme kuukautta kuritushuonetta.¹⁵⁵

Väkivaltarikollisuus Kotkassa näyttää olleen pitkälti kotkalaisten omaa käsialaa. Omaisuusrikosten osalta sen sijaan vieraspaikkakuntalaisten osuus oli huomattava vuosina 1938-1939. Lähes puolet omaisuusrikoksista tuomituista oli Kotkan ulkopuolelta. Vuonna 1940 tilanne muuttui eli muu paikkakuntalaisten osuus laski huomattavasti. Syynä voidaan pitää talvisotaa ja sen jälkeisiä matkustusrajoituksia. Kotkassa ei yksinkertaisesti liikkunut enää niin paljon ulkopaikkakuntalaisia kuin ennen sotaa, lukuun ottamatta siirtoväkeä. Luovutetun Karjalan¹⁵⁶ alue onkin otettu mukaan syystä, että voitaisiin tarkastella siirtoväen osuutta rikoksista tuomituista. Taulukoista nähdäänkin, että siirtoväen osuus vuosina 1940-1941 tuomituista on varsin vähäinen, erityisesti verrattuna ennen talvisotaa samalta alueelta oleviin tuomittuihin. Siirtoväki ei siis ollut mitenkään rikoksiin taipuvaisempaa, lähinnä päinvastoin. Myöskään kymiläisten osuus Kotkassa tuomituista ei kohoa erityisen suureksi, vaikka Kymin asukasluku oli lähes Kotkan luokkaa ja Kymin ja Kotkan väliset yhteydet erittäin tiiviit ja läheiset niin asukkaiden kuin kuntienkin välillä.

¹⁵⁵ Kotkan RO:n tuomioluettelot 1940 tammi-kesä, 1943 touko-elo ja 1945 heinä-elo.

¹⁵⁶ Luovutetun Karjalan kunnat osoitteesta: www.luovutettukarjala.org. Luovutetun Karjalan pitäjät.

4.6. Rikollisuuden vastustaminen

Vaikka omaisuusrikokset kääntyivätkin välirauhan aikana nousuun ja uutena tekijänä mukaan tuli myös säännöstelyrikokset, kokonaisrikollisuus oli Kotkassa kuitenkin huomattavasti rauhanaikaa vähäisempää kääntyen kuitenkin nousuun vuonna 1942. Kotkan poliisi sai myös kaipaamaansa lisähenkilökuntaa, joten edellytykset poliisin työskentelyyn olivat välirauhan aikana jopa entistä paremmat. Eniten poliisia tuntuikin työllistävän kaupunkilaisten väkijuomien nautiskelu ja sen aiheuttamat lieveilmiöt. Anniskeluravintolain vuosikertomuksessa vuodelta 1940 mainitaan alkoholinkäytön lisääntyneen entisestään loppupuolella vuotta ja ravintoloissa olleen vilkasta aamusta alkaen ja vain vilkastuneen iltaa kohti. Samalla myös yleisten naisten esiintyminen ravintoloissa oli lisääntynyt huomattavasti. Asiakkaiden paljous ravintoloissa johti jonottamiseen ja lukuisiin katuhäiriöihin. Tämä taas sai viranomaiset nopeasti reagoimaan tilanteeseen ja lokakuussa Kotkan huoltolautakunta antoikin poliisin myötävaikutuksella väkijuomien osto- ja ravintoloihin pääsykiellon yhdellä kertaa 55 naiselle ja 98 miehelle.¹⁵⁷

Viranomaisten toimesta pyrittiin kohentamaan moraalialia ja vaikuttamaan kaupunkilaisiin, jotta edelleen jatkuvat poikkeukselliset olosuhteet eivät vaikuttaisi ihmisten yleiseen moraaliiin sekä kuriin ja järjestykseen kaupungissa. Eräässä lehdistölle pitämässään haastattelutilaisuudessa poliisimestari Havas otti kantaa muun muassa rikollisuuteen Kotkassa sekä seikkoihin, kuten miesten kadunkulmissa jouten seisoskeluun sekä kaupungissa vallinneeseen epäsiisteyteen ja huolimattomuuteen. Hän halusikin korostaa kotkalaisen yleisön vastuuta, jotta tällaisista epäkohdista päästäisiin.¹⁵⁸ Samaa korostettiin myös lehdistön omassa kirjoittelussa. Eteenpäin-lehdessä otettiin syyskuussa 1940 voimakkaasti kantaa rikollisuuden vastustamiseen. Jutussa korostettiin yleistä kansalaistietoisuutta ja moitittiin ihmisten hyväuskoisuutta ja alkoholin väärinkäyttöä ja huolimattomuutta omaisuutensa suhteen. Näitä tekijöitä rikolliset juuri käyttivät hyväk-

¹⁵⁷ Vuosikertomus anniskeluravintolain toiminnasta Kotkassa vuonna 1940. Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1940 II. s.132-133

¹⁵⁸ Eteenpäin 5.9.1940

seen. Jokaisella kansalaisella oli velvollisuus taistelussa rikollisuutta vastaan helpottaa ja edesauttaa yhteiskuntaa, jonka poliisitoimet eivät voi kaikkialle ulottua. Kansalaisten valppauden suojella itseään ja omaisuuttaan katsottiin olevan ensiarvoisen tärkeää.¹⁵⁹ Viranomaisten suorittaman kontrollin lisäksi haluttiin siis korostaa myös sosiaalisen kontrollin merkitystä sekä kaupunkilaisten moraalialia omista tekemisistään.

5. UUTEEN SOTAAN

Vaikka talvesta olikin selviydytty suhteellisen hyvin, olivat mielialat Kotkassa keväällä 1941 pinnalta rauhallisia, mutta sisäisesti jännittyneitä. Saksan ja NL:n väliin tiedettiin huonontuneen ja selvänä osoituksena sodan uhasta olivat linnoitustyöt uudella itärajalla myös Kaakkois-Suomessa sekä Kotkan edustan rannikkotyökistön linnakesaarten toistuvat harjoitukset. Myös väestönsuojelutoimintaa kehitettiin ja parannettiin. Kesäkuussa annetut kutsut reserviläisten ylimääräisistä harjoituksista saivat yleisön hermostumaan ja seurauksena oli väestön siirtymistä pois kaupungista. 17.6 jaettiin Kotkassa 700 YH-käskyä osana maan yleistä YH-käskyä ja 19.6 oli kaduilla käsky vuonna 1897 syntyneille ja sitä nuoremmille reserviläisille ja nostomiehille ilmoittautua palvelukseen. Jälleen tiedettiin sodan olevan ovella.¹⁶⁰ Vaikka Suomi olikin nyt paremmin valmistautunut jatkosotaan, muodostui sekin taloudellisesti, henkisesti ja sosiaalisesti hyvin raskaaksi. Tämä heijastui myös rikollisuuden kehitykseen Suomessa seuraavina vuosina.

5.1. Kotka ja sotatoimet

Vihollisen ilmatoiminta Kotkaa vastaan alkoi 25.6.1941. Päivän aikana Kotkassa koettiin seitsemän ilmahälytystä ja kaksi pommitusta. Uusien pommitusten pelossa väestönsuojat täyttyivät ihmisistä. Kivitalojen asukkaat tukivat ja pönkittivät

¹⁵⁹ Eteenpäin 7.9.1940

¹⁶⁰ Anttila 1955 s.384
Ripatti 1999 s.150-151

kellareitaan, puutalojen asukkaat hakeutuivat teltoihin ja kivenkoloihin Puistolaan, Isoonpuistoon, Vesitorninmäelle, Hovinsaaren kallioille, Metsolaan ja Langinlaaksoon. Kaikilla joilla vain oli mahdollisuus siirtyä pois kaupungin alueelta sukulaisten tai tuttavien luo lähtivät pikaisesti. Kolmantena päivänä ensipommituksista oli kaupungissa paikanpäällä enää noin 8000 henkeä. Kun otetaan huomioon, että kaupungissa oli vakituisten asukkaiden lisäksi 3799 siirtoväkeen kuulunutta, oli väkiluvun lasku melkoinen. Pakkoevakuointia ei vielä tässä vaiheessa suoritettu vaikka suunnitelmat olivat kyllä valmiina.¹⁶¹

Sodan alun jälkeen pommitukset jatkuivat lähes päivittäin. Taloja vaurioitui ja tulipaloja oli ympäri kaupunkia, mutta tuhot jäivät lopulta yllättävän pieniksi. Sitten heinäkuun seitsemännestä muodostui erittäin tuhoisa. Pommituksia oli useita pitkin päivää ja niiden seurauksena tulipalot roihusivat ympäri kaupunkia. Teollisuus- ja asuinrakennukset kärsivät suuria vahinkoja. Tällaisen tuhon ja järkytyksen jälkeen ryhdyttiin väestön pakkosiirtoon heti. Suuri osa kaupunkilaisista oli jo poistunut heti sodan alettua, mutta kahden päivän kuluessa siirrettiin erityisillä kuljetuksilla ja vapaalippuja jakamalla lähes 2000 henkeä, lähinnä lapsia, naisia ja vanhuksia pois kaupungista. Tämän jälkeen kaupunkiin jäi noin 4000 henkeä. Elinkeinoelämän ja hallinnon tuli toimia, puhumattakaan viranomaisista ja armeijan palveluksessa olevista.¹⁶² Alkusyöksystä omien joukkojen jatkaessa hyökkäystä ja siirtäessä rintamaa itäänpäin, vihollisen lentotoiminta väheni huomattavasti. Ilmatoiminnan vähetessä päästiin pommitusvahinkoja korjaamaan ja elämä alkoi palata säännöllisiin uomiinsa turvallisuuden tunteen kasvaessa ja väestön alkaessa palata kaupunkiin. Etelä-Suomen pakinoitsija Uva kirjoitti asiasta syyskuun lopulla näin: "hiljainen ja kuollut Kotka alkaa kansoittua ja elää kuten ennenkin. Iloisia lasten ääniä ja soperrusta kuuluu kadulta, kasvattajia ja perheenäitejä tapaa tämän tästä ja iloinen päännyökkäys tahtoo sanoa - terveisiä maalta!"¹⁶³ Marraskuussa kaupungissa oli jälleen jo

¹⁶¹ Hanski 1995 s.88
Ripatti 1999 s.166

¹⁶² Etelä-Kymenlaakso 4 1941. "Kotkassa tuhoutunut...". s.28
Penttilä 1991 s.155,160

¹⁶³ Etelä-Suomi 25.9.1941

lähes 14000 asukasta¹⁶⁴. Syksyn kuluessa Kotkassa oleva siirtoväki alkoi osoittaa halukkuutta paluuseen kotiseuduilleen. Monethan olivat kotoisin Viipurin seudulta ja Viipurin takaisinvaltaus olikin Kotkassa suosittu puheenaihe syyskuun alussa. Vuodenvaihteessa 1942-1943 Kotkassa laskettiin olevan enää 623 siirtoväkeen kuuluvaa, kun luku parhaimmillaan oli ollut lähes 4000.¹⁶⁵

Jatkosodan aikana Kotkan pommitukset jatkuivat ajoittain hyvinkin kiivaina. Tyypillistä olikin lentotoiminnan ja pommitusten vähäisyys talven aikana ja vastaavasti niiden voimakkuus kevään ja kesän aikana. Nyt tilanne ilmatorjunnan suhteen oli kuitenkin aivan erilainen kuin talvisodassa. Heti sodan alettua it-kaluston määrää kaupungissa lisättiin nopeasti, jolloin toimintavalmiuskin kohosi. Vihollistoiminnan lisääntyessä it-valmiutta lisättiin jatkuvasti. Kalusto lisääntyi, uusia ampumamenetelmiä, muun muassa sulkuammunta, otettiin käyttöön ja kesällä 1943 Kotkaan saatiin jopa kaksi saksalaista Irja-tulenjohtotutkaa, jolloin tulen tarkkuus parani huomattavasti. Kotkan alueen puolustusta toteutettiin yhteistoiminnassa ilmavalvonnan, ilmasuojelun, ilmatorjunnan, merivoimien, rannikkotyökistön sekä ilmavoimien torjuntahävittäjien kesken. Kaiken kaikkiaan Kotkassa ja sen lähiympäristössä viholliskoneita odotteli 120-150 kiinteää it-aseen putkea ja piippua ja sen lisäksi vielä kauppa- ja sota-alusten it-aseistus.¹⁶⁶

Kotkaa on yleisesti pidetty jatkosodan aikana Suomen pommitetuimpana kaupunkina. Kaikkiaan jatkosodan aikana Kotkassa koettiin 1672 hälytystä, pommituksia oli 130 ja niihin osallistuneita koneita 1463. Jos saman hälytyksen aikana suoritettujen pommitukset olisi laskettu erillisinä, olisi pommitusten määrä yli 200. Kaikkiaan erikokoisia pommeja pudotettiin noin 3500 kappaletta ja rakennuksia tuhoutui tai vaurioitui 1529. Kotkan kärsimät aineelliset vahingot laskettiin 200 miljoonaksi markaksi silloista rahaa. Siviilihenkilöitä kuoli pommituksissa 55 ja haavoittui yli 100. Suomalaisia sotilashenki-

¹⁶⁴ Anttila 1955 s.387-388

¹⁶⁵ Eteenpäin 5.1.1943
Etelä-Kymenlaakso 3 1941. "Siirtoväkeä palaa jo kotiin". s.22

¹⁶⁶ Soiri 1991 s.359
Valtonen s.68-70

löitä kuoli 18 ja haavoittui 26. Lisäksi lukuisia saksalaisia sotilaita kuoli ja haavoittui. Olosuhteisiin nähden Kotkan kärsimiä tuhoja ja siellä syntyneitä tappioita on pidetty yllättävän vähäisinä.¹⁶⁷ Jatkosodan aikana Kotkan ilmatorjunta selviytyi tehtävästään kunnialla ja onnistuneella torjunnalla pelasti kaupungin suurelta hävitykseltä.

Pahimmat tuhot Kotkassa koettiin elokuun kolmas 1943, kun Tiutisen saari aivan Kotkansaaren kupeessa koki kohtalonsa. Puolen yön aikaan Kotkaa ja sen lähiympäristöä pommitti kahdeksan aaltoa viholliskoneita. Taajaan asuttuun puurakennusvaltaiseen Tiutiseen putosi räjähdyspommeja ja fosforilevyjä sytyttäen lukuisia tulipaloja. Tuho oli valtava. 137 asuinrakennusta, joissa oli yhteensä 284 asuntoa ja laatikkotehdas tuhoutuivat täysin. Kotinsa menettäneitä oli noin 2000. Suoranainen ihme oli, että ainoastaan yksi ihminen kuoli ja loukkaantuneitakin oli vain kaksi. Kotkassa, Kymissä ja Karhulassa järjestettiin kiireesti avustustoimintaa kotinsa menettäneille perheille. Sanomalehdissä vedottiin voimakkaasti viranomaisiin ja yksityisiin ihmisiin avun saamiseksi.¹⁶⁸ Tapaus sai myös valtakunnallista huomiota, sillä avustuksia alkoi saapua ympäri Suomea. Elokuun lopulla useimmat olivat saaneet jo uuden kodin. Syyskuun lopulla Tiutisen pommituskeräys oli tuottanut puhdasta rahaa 2200000 mk (paikallisten teollisuuslaitosten miljoona-avustus, lähikuntien ja valtion avustukset, yksityiset henkilöt muun muassa marsalkka Mannerheimilta 10000 mk sekä eri puolilla maata kerätyt yksityiset keräykset) sekä vaatetta ja muuta tavaraa suuret määrät.¹⁶⁹

Ilmasodan lisäksi Kotka joutui keskeiseen asemaan Suomenlahden merisodankäynnissä. Avoveden aikaan Suomen ja Saksan laivastojen alukset olivat alati läsnä Kotkan satamassa ja vesillä sekä saariston suojassa. Varsinkin saksalaisille Kotka oli tukikohtana erittäin tärkeä, sillä suurin osa aluksista oli tekemisissä Suomenlahden miinoitteiden kanssa, joista tärkeimmät kulkivat linjalla Kotka, Suursaari, Tytärsaari, Narvanlahti. Näitä miinoitteita suomalaiset ja saksalaiset vartioivat, tarkkailivat ja

¹⁶⁷ Penttilä 1991 s.186
Ripatti 1999 s.524

¹⁶⁸ Penttilä 1991 s.174
Ripatti 1999 s.419-421

¹⁶⁹ Eteenpäin 21.8.1943
Etelä-Suomi 25.9.1943

täydensivät yhteistyössä. Kotkasta voidaankin sanoa jatkosodan aikana muodostuneen tärkeän ja vilkkaan laivastotukikohdan. Esimerkiksi lähes koko vuoden 1942 Suomen laivaston esikunta operoi Kotkasta käsin, melkein koko laivaston ollessa Suomenlahdella.¹⁷⁰

Sodan aikana kotka olikin varsin sotaisan näköinen. Vaikka maarintama olikin kaukana, oli meri- ja ilmarintama sitäkin lähempänä. It-tuliasemia oli ympäri kaupunkia, samaten it:n, rannikkotykköiden ja laivaston varastoja ja huoltopisteitä. Ilmatorjunnan, rannikkotykköiden sekä suomalaisten ja saksalaisten laivastojen miesten lisäksi sotilaspiirillä oli Kotkassa alaisuudessaan noin 500 miestä eri tehtävissä. Näiden lisäksi olivat vielä maarintamalta lomalla olevat sotilaat. Sotilashenkilöt antoivatkin Kotkan katukuvalla selvän leimansa. Suurten sotilasmäärien läsnäolo aiheutti tottakai myös ongelmia. Sotilaiden aiheuttamat rikkomukset ja häiriöt eivät olleet tuntemattomia ja usein viina näytteli niissä merkittävää osaa.¹⁷¹

5.2. Olosuhteet ja mielialat Kotkassa sodan aikana

Ensimmäinen sotakesä oli Kotkassa raskas. Ilmahälytyksiä oli jatkuvasti ja kaupungin vahingot suuret. Kaupunkikuvaan kuului tästä lähtien joka puolella risaisen näköisiä kortteleita, joissa ehjien rakennusten seassa oli tyhjiä tontteja tai puolipalaneita rakennuksia. Kaduilla liikenne oli hiljaista, ihmisiä harvassa ja hälytysten aikana kadut aivan autiot. Työväki oli kuitenkin määrääjain työpaikoillaan ja suojiin siirtyminen tapahtui rauhallisesti ja tottuneesti.¹⁷² Kaupunkiin jääneiden elämä oli kaikkea muuta kuin helppoa. "Jatkuvat yöpommitukset tупpaavat käymään useimpien hermoille, joka onkin ymmärrettävää, koska nukkumisesta ei tahdo tulla mitään. Mutta niin kuin sanottu verrattain suuri rauhallisuus vallitsee, mutta samalla tulee kansaan entistä enemmän pessimismia sodan loppumiseen nähden. Tämä johtuu erityisesti juuri vihollisen vilkkaas-

¹⁷⁰ Ripatti 1999 s.354-357

¹⁷¹ Ripatti s.354-355, 474-475

¹⁷² Anttila 1955 s.387

ta ilmatoiminnasta, joka panee kansan uudelleen puntaroimaan vihollisen ja oman kesto-
kyvyn. Ja väkisin katseet ja ajatukset kohdistuvat tulevaan - sotatalveen".¹⁷³

Syksyllä ilmatoiminnan vähetessä kaupungissa alettiin palata jokapäiväiseen elämään. Lokakuussa otettiin käyttöön ns. hiljainen hälytys, jottei aiheetta keskeytettäisi jokapäiväistä työskentelyä. Syyskuun alussa tulivat saksalaiset. Vaikka saksalaisten läsnäolo kaupungissa aiheutti myös ongelmia ja jännittyneisyyttä, oli saksalaisten kuri ja käytös pääsääntöisesti moitteetonta ja suomalaisten suhtautuminen lähinnä hyväntahtoisen uteliasta¹⁷⁴. Saksalaiset osallistuivat innokkaasti kaupungin urheilutoimintaan ja varsinkin jalkapallo-ottelut eri aselajien kesken olivat varsin suosittuja myös yleisön keskuudessa. Myös yhteisiä asemies-iltoja järjestettiin ja osallistuivatpa saksalaiset myös mottitalkoisiinkin. Vaikka halonhakkuu ei saksalaisilta parhaalla mahdollisella tavalla onnistunutkaan, otettiin apu kuitenkin kiitollisena vastaan¹⁷⁵. Talvesta tuli Kotkassa odotusten mukaisesti vaikea. Elintarvikeannosten pienentämisen ja Kotkan seudulla suoranaisten perunapulan johdosta puute peruselintarvikkeista oli suuri. Vielä kun joidenkin elintarvikkeiden ja polttopuiden hintoja korotettiin, olivat kaupunkilaiset erittäin närkästyneitä ja huolestuneita tulevasta. Tammikuussa sähkönkin hintaa korotettiin peräti 17 %. Seuraavina vuosina olosuhteet olivat vähintään yhtä vaikeat, kärsimysten vielä talvisaikaan korostuessa. Talvisin lisävaikeuksia toi elintarvike- ja kulutustarvikepula sekä kylmyys, sillä pommituksissa vaurioituneita asuntoja oli usein vaikea saada lämmönkestäviksi. Myös polttopuista oli jälleen ajoittaista pulaa, lähinnä kuljetusvaikeuksien takia. Sodan jatkuessa elintarvikeannokset jonkun verran kasvoivat, mutta varsinkin vaatteista ja kengistä alkoi olla suurta puutetta. Yleisestä puutteesta johtuen salakauppa ja musta pörssi kukoisti sodan aikana. Yleisin salakaupan muoto oli sukulaisilta ja tuttavilta ostelu sekä maaseudulla kiertely.¹⁷⁶

¹⁷³ Favorin ja Heinonen 1972 s.133. Ote mielialaraportista 22.8.1941

¹⁷⁴ Anttila 1955 s.388

¹⁷⁵ Etelä-Suomi 31.10.1942

¹⁷⁶ Eteenpäin 17.1.1942, 14.2.1942
Favorin ja Heinonen 1972 s.65-66, 170

Vaikeuksista huolimatta joskus oli kaupungissa aihetta juhlaankin. Esimerkiksi maaliskuun lopulla 1942, kun taisteluosasto Pajarin onnistui vallata Suursaari takaisin Suomelle. Operaation valmistelupaikkana ja tukikohtana oli Kotka. Kun tieto operaation onnistumisesta saapui Kotkaan, aiheutti se yleisen juhламиelen kotkalaisissa ja määrättiin pä kaupungissa yleinen juhlaliputuskin valloittajien ja valloituksen kunniaksi¹⁷⁷. Arjen harmautta ja sodan tuomia vaikeuksia pyrittiin läpi sodan torjumaan lukuisilla huvitilaisuuksilla. Viihdytys- ja rintamakiertueet vierailivat Kotkassa ja myös järjestettiin ns. ikäväntorjuntailtoja viemään ajatukset pois sodan ankeista ongelmista. Maakuntateatteri Kotkassa jatkoi toimintaansa ja myös elokuvat ja urheilutilaisuudet olivat suosittuja. Talkootoiminta muodostui sodan aikana myös tärkeäksi tekijäksi. Kaupungissa järjestettiin rakennustalkoita ja varsinkin nuorison suosiossa olivat metalli- ja kumiromun keräykset. Erityisen ahkerasti kaupunkilaiset osallistuivat maataloustalkoisiin, muun muassa heinä-, sadonkorjuu- sekä mottitalkoisiin. Tämä lähensi kaupunkilaisia ja ympäröivän maaseudun asukkaita ja hyvä olikin, sillä kesäisin lähetettiin kaupungista paljon varsinkin lapsia suojaan pommituksilta maaseudulle. Kotkalaisia lapsia oli sodan aikana myös huomattava määrä sotaa paossa Tanskassa ja Ruotsissa.¹⁷⁸ Kotkassa, kuten koko Suomessa, työvoimatilanne aiheutti ongelmia ja jopa ajoittaista työvoimapulaa. Esimerkiksi satamaliikenteen ja teollisuuden työvoima saatiin riittämään vain tyydyttävästi. Varsinkin ammattitaitoisesta työvoimasta oli pulaa, sillä myös pommitusvahinkojen korjaaminen ja puolustuslaitoksen työt vaativat osaavaa työväkeä.¹⁷⁹

Sodan pitkittyminen ja riittävän ravinnon ja levon puute alkoi sodan kuluessa näkyä ihmisissä selvänä sotaväsymyksenä. Yleinen järjestys kaupungissa pysyi kuitenkin läpi sodan hyvänä vaikka alkoholinkäyttö olikin reipasta ja siitä aiheutuvat häiriöt ajoittain melko yleisiä. Sodan jatkuessa väestönsuojelumääräyksistä alettiin hieman lipsua, mutta kun rangaistuksia kovennettiin olivat ihmiset jälleen ripeästi hälytyksen

¹⁷⁷ Etelä-Suomi 31.3.1942

¹⁷⁸ Kotkan kaupungin lastensuojelulautakunnan ja lastenvalvojan toimintakertomus v. 1944. Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1944 II. s.155-156

¹⁷⁹ Kotkan kaupungin työnvälitystoimiston toimintakertomus v. 1942-1944. Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1944 II. s120

aikana väestönsuojissa. Kaupunkilaiset säilyttivät myös maltillisuutensa hyvin. Vaikka esimerkiksi Tiutisen pommitus 3.8.1943 ja helmikuun 1944 painostushyökkäysten massiiviset pommitukset Kotkaan, Helsinkiin, Turkuun ja Ouluun aiheuttivat suurta järkytystä, ei yleistä levottomuutta tai paniikkia sodan aikana ilmennyt. Päinvastoin, sillä esimerkiksi Helsingin ja Kotkan "terrorihyökkäysten" nähtiin herättävän yhä enemmän puolustustahtoa ja vihaa hyökkääjiä kohtaan ¹⁸⁰. Helmikuun 1944 kasvaneen pommitusvaaran takia kehoitettiin kaupunkilaisia poistumaan vapaaehtoisesti kaupungista. Koulut suljettiin ja viranomaiset järjestivät autoja ja lisäjunia poissiirtyvien tarpeisiin. Lapsia ja nuoria siirrettiinkin paljon pois kaupungista, mutta muuten siirtyminen oli suhteellisen vähäistä. ¹⁸¹ Saman oloinen tilanne oli kesällä 1944 Kannaksen suurhyökkäyksen aikoihin, jolloin harkittiin jopa Kotkan evakuoimista, mutta tilanteen selkiytyessä ei siihen kuitenkaan ryhdytty. Vapaaehtoisesti kaupunkilaisia siirtyi kuitenkin pois lukuisa määrä. Sisäministeriön määräyksestä myös Kotka luettiin sellaiseksi paikkakunnaksi, josta vapaaehtoisesti poistuneille voitiin välttämättömissä tapauksissa siirtoväen huoltoviranomaisten toimesta myöntää siirtoväen huoltoavustusta. ¹⁸²

Kotkassa sotatapahtumia seurattiin yleisesti mielenkiinnolla ja jännityksellä, mutta yleinen mieliala pysyi luottavaisena ja rauhallisena. Kuten talvisodassakin yhteiset kärsimykset tuntuivat lähentävän ihmisiä. Sodasta ja pommituksista kärsimään joutuneita autettiin ja tuettiin empimättä. Organisoidumpaa avustustoimintaa kansanhuollon lisäksi Kotkassa järjesti muun muassa kansan avun Kotkan paikallistoimisto sekä Kotkan vapaan huollon keskus.

5.3. Jatkosota ja rikollisuus

Jatkosodan aikana rikollisuuden voi kuvaila kasvaneen jatkuvasti. Erityisesti lainkuuliaisuus alkoi taantua toisena sotavuotena. Voidaan sanoa, että mitä kauem-

¹⁸⁰ Eteenpäin, Etelä-Suomi 12.2.1944

¹⁸¹ Eteenpäin 29.2.1944
Etelä-Suomi 22.2.1944

¹⁸² Eteenpäin 13.7.1944

min maa oli sotatilassa niin sitä enemmän lakeja rikottiin. Lisäystä ei kuitenkaan tapahtunut kaikkien rikosten kohdalla. Vastaavasti jotkut rikostyytit moninkertaistuiivat. Pitkään jatkunut epänormaali tila synnytti myös aivan uusia rikoslajeja, joita rauhan aikana ei edes tunnettu.¹⁸³

Suomessa poliisin tietoon tulleiden rikosten kokonaismäärä vuonna 1939 oli 149533, nousten 167282 tapaukseen vuonna 1941. Vielä oltiin hyvin kaukana rauhanajan vuosien 1937-1938 määrästä, joka oli noin 207000. Jatkosodan toisena vuonna kokonaisrikollisuuden noustessa luku oli jo 207537 ja jatkoi nousuaan. Myös Kotkassa kokonaisrikollisuus nousi jatkosodan aikana verrattuna edellisvuosiin, mutta lähtökohta oli aivan toinen. Kotkassa poliisin tietoon tulleiden rikosten kokonaismäärä oli vuosina 1937-38 noin 5800 ja vuosina 1939-1940 se putosi noin 3500:n. Vuonna 1941 määrä putosi roimasti sen ollessa enää 2691. Seuraavina vuosina rikosten määrä kaikkiaan kääntyi myös Kotkassa nousuun, mutta edes huippuvuonna 1943 ei oltu lähelläkään sotaa edeltäneitä lukuja määrän ollessa 4334. Vuonna 1945 kokonaisrikollisuus kasvoi Suomessa ennätysmäisesti luvun ollessa 364957. Vaikka määrä nousi Kotkassakin huomattavasti, vielä tällöinkään ei päästy vuosien 1937-1938 määrään, sen ollessa Kotkassa 5380. Kaiken kaikkiaan näyttäisi siltä, että verrattuna koko Suomen tilanteeseen Kotkassa rikollisuus ei kokonaisuudessaan muodostunut yhtä pahaksi kuin Suomessa yleensä. Tilannetta ei tietenkään voi yleistää liikaa, mutta määrällisesti katsoen rikollisuustilanne näyttää pysyneen Kotkassa melko hyvin kurissa.¹⁸⁴

5.3.1. Väkivaltarikollisuus vähäistä

Koko jatkosodan ajan väkivaltarikollisuus pysyi suomalaisittain tarkasteltuna varsin kohtuullisella, jopa alhaisella tasolla. Tämä on kuitenkin suhteellista sen vuoksi, että Suomessa esimerkiksi henkirikoksia tehtiin edelleen moninkertainen määrä Ruotsiin verrattuna. Sodan aikana henki- ja pahoinpitelyrikoksia tehtiin kuitenkin selvästi

¹⁸³ Halonen 1997 s.41

¹⁸⁴ SVT Oikeustilastot 72,77,78,80-84. Taulu 1. Poliisin tietoon maan erikaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

vähemmän kuin rauhan aikana. On jokseenkin helppo tulkita mistä väkivaltarikollisuuden väheneminen johtui. Tässä tutkimuksessa käytetään vain yleisten oikeusistuimien tilastoja, joissa ei näy armeijan oikeusistuimien langettamia tuomioita. Kuitenkin juuri armeijan tuomiovallan piirissä oli valtaosaltaan väkivaltaisuuksiin alttiimmat miespuoliset ikäluokat. Väkivaltarikollisuuden vähenemistä selittää osaltaan myös se, että alkoholin myynti oli sodan aikana rajoitettua. Ajoittain osassa maata vallitsi käytännössä kieltolaki. Lisäksi on muistettava, että jos lomilla oleva sotilas rikkoi lakia ja jos aihetta oli, hän sai tuomionsa kenttäoikeudessa, vaikka rikos olisi tapahtunut loman aikana. Vaikka väkivaltarikollisuus pysyi kurissa kotirintamalla, niin on syytä todeta, että kenttäoikeudet jakoivat tuomioita myös siviililuonteisista rikoksista. Jatkosodan aikana esimerkiksi vuotta 1941 lukuun ottamatta kenttäoikeudet antoivat joka vuosi tuomion useammista henkirikoksista kuin yleiset alioikeudet.¹⁸⁵

Jatkosodan aikana väkivaltarikollisuus kasvoi Kotkassa aluksi kääntyen kuitenkin laskuun niin, että vuonna 1944 oltiin jälleen suunnilleen välirauhan ajan lukemissa. Väkivaltarikokset olivat Kotkassa selvästi vähäisempiä verrattuna suhteellisesti Suomen kaupunkien keskiarvoon. Vuonna 1942 määrän ollessa sodan aikana korkeimmillaan, päästiin nipinnapin lähelle samaa tasoa.

Taulukko 10. Väkivaltarikokset /100000 asukasta Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1941-1945

	1941	1942	1943	1944	1945
Kotka	138.5	232	207.3	152.9	331.9
Kymi+H	23.2	28.2	33.1	23.6	97.2
koko maa	100.2	93.9	100.4	97.9	188.8
kaupungit	233.1	234.8	241.7	231.2	417.2
maaseutu	61.1	51.5	57.2	56.7	117.1

Lähteet: Suomen tilastollinen vuosikirja 1942-1946. II väestö. Pinta-ala ja väestö kunnittain. Kirkonkirjoihin ja siviilirekisteriin merkitty väestö. SVT Oikeustilastot 81-84. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

¹⁸⁵ Halonen 1997 s.41-43
Jaakkola 1986 s.85

Väkivaltarikoksista suurin ryhmä sodan aikana oli edelleen eriaisteiset pahoinpitelyt, joiden määrä pysyi vuosittain kuitenkin vain 25-30 tapauksena vuosittain. Jatkosodan aikana tapahtuneissa pahoinpitelyissä usein toisena osapuolena oli sotilashenkilö. Syynä tähän oli sotilaiden omat välienselvittelyt, varsinkin eri joukko-osastojen kesken, mutta myös sotilaiden ja siviilien välillä oli ajoittain kahnauksia ja välikohtauksia. Yleensä ne olivat kuitenkin yksittäistapauksia. Esimerkiksi syyskuussa 1943 kotkalainen vahtimestari tuomittiin erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tapahtuneesta pahoinpitelystä kolmeksi kuukaudeksi vankilaan. Vahtimestari oli lyönyt tyhjällä pullolla erästä sotamiestä päähän ja pullon jo hajottua myös leukaan ja kaulaan. Poliisikuulusteluissa mies kertoi luulleensa asepukuista miestä toiseksi henkilöksi ja vetosi humalatilaisensa, ettei näin ollen tiennyt ketä löi. Hieman aiemmin oli joku sotilaspukuinen, vahtimestarin oman kertomuksen mukaan lyönyt häntä kasvoihin.¹⁸⁶ Sotilaiden osalta oma tekijänsä oli pitkästymisen vieraassa kaupungissa, varsinkin talvisaikaan kun vihollisen ilmatoiminta oli vähäisempää. Sotilaiden keskuudessa myös viinan kanssa kaveeraaminen oli tilaisuuden tullen yleistä ja aiheutti käyttäytymisessä ylilyöntejä. Yleisesti ottaen sotilaiden ja siviiliväestön väliset suhteet olivat Kotkassa kuitenkin hyvät. Poliisimestari Havaksen mukaan ne olivat sodan alusta parantuneet jopa erittäin hyviksi, sillä sotilaiden ylimielinen asenne kotirintamaan oli kadonnut. Toisaalta lomalle tulevia sotilaita hän toivoi myös ymmärrettävän, sillä kotiolot eivät välttämättä olleetkaan sellaisia kuin oli kuvitellut ja uskonut. Poliisin toimesta pyrittiinkin parantamaan siviilien ja sotilaiden välejä, sekä myös eri aselajien välejä, sillä kannausten sattuessa poliisi joutui niitä selvittämään yhdessä sotilasviranomaisten kanssa.¹⁸⁷

Myös henkirikosten määrä pysyi tasaisena vuoden 1941 jälkeen eli 1-2 tapauksena vuosittain. Vuoden 1941 piikin aiheutti yksi murha ja kolme tappoa, joista kolme tapausta oli avio-/avoparien riitojen seurauksena tapahtunut surmatyö, joka päättyi

¹⁸⁶ Kotkan RO:n tuomioluettelo 1943. Syys-joulu. Oikeudenkäyntipöytäkirja sekä liitteenä oleva poliisin kuulustelupöytäkirja 29.9.1943.

¹⁸⁷ Etelä-Suomi 29.9.1943

tekijän itsemurhaan¹⁸⁸. Tietoa siitä miten yleisiä tällaiset tapaukset olivat koko Suomen mittakaavassa ei ikävä kyllä ole, mutta ainakin Kotkan seudulla suurin osa tapoista, murhista tai niiden yrityksistä oli riidan tai mustasukkaisuuden seurauksena tapahtunut, miehen pikaistuksissaan tekemä surmatyö, jonka kohteena oli vaimo tai ainakin läheisessä suhteessa oleva nainen.

Merkittävä tekijä Kotkan väkivaltarikosluvuissa sodan aikana oli sikiönlähdettämisen eli laitton abortti ja siihen liittyvät eriaisteiset rikokset. Vuoden 1942 osalta korkeaa lukua kohottaa myös neljä väkisinmakaamistapausta ja viisi kuoleman tai vakavan ruumiinvamman tuottamusta. Merkillepantavaa on, että vuoden 1938 yhden väkisinmakaamistapausten jälkeen nämä olivat ensimmäiset poliisin tietoon tulleet tapaukset Kotkassa ja seuraavatkin tapahtuivat vasta vuonna 1945. Todellista tilannettahan tämä ei välttämättä kerro, sillä tämääntyyppiset rikokset jäävät helposti tulematta poliisin tietoon ja sota-ajan oloissa kynnyksellä väkisinmakaamisen ilmoittamiseen on saattanut olla normaalia korkeampi. Myös sikiönlähdettämisen todellisia lukuja voidaan vain arvailla. Esimerkiksi vuonna 1943 sikiönlähdettämiseen liittyneitä rikoksia tuli poliisin tietoon 12 tapausta, mutta todellinen luku on varmasti suurempi. Syynä sikiönlähdettämisiin oli tottakai ei toivotut raskaudet, jotka sota-aikana lisääntyivät. Kotkassa, kuten muuallakin Suomessa oltiin huolestuneita epäsiiveellisuuden kasvusta ja naisten vapaamielisyydestä, jopa kevytkenkäisyydestä. Samalla on myös huomautettava, että sama moraalinen höltyminen oli selviö myös miestenkin keskuudessa.¹⁸⁹ Yleensä sikiönlähdettäjänä toimi vanhempi nainen, joka saattoi saada tällä tavoin helppoa lisätuloa. Tosin kiinni jäädessä rangaistuksetkin olivat kovia. Raastuvanoikeuden istunnossa 17.3.1943 tuomittiin kotkalainen 62-vuotias metallityömiehen leski neljästä maksetusta sikiönlähdettämisestä yhteensä viideksi vuodeksi kuritushuoneeseen sekä olemaan viisi vuotta vailla kansalaisluottamusta. Samalla kertaa kotkalaiset talousapulainen, satamatyömiehen leski ja kylmän ruoan laittaja

¹⁸⁸ Eteenpäin 20.11.1941
Etelä-Suomi 17.6.1941, 30.12.1941
Kotkan poliisilaitos. Rikostilastot. Rikosjuttuluettelot 1941

¹⁸⁹ Eteenpäin 15.10.1942
Kotkan kaupungin lastensuojelulautakunnan ja lastenvalvojan toimintakertomus vuodelta 1943.
Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1943 II. s.143

sekä savitaipalelainen talollisen tytär tuomittiin sikiönsä lähettämisesestä viideksi kuukau-
deksi vankeuteen. Syyksi metallityömiehen leski kertoi lisätulojen tarpeen ja muut naiset
vetosivat köyhyyteen ja huonoon elämäntilanteeseensa, jossa lapsen saaminen oli mahdo-
tonta.¹⁹⁰

5.3.2. Omaisuusrikollisuuden kasvu jatkuu

Heti talvisodan jälkeen ennennäkemättömään kasvuun lähtenyt omaisuusri-
kollisuus jatkoi kasvuaan läpi jatkosodankin. Kaikenlainen omaisuusrikollisuus, lukuun
ottamatta petoksia ja kavalluksia kasvoi edelleen. Vuonna 1944 varkauksia, näpistyksiä ja
murtoja saatettiin viranomaisten tietoon lähes kolminkertainen määrä vuoteen 1938
verrattuna. Jatkosodan viimeisenä vuotena omaisuusrikoksia tehtiinkin enemmän kuin
koskaan aiemmin. Rauhan tulo ei suinkaan pysäyttänyt rikollisuutta, vaan varkaudet ja
muut omaisuusrikokset lisääntyivät entistä nopeammin.¹⁹¹

Kuten välirauhankin aikana, jatkosodan kasvu lienee ollut seurausta niin
sanotusta tilaisuusrikollisuudesta. Tilaisuusrikollisuudella tarkoitetaan sitä, että sotavuosi-
en irrallisuus ja tilapäisyys tarjosi tiukan säännöstelyn ja puutteen alla eläneille ihmisille
vuosi vuodelta yhä enemmän tilaisuuksia yhteiskunnan ja yksityisen omaisuuden hal-
tuunottoon rikollisin keinoin. Erityisesti valtion ja armeijan omaisuuden yksityistämisestä
tuli yleisesti hyväksytty maan tapa.¹⁹² Pelkkä tilaisuusrikollisuus ei kuitenkaan täysin selitä
omaisuusrikollisuuden kasvua. Syynä oli enemmänkin sota-ajan taloudellisesti niukat olot
ja tästä aiheutunut kaikenlainen puute, joka osaltaan madalsi kynnystä rikosten tekemi-
seen. Rikollisuuden kasvuun sotavuosina on varmasti ollut myös oma merkityksensä
yleisellä moraalilla höltymisellä ja erityisesti sallitun ja kielletyn välisen eron hämärty-
misellä. Unohtaa ei voi myöskään väestön liikkuvuutta, joka sodan aikana oli monistakin
syistä huomattavaa. Väestön liikkuvuuden ja rikollisuuden välistä yhteyttä kriminologit

¹⁹⁰ Kotkan RO:n tuomioluettelo 1943. Tammi-huhti. Oikeudenkäyntipöytäkirja ja liitteinä olevat poliis-
sin kuulustelupöytäkirjat 17.3.1943

¹⁹¹ Halonen 1997 s.43

¹⁹² Hietanen 1992 s.165

ovat selittäneet sillä, että kun ihmiset joutuvat vieraaseen ympäristöön, sosiaalinen kontrolli häviää ja sitä kautta estot rikoksen tekemiseen pienenevät, kun ei tarvitse pelätä kasvojen menettämistä tuttujen ihmisten silmissä.¹⁹³

Sota-ajan poikkeukselliset olot tempaisivat rikosten tekijöiksi uusia, aiemmin lainkuuliaisia ihmisiä. Omaisuusrikollisuus levisi kaikkialle niin kaupunkeihin kuin maaseudullekin. Rikoksiin syllistivät kaikki väestöryhmät ja ikäluokat. On huomattava, että vaikka sota-ajan yhteiskunnassa vallitsi periaatteessa tiukka kuri ja esimerkiksi erilaisia valvontaa suorittavia viranomaisia oli normaaliin rauhan aikaan nähden paljon, niin edes tämä ei pystynyt hillitsemään rikollisuuden kasvua.¹⁹⁴

Välirauhan aikana omaisuusrikollisuus ei Kotkassa ollut noussut niin rajusti kuin Suomessa yleisesti. Vuonna 1941 Kotkassa tehtiin omaisuusrikoksia vain 7.4 % enemmän kuin vuonna 1938, kun sama luku Suomen kaupunkien osalta oli 72.7 %. Vuonna 1942 omaisuusrikosten määrä myös Kotkassa nousi ennätysmäiseksi. Nousu olikin todella jyrkkä, sillä nyt omaisuusrikosten määrässä per 100000 asukasta oltiin lähes samassa suhdeluvussa kuin mitä keskiarvo oli Suomen kaupunkien osalta.

Taulukko 11. Omaisuusrikokset /100000 asukasta Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1941-1945

	1941	1942	1943	1944	1945
Kotka	1809.8	3344.1	2686.1	2717.6	5203.4
Kymi+H	705.8	728.3	1143.1	944.3	2128.3
koko maa	1360.3	1360.3	1454.9	1472.4	2492.5
kaupungit	3516.6	3516.6	3707.1	3767.1	6067.4
maaseutu	712.8	712.8	765.9	761.4	1369.3

Lähteet: Suomen tilastollinen vuosikirja 1942-1946. II väestö. Pinta-ala ja väestö kunnittain. Kirkonkirjoihin ja siviilirekisteriin merkitty väestö. SVT Oikeustilastot 81-84. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

¹⁹³ Anttila ja Törnudd 1970 s.34-35
Halonen 1997 s.44-45

¹⁹⁴ Kontula 1992 s.36

Merkittävää Kotkan osalta on kuitenkin se, että kun Suomessa omaisuusrikosten kasvu jatkui edelleen vuosina 1943-1944, niin Kotkassa määrä samaan aikaan laski ja tasaantui huomattavasti vuoden 1942 tilanteesta. Toki omaisuusrikosten määrä oli jatkosodan aikana selkeästi rauhanaikaista suurempaa, mutta suhteellisesti mitattuna oltiin selvästi eri asteella kuin omaisuusrikosten yleinen kehitys ja määrä Suomessa.

Omaisuusrikoksista eniten kasvoivat tavalliset ja törkeät varkaudet, näpistämiset ja murrot. Varsinkin tavallisten varkauksien ja näpistämisten osuus oli suuri. Vuosina 1941-1944 niiden osuus oli noin 70 % , huippuvuonna 1942 jopa 75 %. Vertailun vuoksi mainittakoon, että tavallisten varkauksien ja näpistysten osuus omaisuusrikoksista Kotkassa vuosina 1937-1938 oli noin 60 %. Samalla kun jatkosodan aikana varkaudet lisääntyivät niin saman teki myös varastetun tavaran kätkemistapaukset.¹⁹⁵ Esimerkiksi Huhtikuussa 1944 tuomittiin kotkalainen talon mies erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa tapahtuneesta jatketusta varkaudesta vuodeksi ja kuudeksi kuukaudeksi kurtushuoneeseen ja olemaan kolme vuotta vailla kansalaisluottamusta. Samalla kertaa tuomittiin kotkalainen satamatyömies jatketusta varastetun tavaran kätkemisestä vuodeksi vankeuteen ja kotkalainen laivanlämmittäjä jatketusta varastetun tavaran kätkemisestä raskauttavien seikkojen vallitessa vuodeksi ja kahdeksi kuukaudeksi vankeuteen. Miehet olivat yhteistuumin suunnitelleet rikolliset tekonsa, joissa talonmies oli asemaansa ja avaimiaan hyväksikäyttäen usean eri kerran varastanut usealta eri henkilöltä vaatetavaraa lähes 30000 markan arvosta. Tämän jälkeen satamatyömies ja laivanlämmittäjä olivat kätkeneet saaliin ja hoitaneet myynnin eteenpäin. Kyseessä oli siis suunniteltua toimintaa, jonka tarkoituksena miesten mukaan oli saada rahaa viinan hankkimiseen, ilmeisesti edelleen myyntitarkoituksessa.¹⁹⁶

Vaikka Kotkassa rikollisuus jatkosodan aikana näyttääkin rikostilastojen valossa olleen vähäisempää kuin Suomessa yleensä, niin tähän täytyy suhtautua tietyllä varauksella. Kotkassahan oli sodan aikana paljon sotilaita eli nuoria miehiä, jotka olivat

¹⁹⁵ SVT Oikeustilastot 72,77,78,80-83. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

¹⁹⁶ Kotkan RO:n tuomioluettelo 1944. Huhti-heinä. Oikeudenkäyntipöytäkirja ja liitteenä olevat poliisin kuulustelupöytäkirjat 5.4.1944.

normaalioloissa kaikkein potentiaalisimpia rikosten tekijöitä. Voidaankin siis hyvällä syyllä olettaa, että niin väkivalta- kuin omaisuusrikoksiakin on jäänyt tulematta ilmi poliisille, sillä sotilaiden keskinäisiä kahinoita ja esimerkiksi sotilaiden puolustuslaitoksen omaisuuteen kohdistuneita rikoksia on varmaankin käsitelty suoraan sotilasviranomaisten toimesta ja tuomittu kenttäoikeuksissa.. Sotilaiden keskuudessa suosituimpia varkauksien kohteita olivat polkupyörät, veneiden metalliosat, polttoaineet, tupakka ja vaatteet. Varsinkin armeijan omaisuutta varastettiin niin paljon kuin pystyttiin. Vaikka saksalaisten kuri oli kova ja rangaistukset ankaria, myös he osallistuivat varkauksiin eli "besorkkaukseen"¹⁹⁷. Saksalaisten varastoista "besorkattua" tavaraa, muun muassa elintarvikkeita, sai usein katukaupasta ja varsinkin satamasta kaikenlainen irtotavara hävisi helposti miehistön mukana laivalle. Kotkan poliisi joutuikin usein tekemisiin myös saksalaisten sotilasviranomaisten kanssa selvitellessään saksalaisten tekemiä rötöksiä.¹⁹⁸

Vuoden 1942 piikkiä väkivalta- ja omaisuusrikostenkin osalta voi selittää se, että satamaliikenne vihdoinkin kääntyi nousuun moninkertaistuen edellisvuodesta¹⁹⁹. Muutenkin työvoiman tarve kaupungissa lisääntyi, joten väkeä oli liikkeellä edellisvuosia enemmän. Suurempi vaikutus oli kuitenkin sillä, että jo keväällä alettiin armeijasta kotiuttaa miehiä työvoimatarpeen lisääntyttyä kotirintamalla ja tilanteen siirtyessä rintamalla hyökkäysvaiheesta asemasotavaiheeseen. Kaiken kaikkiaan kesään mennessä oli Suomessa kenttäarmeijasta kotiutettuna noin 180000 miestä.²⁰⁰

Olosuhteet kaupungissa pommituksista johtuen olivat sodan aikana vaikeat ja saattoivat vaikuttaa vähentävästi rikollisuuteen. Kesäisin pommitusten ollessa kiivaimillaan, ne joilla oli mahdollisuus asuivat ja yöpyivät esimerkiksi huviloillaan Kotkansaa- ren ulkopuolella, käyden sieltä käsin töissä ja toimittamassa asioitaan. Vuonna 1944

¹⁹⁷ Tulee Saksan kielen sanasta besorgen = hankkia

¹⁹⁸ Pukkila 1961 s.159
Ripatti 1999 s.351

¹⁹⁹ Kotkan satamatoimiston v. 1942 vuosikertomus. Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1942 II. s.75

²⁰⁰ Favorin ja Heinonen 1972 s.78
Ripatti 1999 s.375

sotatilanteesta johtuen talvella ja kesällä kotkalaisia oli poistuneena kaupungista. Tällaisten tekijöiden voisi olettaa vaikuttaneen rikoksiin taipuvaisiin henkilöihin hyvinä tilaisuuksina, mutta näin ei kaikesta päätellen kuitenkaan tapahtunut. Viranomaiset olivat myös tietoisia tilanteesta ja kaikenlaisia sota-ajan määräyksiä ja asiattomia kulkijoita valvottiin tarkoin. Myös talvisodasta oli otettu oppia ja pommitetuista asunnoista korjattiin irtaimisto talteen ja luettelointiin. Mahdollisuuksia rikosten tekemiseen pyrittiin ennaltaehkäisemään siis monin tavoin.²⁰¹

5.3.3. Alkoholiin liittyvät rikokset

Suomessa alkoholinkulutus pysyi kohtuulukemissa jatkosodan aikana. Huippuvuonnakin 1943 kulutus oli 1.3 litraa puhdasta alkoholia asukasta kohti (vuonna 1938 kulutus oli 1.4 litraa). Vuosi 1944 alkoi kuitenkin ennätyslukemissa, sillä viinan menekki vuoden viitenä ensimmäisenä kuukautena oli noin 1/3 suurempi kuin vastaavana aikana vuonna 1938. Kesällä ja syksyllä anniskelua ja alkoholin myyntiä kuitenkin rajoitettiin ja kulutus jäi vuonna 1944 1.1 litraan henkeä kohti. Pian sodan päätyttyä kulutus jälleen repesi ja vuodesta 1945 muodostuikin ennätyksellinen.²⁰²

Sodan synnyttämistä juomispaineista huolimatta Alkon onnistui sodan aikana erilaisilla kielloilla ja rajoituksilla pitää alkoholin käyttö kohtuuden rajoissa. Viina oli kuitenkin tavalliselle kansalaiselle harvoja tapoja purkaa paineita ja etsiä hetkellistä unohdusta arjen ongelmista. Monen itsehillintä ei pitänyt silloin kun viinaa vain oli tavalla tai toisella saatavilla. Jatkosodan aikana pelinhenkenä oli yksinkertaisesti ja aiempaa korostuneena nopea päihtyminen ja selkeä humalahakuisuus. Tuloksena oli siis suhteellisen hallittu, mutta ei kovinkaan hillitty kulutus.²⁰³

Kiellot ja rajoitukset vaikuttivat salakaupan laajenemiseen ja muihin lieveilmiöihin. Kesäkuun 1941 liikekannallepanon aikana viinakaupat Suomessa suljettiin

²⁰¹ Anttila 1955 s.387

²⁰² Simpura 1982 s.169-170

²⁰³ Hietanen 1992 s.180

ja ravintola-anniskeluakin rajoitettiin. Läntisen Suomen viina kaupat avattiin jo elokuuhun mennessä, mutta muun Suomen osalta ne pysyivät suljettuina. Näin syntyi lähes vuoden kestänyt omalaatuinen vaihe alkoholinsaannissa Suomessa. Linjan Loviisa, Lahti, Jyväskylä, Äänekoski, Seinäjoki ja Kokkola länsipuolella alkoholia oli saatavana lähes vapaasti ja itäpuolella ei juuri ollenkaan. Tuloksena olo ennennäkemätön alkoholin "salakuljetus" ylituon rajaviivan. Tämä viinamatkailu loppui vasta heinäkuussa 1942 kun Alko sai luvan avata alkoholimyymälänsä myös itäisessä ja pohjoisessa Suomessa Karjalaa lukuun ottamatta. Samalla eduskunta pudotti väkevän viinan hallussapitorajaa viidestä litrasta kahteen litraan.²⁰⁴ Väkijuomalakia vastaan tehdyt rikokset kasvoivat huomattavasti. Esimerkiksi Kotkassa vuonna 1942 ne kasvoivat edellisvuodesta yli 258 %. Eniten kasvoi alkoholiaineiden luvaton myynti ja hallussapito. Vaikka nousu olikin raju, niin välirauhan aikana määrät olivat olleet varsin pieniä ja itseasiassa jatkosodan aikana ei ylitetty rauhanaikaisia lukuja, vaikka lähelle päästiinkin. Kotkassa väkijuomalakia vastaan tehty rikollisuus oli kuitenkin huomattavasti yleisempää verrattuna muuhun Suomeen, erityisesti kaupunkeihin. Syynä tähän oli kotkalaisten kova alkoholinkulutus eli kysyntää riitti. Vaikka tuotteet eivät nyt tulleetkaan salakuljetettuna ulkomailta, niin salakaupan ja salakuljetuksen opit ja kontaktit olivat Kotkan seudulla varmasti edelleen muistissa.

Taulukko 12. Väkijuomalakia vastaan tehdyt rikokset /100000 asukasta Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1941-1945

	1941	1942	1943	1944	1945
Kotka	214.5	782.6	884.6	689.9	782.1
Kymi+H	32.5	23.5	42.5	23.6	41.7
koko maa	47.9	90.9	128.5	106.8	353.1
kaupungit	62.5	176.1	287.4	202.8	570.2
maaseutu	43.6	58.7	79.9	77.1	284.9

Lähteet: Suomen tilastollinen vuosikirja 1942-1946. II väestö. Pinta-ala ja väestö kunnittain. Kirkonkirjoihin ja siviilirekisteriin merkitty väestö. SVT Oikeustilastot 81-84. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

²⁰⁴ Hietanen 1992 s.179-180

Juopumusrikollisuus pysyi Suomessa jatkosodankin aikana melko vähäisenä. Selkeä piikki näkyi vuonna 1943, mutta tätä selittää se, että silloin alkoholin saantia ei ollut juurikaan rajoitettu ja alkoholin myynti ja anniskelu palasi tilapäisesti lähes rauhajan oloihin²⁰⁵. Juopumusrikollisuutta vähensi alkoholin saannin hankaloituminen ja alkoholinkulutuksen pitäminen suhteellisen hallittuna sota-ajan oloissa. Alkoholin käytön ja juopumusten paheksuminen esimerkiksi lehdistössä, ei johtunutkaan juopumustapausten lisääntymisestä vaan ihmisten alkoholinkäytön selkeästä humalahakuisuudesta ja sen näkymisestä katukuvassa. Eteenpäin-sanomalehdessä todettiin maaliskuussa 1942 “elämän Kotkassa menneen hulinaksi” ja sen mukaan kaupungilla oli “humalaisten toimesta menoa ja mekastusta, jollaista ei liene ollut miesmuistiin”.²⁰⁶ Vaikka käyttäytyminen saattoikin olla huonompaa, se ei heijastunut juopumustilastoihin. Itseasiassa vuosina 1942-1944 poliisin tietoon Kotkassa tulleista juopumuksista johti syytteeseenkin vain keskimäärin kahdeksan prosenttia tapauksista, kun luku vuonna 1938 oli 19.5 %. Kotkankin kohdalla vuoden 1943 reilusti kohonnutta juopumusmäärää selittää alkoholin saannin vapautuminen. Kotkassa juopumustapaukset olivat edelleen jatkosodan aikana huomattavasti runsaampia kuin Suomessa yleisesti. Verrattuna Suomen kaupunkien keskiarvoon Kotkassa liikuttii selvästi korkeammalla tasolla.

Taulukko 13. Juopumus-rikokset /100000 asukasta Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1941-1945

	1941	1942	1943	1944	1945
Kotka	7373.3	7925.7	10104.1	7675.9	15377.6
Kymi+H	747.6	483.9	1006.1	623.3	1198.4
koko maa	1875.4	1867.5	2042.8	1694.1	3630.1
kaupungit	5651.4	5818.6	6331.3	5122.4	10514.6
maaseutu	764.2	681	730.9	631.8	1467.1

Lähteet: Suomen tilastollinen vuosikirja 1942-1946. II väestö. Pinta-ala ja väestö kunnittain. Kirkonkirjoihin ja siviilirekisteriin merkitty väestö. SVT Oikeustilastot 81-84. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

²⁰⁵ Hietanen 1992 s.180

²⁰⁶ Eteenpäin 19.3.1942

Kotkalaisten persoutta alkoholille kuvaa myös se, että anniskeluravintolatarpeen selvittämiseksi laaditun tilaston vuodelta 1943 mukaan anniskeluravintolain asiakaspaikkoja oli Kotkassa 124 tuhatta asukasta kohti eli suhteellisesti enemmän kuin muissa kaupungeissa.²⁰⁷ Miksi alkoholinkäyttö sitten oli niin suurta juuri Kotkassa? Kotka oli perinteisesti voimakas teollisuus- ja satamakaupunki, jossa kova työ vaati myös kovat hovit, joihin selkeästi kuului alkoholinkäyttö. Muutenkin alkoholin salakauppa ja salakuljetus oli 1930-luvulla tuonut lisätuloja monille. Kotkassa suhtautuminen alkoholiin ja sen nauttimiseen oli ehkä rennompaa kuin yleisesti Suomessa. Sodan aikana haettiin myös unohtusta arjen ja sodan aiheuttamista vaikeuksista ja toki on muistettava, että Kotka sodankin aikana, pommituksista huolimatta, oli alueen huvielämän keskus ja että kaupungissa oli lukuisamäärä sotilaita, joille myös viina maistui.

5.3.4. Säännöstely- ja sotatilarikokset sekä irtolaisuus

Tietynlaisia rikoksia voidaan tehdä vain sota-aikana ja kriisitilanteissa. Säännöstelyrikosten ohella erilaisia sota-ajan rikoksia oli kriminalisoitu sotatilain ja työvelvollisuuslain perusteella. Tällaisia olivat muun muassa erilaiset kuponki- ja asiakirjaväärennykset, pimennys- ja väestönsuojelumääräyksiä vastaan rikkominen, työvelvollisuuden laistaminen, matkustusrajoitusten rikkominen ja huhujen levittäminen.²⁰⁸ Viranomaisille tämä merkitsi selvää työtaakan kasvamista normaalioloihin verrattuna. Varsinkin erilaisten kieltojen ja määräysten noudattamisen valvonta vaati paljon ponnisteluja. Kotkassa jouduttiin jatkosodan aikana kiinnittämään entistä enemmän huomiota varsinkin väestönsuojelu- ja pimennysmääräysten noudattamiseen. Kotkan poliisilaitoksen järjestyksosaston mukaan huhtikuun alkupuolella 1943, muutaman päivän aikana pidätettiin 78 kaupunkilaista ilmahälytyksen aikana ulkona liikkumisesta. Näistä 42 sai varoituksen ja 36 200 markan sakot. 13.4.1943 ilmoitettiin, että ilman kulkulupaa hälytyksen aikana liikkuvia tullaan poikkeuksetta rankaisemaan. Syynä tiukkaan suhtautumiseen oli pommi-

²⁰⁷ Eteenpäin 20.1.1944

²⁰⁸ Kontula 1996 s.58,60

tusvaara sekä it-aseiden sirpalevaara. Samalla annettiin myös muistutus pimennysmääräysten noudattamisesta, sillä kevään aikana moni kotkalainen oli joutunut edesvastuuseen pimennysmääräysten rikkomisesta.²⁰⁹ Sotatilalain rikkomuksista yleensäkin tuomiona oli sakkorangaistus ja vain erittäin harvat saivat vapausrangaistuksen. Sotatilalakia vastaan tehdyistä rikkomuksista langetettiin vuosina 1942-1944 sakkorangaistuksia suurin piirtein yhtä paljon kuin säännöstelyrikoksista.²¹⁰

Myös työvelvollisuus toi mukanaan oman, vain sota-ajalle tyypillisen rikollisuuden. Työvelvollisuus perustui kesällä 1939 annettuun lakiin yleisestä työvelvollisuudesta sodan aikana. Sen mukaan kaikki 18-60-vuotiaat olivat työvelvollisia, paitsi asepalveluksessa olevat, tehtävissään tarvittavat viran- ja toimenhaltijat sekä ne, jotka hoitovelvollisuuksiensa takia eivät voineet poistua kotoaan.²¹¹ Tuomioistuintein rikollisuustilaston mukaan työvelvollisuuslain rikkojien määrä nousi koko jatkosodan ajan. Vuonna 1944 tuomittuja oli hieman yli 4200. Suurin osa rikoksista oli vähäisiä, sillä niistä selvisi sakoilla.²¹² Kotkassa työvoimalautakunnan mukaan rikkomuksia ei ollut paljon, vaan työmääräyksen saaneista suurin osa suhtautui poikkeusolosuhteisiin ymmärryksellä ja velvollisuudentuntoisesti täytti määrätyt tehtävät²¹³.

Kotkassa suurin osa erityisistä sota-ajan rikoksista säännöstelyrikosten ohella näyttää raastuvanoikeuden tuomioluetteloiden perusteella olleen vähäisiä pimennys- ja liikkumismääräysten, matkustusrajoitusten ja tämänkaltaisten kieltojen rikkomuksia. Huhujen levittämisestäkin tuomittiin vain kaksi henkilöä, molemmat sakkoihin.²¹⁴

Säännöstelyrikollisuus Suomessa alkoi laajassa mitassaan oikeastaan vasta vuonna 1942. Säännöstelyjärjestelmä nimittäin kehittyi täyteen mittaansa vasta asteittain

²⁰⁹ Eteenpäin 13.4.1943

²¹⁰ Hietanen 1992 s.171

²¹¹ Rönkkönen 1991s.335-336

²¹² Hietanen 1992 s.171

²¹³ Kotkan kaupungin työnvälitystoimiston toimintakertomus v. 1942-1944. Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1944 II. s.120

²¹⁴ Kotkan RO:n tuomioluettelot 1941-1944

vuoteen 1942 mennessä ja erityisesti sen valvonta tiukkeni koko jatkosodan ajan. Suomessa säännöstelyrikokset kasvoivatkin huomattavasti juuri kyseisenä vuonna. Tästä tasosta tuli myös melko vakio vuoteen 1945 asti, jolloin tapahtui taas selkeä nousu. Vuoden 1942 nousuun vaikutti eritoten säännöstelyn kriminalisointi ja yhä enemmän tiukentunut valvonta. Tavallisen kansalaisen ajatukset tiukoista säännöstelymääräyksistä eivät olleet kovinkaan lämpimät, mutta myös poliisinkin toimesta kritiikkiä esiintyi. Kuopion poliisipäällystöpäivillä 1943 puhunut poliisitarkastaja R. Laakso esitti mustan pörssin kaupan ja säännöstelyrikollisuuden olevan yhden pula-ajan varjopuolen, joka teki poliisin työstä entistä vaikeamman. Poliisin kannalta tilanne oli muuttunut osittain jopa kestävämmäksi, lähinnä siitä syystä, että kriminalisoinnissa oli menty jo aivan liian pitkälle.²¹⁵ Hyvästä esimerkistä tähän liittyen käy tapaus Kotkan raastuvanoikeudesta marraskuulta 1943. Kotkalainen rautatieläisen vaimo oli käynyt lokakuussa Pertunmaalla tapaamassa perhettään. Vanhemmiltaan hän oli saanut 11 kg lampaanlihaa, 12 kg ohran ja rukiin jyviä sekä 1.4 kiloa voita sekä sisariltaan 2.7 kg sianlihaa ja 2.5 kg raavaanlihaa. Kaikki oli saatu ilmaiseksi ja omassa taloudessa käytettäväksi. Suuresta määrästä johtuen nainen oli lähettänyt paketit junalla Kotkaan, jossa oli kuitenkin jäänyt kiinni. Koska naisella ei ollut ostolupaa eikä kuljetuslupaa, tavarat takavarikoitiin ja oikeudessa tuli vielä 500 markan sakot säännöstelymääräysten rikkomisesta.²¹⁶

Kotkassa säännöstelyrikokset olivat melko vähäisiä, noin kahden prosentin luokkaa kaikista poliisin tietoon tulleista rikoksista, kun se koko maan osalta oli kymmenen prosentin luokkaa. Suhteellisesti tarkasteltuna Kotkassa oltiinkin selkeästi alle koko maan ja kaupunkien keskiarvoja.

²¹⁵ Suomen poliisilehti 16 1943. Laakso, Reino. Eräistä varsinkin sota-aikana poliisitoiminnassa huomioonotettavista näkökohdista. s.454

²¹⁶ Kotkan RO:n tuomioluettelo 1943. Syys-joulu. Oikeudenkäyntipöytäkirja 8.11.1943.

Taulukko 14. Säännöstelyrikkokset /100000 asukasta Kotkassa, Kymissä, koko maassa, maan kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1941-1945

	1941	1942	1943	1944	1945
Kotka	160.9	423.1	437.7	254.6	795.7
Kymi+H	204.3	136.3	547.9	51.9	462.7
koko maa	127.9	621.7	646.6	551.9	734.6
kaupungit	296.6	599.9	737.6	633.5	1176
maaseutu	78.2	628.2	618.7	522.3	595.9

Lähteet: Suomen tilastollinen vuosikirja 1942-1946. II väestö. Pinta-ala ja väestö kunnittain. Kirkonkirjoihin ja siviilirekisteriin merkitty väestö. SVT Oikeustilastot 81-84. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

Irtolaisuus kasvoi Suomessa hiljalleen jatkosodan aikana, mutta talvisodan ja välirauhankin aikana luvut olivat olleet sen verran pienempiä, että kasvusta huolimatta vuoden 1938 lukemat ylittyivät vasta vuonna 1945. Syynä tähän oli luonnollisesti suuren miesjoukon oleminen sotapalveluksessa. Vuonna 1938 kaikista irtolaisista 52.5 % oli miehiä, mutta vuonna 1943 vain 11.5 %. Tämä kertoo myös naisten irtolaisuuden suuresta määrällisestä kasvusta. Samalla kun miesten määrä väheni vuosittain, naisten määrä vastaavasti kohosi. Vuodesta 1938 vuoteen 1943 se kohosi 36.3 %. Vuonna 1944 irtolaisuusluvut tilapäisesti pienenevät kääntyäkseen seuraavana vuonna jälleen nousuun. Miehillä irtolaisuuden tärkeimpänä perusteena kaupungeissa oli edelleen työn vieroksuminen ja naisilla ammattihaureus, joskin työn vieroksuminen naisillakin kasvoi selvästi.²¹⁷

Kotkassakin irtolaisuuden kasvu näkyi selvästi niin irtolaispidätysten lukumäärässä, poliisin huolto-osaston antamissa varoituksissa kuin irtolaisvalvontaan ja työlaitoksiin Kotkassa joutuneissa. Vaikka myös miesten irtolaisuus osoitti pientä nousua, niin naisten osalta nousu oli huomattavasti selkeämpi. Kotkassa lukuihin vaikutti kuitenkin muualta Kotkaan "ansiotyöhön" saapuneiden yleisten naisten määrä. Esimerkiksi Kotkan poliisin suorittamissa ratsioissa 23. ja 26.9.1942 pidätettiin 18 yleistä naista, joista

²¹⁷ SVT Huoltotilastot 2-4. IV irtolaishuolto. Irtolaishuollon perusteet.

vain viisi oli vakituisesti Kotkassa asuvia ²¹⁸. Toisaalta tämä myös kertoo Kotkassa ilmeisesti olleen hyvän kysynnän prostituoiduille. Lukuihin vaikutti myös yleiset sota-ajan olot, jotka vaikuttivat kaupunkilaisten vapaamielisempään käytökseen ja ravintoloissa viihtymiseen. Valtiovallan taholta kiinnitettiin vuonna 1943 yhä enemmän huomiota naisiin, jotka huonolla käyttäytymisellä tai muuten hyvistä tavoista poiketen herättivät yleistä pahennusta. Kesällä 1943 tällaisia naisia ryhdyttiin lähettämään työleireille hyödylliseen työhön. Kesä-heinäkuussa Kotkastakin lähetettiin peräti 63 naista tällaisille työleireille. Syyksi haluttiin nimenomaan korostaa huonoa käyttäytymistä eikä suinkaan irtolaisuutta. Myös nuorison ankarat ulkonaliikkumiskiellot aiheuttivat nuorten tyttöjen pidätyksiä ja joutumista poliisilaitoksen kirjoihin. Tällaisista alle 18-vuotiaista reippaista, mutta liian seikkailunhaluisista tytöistä oltiin syystäkin huolissaan, sillä sotatilanne ja poikkeusolot olivat omiaan höllentämään usein harkintakyvyttömiä nuorten, niin poikien kuin tyttöjenkin moraalia ja edesottamuksia.²¹⁹

Joka tapauksessa naisten irtolaisuus Kotkassakin kasvoi selkeästi ja kesällä 1944 oltiin Kotkan huoltojohtaja A.V. Haapasen mukaan irtolaistilastojen perusteella Suomen kaupungeista kakkosena heti Helsingin jälkeen. Tilaston hänen mukaansa teki Kotkan osalta murheelliseksi juuri Kotkaan prostituutiota harjoittamaan tulleet henkilöt.²²⁰

5.4. Rikollisuuden muuttuneet kasvot

Välirauhan aikana alkanut naisten ja nuorison rikollisuuden kasvu jatkui jatkosodan aikana. Varsinkin naisten osuus rikoksista kasvoi merkittävästi. Viimeisinä rauhan vuosina naisten osuus yleisissä alioikeuksissa tuomituista oli noin viisi prosenttia ja jatkosodan aikana se kasvoi lähes kolmannekseen ²²¹. Eri ikäluokista rikollisuus lisääntyi eniten 15-20-vuotiaiden parissa. Miehistä myös yli 35-vuotiaiden rikollisuus

²¹⁸ Etelä-Suomi 29.9.1942

²¹⁹ Etelä-Suomi 18.7.1942, 15.7.1943

²²⁰ Eteenpäin 3.8.1944

²²¹ SVT Oikeustilasto 85. Taulu 1. Yleisissä alioikeuksissa käsiteltyjen rikosten sekä syytettyjen alueellinen jakautuminen.

lisääntyi. 20-30-vuotiaathan olivat suurelta osin vuosikausia asepalveluksessa. Naisten osalta tuomiot lisääntyivät kaikissa ikäryhmissä, mutta eniten alle 20-vuotiailla. Jatkosodan aikana 15-17-vuotiaat syyllistyivät rikoksiin tilastojen mukaan kolme kertaa enemmän kuin vuonna 1938. Vuodesta 1942 alkaen 15-17-vuotiaiden tekemät rikokset ohittivat jo määrältään 18-20-vuotiaiden vastaavan määrän.²²²

Tarkasteltaessa tuomittujen sukupuolta ja ikää väkivalta- ja omaisuusrikoksissa Taulukosta 15 huomataan, että Kotkassa rikollisuuden kehitys kulki hyvin pitkälti samaa rataa kuin Suomessa yleensäkin. Erityisesti taulukossa huomio kiinnittyy naisten osuuden huomattavaan kasvuun väkivaltarikoksissa. Tämä johtui yksinomaan sikiönlähdettämistapausten määrän noususta. Tämä ei kuitenkaan ollut mitenkään poikkeuksellista, sillä jatkosodan aikana vuodesta 1941 vuoteen 1944 sikiönlähdettämistä tuomittujen naisten lukumäärä nousi Suomessa lähes nelinkertaiseksi.²²³ Jatkosodan aikana väkivalta- ja omaisuusrikollisuus Kotkassa näyttää jakaantuvan huomattavasti tasaisemmin eri ikäluokkien kesken kuin aiemmin. Aiemmin tilastoja hallinneiden 18-39-vuotiaiden miesten määrän vähetessä, rikollisuus lisääntyi muiden ikäluokkien keskuudessa. Vuoden 1942 osalta alle 18-vuotiaiden omaisuusrikoksista tuomittujen suurta määrää nostaa se, että erityisen suuri määrä tuomituista kuului erilaisiin poikajoukkioihin, jotka yhdessä tekivät rötöksiä ja yhdessä jäivät niistä myös kiinni. Tapauksia ei ollut aikaisempaa enemmän, mutta tekijöitä oli. Esimerkiksi 11.11.1942 tuomittiin Kotkan raastuvanoikeudessa samalla kertaa samasta murtovarkautta vastaavasta teosta seitsemän 11-15-vuotiasta kotkalaispoikaa todistettavasti kuritettaviksi²²⁴.

²²² Hietanen 1992 s.174
Verkko 1945 s.5-6

²²³ Siivonen 1952 s.581

²²⁴ Kotkan RO:n tuomioluettelo 1942. Syys-joulu. Oikeudenkäyntipöytäkirja 11.11.1942

Taulukko 15. Kotkassa väkivalta- ja omaisuusrikoksista tuomitut sukupuolen ja ikäluokan mukaan vuosina 1942-1945

Väkivaltarikokset

		alle 18	18-29	30-39	40-49	50-59	yli 60	%
1942	mies	-	3	-	6	1	-	71.4 %
	nainen	-	-	-	-	2	2	30.8 %
	ikäk-%	-	21.4 %	-	42.9 %	21.4 %	14.3 %	
1943	mies	-	-	2	4	1	-	46.7 %
	nainen	-	4	2	-	1	1	53.3 %
	ikäk-%	-	26.7 %	26.7 %	26.7 %	13.3 %	6.6 %	
1944	mies	-	2	1	-	-	-	37.5 %
	nainen	-	3	1	-	1	-	62.5 %
	ikäk-%	-	37.5 %	25 %	-	12.5 %	-	
1945	mies	1	17	12	6	1	1	82.6 %
	nainen	-	3	2	3	-	-	17.4 %
	ikäk-%	2.2 %	43.5 %	30.4 %	19.5 %	2.2 %	2.2 %	

Omaisuusrikokset

		alle 18	18-29	30-39	40-49	50-59	yli 60	%
1942	mies	19	24	14	9	2	3	79.8 %
	nainen	7	9	1	1	-	-	20.2 %
	ikäk-%	29.2 %	37.1 %	16.9 %	11.2 %	2.2 %	3.4 %	
1943	mies	7	10	10	9	5	-	68.3 %
	nainen	5	6	5	-	3	-	31.7 %
	ikäk-%	20 %	26.7 %	25 %	15 %	13.3 %	-	
1944	mies	2	9	7	10	8	-	65.5 %
	nainen	3	8	3	5	-	-	34.5 %
	ikäk-%	9.1 %	30.9 %	18.2 %	27.3 %	14.5 %	-	
1945	mies	9	65	39	25	4	3	82.9 %
	nainen	4	10	9	5	1	1	17.1 %
	ikäk-%	7.4 %	42.9 %	27.4 %	17.1 %	2.9 %	2.3 %	

Lähde: Kotkan raastuvanoikeuden tuomioluettelot 1942-1945

Vaikka alle 18-vuotiaiden omaisuusrikoksista tuomitujen määrä kääntyi-kin laskuun vuoden 1942 jälkeen, niin lasten ja nuorten pidätykset eivät. Kun lasten ja nuorten pidätyksiä oli vuonna 1938 12 ja vuonna 1941 36 kappaletta, niin vuonna 1944 niitä oli jo 90 kappaletta.²²⁵ Muutenkin alaikäisten rikollisuuden ja epäsiiveellisten elämäntapojen todettiin lisääntyneen nuorison keskuudessa. Nuorten tekemät rikkomukset olivat

²²⁵ Kotkan kaupungin lastensuojelulautakunnan toimintakertomukset vuosilta 1938, 1941, 1944. Kotkan kaupungin kunnalliskertomukset vuosilta 1938, 1941, 1944 II.

suurelta osin vähäisiä, mutta niitä ei suinkaan tehty taloudellisen hädän tai puutteen takia vaan muista syistä, kuten seikkailunhalusta ja hetken mielijohteesta tai vain tilaisuuden sattuessa. Myös nuorten tekemät ilkevallanteot yleistyivät. Kurin höltyminen ei ainoastaan koskettanut poikia vaan myös tyttöjen osalta nuorisrikollisuus kasvoi. Erityisen huolestuneita oltiin kuitenkin siveellisyyserikoksiin syylistyneiden nuorten tyttöjen määrästä, joka osoitti lisääntymistä. Kevytmielisyyden tielle joutuneiden ikäkin oli nuorempi kuin normaaliaikoina. Syitä nuorisrikollisuuden lisääntymiseen oli monia. Sota, yleinen jännitys ja levottomuus sekä sodan luoma yleinen ilmapiiri höllensivät myös nuorten moraalikäsitteitä ja sotkivat kielletyn ja sallitun rajaa. Useissa perheissä vanhemmat miespuoliset henkilöt, isät ja veljet, olivat poissa perheen piiristä ja äitienkin työtaakka oli lisääntynyt, joten normaali valvonta oli heikentynyt. Nuoret saivat tulla toimeen omin päin ja joutuivat usein uusien ja vaarallisten vaikutusten alaisiksi. Vuoden 1943 alussa tuli voimaan uusi alaikäisiä rikollisia koskeva uusi laki, joka velvoitti lastensuojelulautakunnan tai huoltolautakunnan suorittamaan esitutkimuksen sellaisia nuoria 15-21-vuotiaita rikollisia koskevissa tapauksissa, joissa tuomio olisi ainakin kuusi kuukautta vankeutta. Uuden lain tarkoituksena oli saada nuoret valvonnan alaisiksi ja estää heidän joutumisensa tekemisiin vanhempien rikollisten kanssa.²²⁶

Naisten rikollisuuden kasvuun vaikutti naisen aseman muuttuminen sotaajan yhteiskunnassa. Naisten panos tuli yhä tärkeämmäksi muun muassa työelämässä ja naisten vastuulle tuli yhä enemmän leivän hankkiminen perheelle. Sota-aikana myös sosiaalinen kontrolli höltyi ja yhdessä naisten aseman muuttumisen kanssa aiheutti myös moraalien höltymistä ja vapaamielisempää elämää, joka näkyi muun muassa naisten juopumusrikollisuuden lisääntymisenä. Kotkassakin otettiin tammikuussa 1944 poliisimestarin toimesta kantaa naisten juopotteluun. Vuonna 1943 naisten alkoholinkäyttö oli Kotkassa lisääntynyt ja naisten juopumuspidätykset kaksinkertaistuneet. Samaan aikaan myös sukupuolitautilien määrä oli Kotkassa noussut yli kolminkertaiseksi. Näiden välistä yhteyttä pidettiin selvänä ja poliisimestari Havas puhui "eräänlaisesta rintamamurtumasta

²²⁶ Eteenpäin 15.10.1942, 31.7.1943

Kotkan kaupungin lastensuojelulautakunnan ja lastenvalvojan toimintakertomus vuodelta 1943.
Kotkan kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1943 II. s.143

Kotkan kotirintamassa”, joka oli “tukittava jyrkillä ja nopeilla toimenpiteillä.”²²⁷

Naisten kasvaneesta juopumusrikollisuudesta huolimatta miehet hallitsivat edelleen juopumustilastoja. Naisten keskeisimpiä rikostyypppejä olivat omaisuusrikokset, lähinnä varkaudet sekä säännöstelyrikokset. Myös sotatila- ja työvelvollisuusrikoksissa naisten osuus oli merkittävä.²²⁸

Raastuvanoikeuden tuomioluetteloiden mukaan Kotkassa omaisuusrikoksia jatkosodan aikana tekivät entistä enemmän paikkakunnan omat asukkaat. Väkivaltarikosten osalta samaa trendiä ei ole, mutta väkivaltarikosten osalta luvut ovatkin vuosittain varsin pieniä, joten muutamankin tapauksen vaihtelut näkyvät suurina muutoksina prosenttiosuuksissa. Kotkalaisten suurempi osuus omaisuusrikoksista sodan aikana selittyy sota-ajan olosuhteilla, pommituksilla ja yleensäkin liikkumista ja matkustamista koskevilla rajoituksilla ja määräyksillä, jotka vähensivät ulkopaikkakuntalaisten määrää Kotkassa. Jatkosodan aikana siirtoväen osuus, ainakin väkivalta- ja omaisuusrikoksista tuomituista oli olematon. Tosin suuri osa heistä palasi takaisin kotiseuduilleen rintaman siirryttyä yhä idemmäs. Vuonna 1944 sotatilanteen johdosta siirtoväkeä saapui jälleen Kotkaan, mutta edelleenkin heidän osuutensa Kotkan rikollisuudesta jäi pieneksi, kuten luvut vuodelta 1945 osoittavat. Myös kymiläisten osuus pysyi lähes vakiona, vuoden 1945 nousua lukuun ottamatta.

²²⁷ Eteenpäin 15.1.1944

²²⁸ Hietanen 1992 s.173

Taulukko 16. Kotkassa väkivaltarikoksista tuomitut asuinpaikan ja kotikunnan mukaan vuosina 1942-1945

	1942		1943		1944		1945	
	as.p.	kotik.	as.p.	kotik.	as.p.	kotik.	as.p.	kotik.
Kotka	9	7	12	12	7	6	32	28
- osuus %	64.3 %	50 %	80 %	80 %	87.5 %	75 %	69.6 %	60.9 %
Kymi	3	3	1	-	-	1	3	3
- osuus %	21.4 %	21.4 %	6.7 %	-	-	12.5 %	6.5 %	6.5 %
luov. Karjala	-	-	-	-	-	-	-	2
- osuus %	-	-	-	-	-	-	-	4.3 %
muu Suomi	2	4	2	3	1	1	11	13
- osuus %	14.3 %	28.6 %	13.3 %	20 %	12.5 %	12.5 %	23.9 %	28.3 %

Taulukko 17. Kotkassa omaisuusrikoksista tuomitut asuinpaikan ja kotikunnan mukaan vuosina 1942-1945

	1942		1943		1944		1945	
	as.p.	kotik.	as.p.	kotik.	as.p.	kotik.	as.p.	kotik.
Kotka	62	59	24	43	39	34	102	83
- osuus %	69.7 %	66.3 %	75 %	71.7 %	70.9 %	61.9 %	58.3 %	47.4 %
Kymi	10	6	5	5	6	7	17	19
- osuus %	11.2 %	6.7 %	8.3 %	8.3 %	10.9 %	12.7 %	9.7 %	10.9 %
luov. Karjala	-	6	-	1	-	1	6	14
- osuus %	-	6.7 %	-	1.7 %	-	1.8 %	3.4 %	8 %
muu Suomi	17	18	10	11	10	13	50 %	59 %
- osuus %	19.1 %	20.2 %	16.7 %	18.3 %	18.2 %	23.6 %	28.6 %	32 %

Taulukoissa 16 ja 17 lähteenä Kotkan raastuvanoikeuden tuomioluettelot 1938-1945

5.6. Viranomaiset ja kontrolli

Sodan aikana voimaan tulleet lait, kiellot ja määräykset heijastuivat välittömästi poliisin toimintaan. Jonkunhan niidenkin noudattamista oli valvottava ja pääasiassa se oli poliisin tehtävänä toki yhteistyössä muiden viranomaisten, kuten kansanhuollon kanssa. Joka tapauksessa sotatilan aiheuttamat poikkeusmääräykset ja säännöstely toivat poliisille runsaasti valvonta- ja tutkimustehtäviä. Tämän lisäksi varsinkin omaisuusrikollisuuden huolestuttava lisääntyminen lisäsi poliisin työtaakkaa. Varsinkin kun lisääntyneestä työmäärästä piti selviytyä entistä vähäisemmin voimin. Kaikki tämä tarkoitti myös sitä, että ulkoiseen järjestyksenvalvontaan oli irrottaa yhä vähemmän poliisivoimaa, joten poliisin näkyvä valvonta väheni.²²⁹

Vuoden 1942 alussa Kotkan poliisilaitoksen henkilökunnasta 28 %, läänin rikospoliisista 45 % ja liikkuvasta poliisikomennuskunnasta Kotkassa 57 % oli komennettuna muihin tehtäviin²³⁰. Vaikka tilanne parantuikin sodan siirtyessä asemasotavaiheeseen, koko jatkosodan jouduttiin tulemaan toimeen normaalia pienemmällä miehityksellä. Koska partiointiin ja poliisin näkyvyyteen katukuvassa ei normaaliaikojen tapaan ollut mahdollisuuksia, jouduttiin valvontaa suorittamaan muilla tavoin. Ratsioiden ja erilaisten tarkoitusten määrää lisättiin, eri osastojen toimintaa ja yhteistyötä tehostettiin, varsinkin järjestysosaston, joka näkyvimpänä poliisin osana toteutti nimenomaan ennaltaehkäisevää toimintaa. Myös siviilipukuisten poliisien käyttö lisääntyi. Kotkassa poliisin toimintaa helpotti myös yhteistyö sotilasviranomaisten kanssa. Poliisin ohella sotapoliisi valvoi järjestystä, erityisesti sotilashenkilöiden keskuudessa, sekä antoi tarvittaessa virka-apua poliisille.²³¹

Sotavuosina poliisin vastuulla ollut valvonta ja kontrolli oli uusista määräyksistä ja kriminalisoinnista johtuen normaalia suurempaa. Vastaavasti edellytykset valvonnan suorittamiseen olivat kuitenkin huonommat. Myös muiden viranomaisten,

²²⁹ Suomen poliisilehti 1 1944. Vuoden vaihtuessa. s.5

²³⁰ Etelä-Suomi 24.1.1942

²³¹ Eteenpäin 26.8.1944, 29.8.1944
Etelä-Suomi 10.7.1943

kuten kansanhuolto-, huolto-, työvoima- ja lastensuojeluviranomaisten toimesta kansalaisyhteiskuntaan kohdistunut valvonta kasvoi. Määräysten tiukentuminen johti rikkomusten lisääntymiseen. Toisaalta "perinteisen" rikollisuuden, lähinnä omaisuusrikosten kasvuun, vaikutti varmasti myös sotatilasta johtuneet poliisin muiden tehtävien lisääntyminen. Poliisi ei pystynyt kontrolloimaan rikollisuutta kokonaisuudessaan, vaan esimerkiksi tilaisuusrikosten määrään vaikutti varmasti se, että pelko kiinnijäämisestä oli pienempi. Samalla myös sosiaalisen kontrollin väheneminen aiheutti kansalaisten herkkyyden erilaisiin rikkomuksiin kasvamiseen. Vaikeista olosuhteista huolimatta poliisin toimintaa Kotkassa voidaan pitää erinomaisena, ainakin tarkasteltuna poliisin tietoon tulleita ja niistä selvitettyjä rikoksia. Jatkosodan aikana selvitettyjen rikosten osuus väheni, mutta tästä huolimatta Kotkassa reilusti yli 90 % poliisin tietoon tulleista rikoksista myös selvitettiin.

Taulukko 18. Poliisin tietoon tulleet ja selvitettyt rikokset Kotkassa ja koko maassa vuosina 1938-1945

		1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Kotka	t. tulleet	5831	3793	3599	2691	3382	4334	3239	5380
	selvitetyt	5676	3694	3462	2525	3083	4091	2975	4978
	% - osuus	94.8 %	97.4 %	96.2 %	93.8 %	91.2 %	94.4 %	91.8 %	92.5 %
koko m.	t. tulleet	207235	149533	167282	172011	207537	243238	221866	364957
	selvitetyt	194173	139364	145004	144672	171534	209054	182589	299874
	% - osuus	93.7 %	93.2 %	86.7 %	84.1 %	82.7 %	85.9 %	82.3 %	82.2 %

Lähde: SVT Oikeustilastot 77, 78, 80-84. Taulu 2. Poliisin tietoon tulleet ja selvitettyt rikokset poliisipiireittäin.

6. SODASTA JÄLLEENRAKENNUKSEEN - RIKOLLISUUSKRIISI

Syyskuun alun neuvottelujen jälkeen sopimus välirauhasta Suomen ja NL:n välillä solmittiin 19.9.1944. Jälleen herättivät rauhanehdot katkeruutta, mutta silti oltiin helpottuneita pitkän, ankaran sodan päättymisestä. Sodan koettelemukset oli kestäetty kunnialla ja kotkalaisetkin saattoivat hengittää jälleen vapaammin. Kaupunki alkoi siirtyä rauhanaikaiseen olotilaan. Syksyn kuluessa alkoi miesten kotiuttaminen armeijasta, luovutetuilta alueilta siirtyi kaupunkiin jälleen siirtoväkeä sekä liikkeitä, toimistoja ja

virastoja. Kotkassakin alkoi jälleenrakentamisen ja uudisrakentamisen kausi, joka ensimmäisenä näkyi vilkkaana asuntorakennustoimintana. Rauhan tultua rikollisuus, niin Kotkassa kuin koko Suomessa, lisääntyi voimakkaasti sekä edeltäneeseen sota-aikaan, että rauhanaikaan verrattuna.

6.1. Kaikenlainen rikollisuus kasvuun

Sodan päättymistä ja miesten kotiuttamista seurasi koko maassa poikkeuksellisen korkea rikosaalto. Valtaosa poliisille ilmoitetuista tapauksista oli osaltaan aineellisen hädän aiheuttamia pikkuvarkauksia ja näpistyksiä. Sotavuosina niistä oli tullut yleinen, omavaltainen tapa niin sanottu "evakuoiminen". Kaiken kaikkiaan vuonna 1944 kirjattujen rikosten määrä jäi kuitenkin pienemmäksi kuin edellisinä vuotena. Kesäkuukausina 1944 maan olleessa täysmobilisoitu, rikostilastot osoittavat jyrkkää laskua ja vastaavasti rikollisuuden kasvu painottuu nimenomaan marras-joulukuulle, jolloin kotiuttaminen oli saatettu päätökseen.²³²

Marraskuun alussa Kotkassa todettiin rikollisuuden lisääntyneen "hirveässä määrin", muun muassa alkoholin täydellisen myynti- ja anniskelukiellon kumoamisen (oli voimassa 24.6-12.10) ja kotiuttamisen alkamisen seurauksena. Poliisimestari Havaksen mukaan rikosilmoituksia tuli päivittäin 10-12, kun normaalisti lukumäärä oli keskimäärin 1-2 vuorokaudessa. Lähinnä tapaukset olivat lieviä omaisuusrikoksia, mutta mukana oli myös hieman hilpeyttäkin herättäviä tapauksia. Moottoriveneiden nestekompassista nimittäin todettiin useissa tapauksissa niissä olevan spriin kadonneen. Mitä ilmeisimmin spriit olivat päätyneet alkoholinhimoisten kotkalaisten suihin. Viinan himoa kuvastaa myös juopumustapausten moninkertaistuminen alkoholin saannin vapauduttua. Kun tavallisesti vuorokaudessa tavattiin keskimäärin 2-3 juopunutta, niin parhaimmillaan juopuneita vietiin asemalle 20-25. Loka-marraskuun vaihteessa luku oli tasaantunut "vain" 8-9 juopuneeseen päivässä. Armeijan demobilisaation takia voimaan tuli uusi alkoholin täyskielto, joka alkoi marraskuun 11. ja päättyi joulukuun 6. päivä. Myynnin ja anniskelun vapautuminen aiheutti jälleen juopumusten suuren määrän ja antoi katukuvalle ikävän

²³² Nevakivi 1984 s.164

leiman. Poliisi toimi kuitenkin tehokkaasti eikä suurempia ongelmia ilmennyt. Joulukuun puolivälissä tilanne alkoi palata normaalimpiin uomiinsa ja erityisesti ravintolaelämä oli tavallista hiljaisempaa. Suurin syy tähän oli tanssikiellon kumoaminen, joka otettiin varsinkin nuorison keskuudessa riemulla vastaan.²³³

Vuodesta 1945 tuli suomalaisen rikollisuuden huippuvuosi. Sota-ajalle ominaiset omaisuus- ja säännöstelyrikokset kasvoivat entisestään, juopumus- ja alkoholirikokset yli kaksinkertaistuivat ja edellisvuosina matalana pysynyt väkivaltarikollisuuskin kasvoi jyrkästi. Kaikissa näissä rikoslajeissa ylitettiin rauhanaikaisetkin vuoden 1938 luvut hyvin selvästi. Tarkasteltaessa tilastoja, nämä rikollisuuden kasvun trendit ovat näkyvissä myös Kotkan osalta. Juopumusten ohella määrällisesti kasvoivat omaisuusrikkoksista eniten varkaudet ja näpistyksiset ja väkivaltarikoksista lievät pahoinpitelyt. Suhteellisesti eniten kasvoivat kuitenkin törkeät varkaudet ja murrot, kavallukset ja ryöstöt sekä törkeät pahoinpitelyt.²³⁴

Miesten paluu rintamalta suoraan rikostilastoihin näkyy selvästi taulukosta 14 (sivu 90). Vuonna 1945 miesten osuus rikoksista kasvoi selkeästi ja nimenomaan 18-39-vuotiaiden ikäluokissa. "Normaalimmat" olosuhteet näkyivät myös ulkopaikkakunta-laisten osuuden kasvamisena Kotkassa väkivalta- ja omaisuusrikkoksista tuomituista (taulukot 15 ja 16 sivu 93). Kotkassa väkivalta- ja omaisuusrikokset jäivät suhteellisesti selvästi vähäisemmiksi kuin Suomen kaupunkien keskiarvo. Sen sijaan juopumus- ja väkijuomarikosten osalta luvut olivat muuta Suomea korkeammat. Kotkan poliisilaitoksen rikososaston päällikön E. Sammatin mukaan Kotkan rikollisuudessa oli myös havaittu tiettyjä erikoispiirteitä. Rikostentekijöistä suuri osa alkoi olla poliisin vanhoja tuttuja. Vaikka uusia tekijöitäkin toki tuli koko ajan mukaan, moni jäi kiinni rikolliseen elämäntapaan. Silmiinpistävää oli myös se suuri osuus mikä väkijuomilla oli rikosten kasvuun. Tavallisesti suuri osa rikoksista tehtiin humalassa tai väkijuomien vaikutuksen alaisena. Merkille pantavaa oli myös rikosten tekotapojen törkeys. Monet väkivallanteot, mutta

²³³ Etelä-Suomi 4.11.1944

Vuosikertomus alkoholiravintoloiden toiminnasta Kotkassa vuonna 1944. Kotkan kaupungin kunniskertomus vuodelta 1944 II. s.111-112

²³⁴ SVT Oikeustilasto 84. Taulu I. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset

myös varkaudet ja murrot tehtiin häikäilemättömästi ka karkeasti.²³⁵

Lokakuun 28. 1945 Kotkassa tehtiin ryöstömurha, jossa käymälälaitoksen 72-vuotias naispuoleinen vahtimestari murhattiin ja ryöstettiin "petomaisella tavalla". Sanomalehtien mukaan Kotkassa ei ollut vuosikausiin tapahtunut niin "pöyristyttävän raakaa rikosta". Vahtimestari tunnettiin lisäksi Kotkassa erittäin herttaisena ja ystävällisenä vanhuksena ja rikosentekotapa oli poikkeuksellisen raaka, joten kiinnostus tapaukseen ja sen selvittämiseen oli yleisönkin keskuudessa erittäin suuri.

Kymen läänin rikospoliisikeskuksen ja Kotkan poliisin uutierien tutkimusten perusteella tekijät saatiin vihdoon marras-joulukuun vaihteessa kiinni, toinen Kotkassa toinen Orimattilassa. Tekijöiden paljastuminen herätti uuden kohun, sillä syylliseksi paljastui Seiskarista lähtöisin olevat nais-pikkuserkukset, joista toinen oli vasta 17- ja toinen 20-vuotias. Vaikka molemmat olivat jo ennestään poliisille tuttuja, tekijöiden ikä, sukupuoli ja teon raakuus herättivät paljon paheksuntaa. Poliisikuulusteluissa naiset kertoivat lyöttäytyneensä yhteen syksyllä, eläen päivästä toiseen työtä karttaen. Rahojen loppumisen jälkeen naiset olivat kääntyneet vahtimestarin puoleen ja saaneet ostokortteja vastaan 500 markan lainan. Murhaa edeltävän yön naiset olivat olleet Kouvolan asemalla ja aamujunassa Kotkaan tullessaan vanhempi naisista oli ehdottanut vahtimestarin surmaamista ja ryöstämistä rahapulan lievittämiseksi, johon toinen oli suostunut. Välittömästi Kotkaan aamulla saavuttuaan naiset olivat menneet vahtimestarin luo ja yhdessä murhanneet vanhuksen lyömällä tätä useita kertoja puukengällä päähän ja vielä kuristamalla. Tämän jälkeen he olivat penkoneet koko asunnon ja varastaneet 11000 markkaa rahaa, kaksi pankkikirjaa sekä vaatteita ja tavaraa, poistuen tämän jälkeen välittömästi Kotkasta junalla Lahteen. Teko oli siis edeltäkäsinkin täysin harkittu. Oikeudenkäynnissä naiset tuomion yhdellä teolla tehdystä murhasta ja ryöstöstä, johon sisältyi myös asiakirjan väärennys. Vanhempi naisista sai elinkautisen kuritushuonetuomion ja menetti kansalaisluottamuksen loppuelämäkseen. Nuorempi naisista sai nuorena henkilönä kymmenen vuotta kuritushuonetta ja kolme vuotta todistajaksi kelpaamattomuutta. Lisäksi hän sai

²³⁵ Eteenpäin 7.6.1945

vielä kuusi kuukautta vankeutta varkaudesta.²³⁶ Tapaus on hyvä esimerkki sodan jälkeisen rikollisuuden kasvaneesta häikäilemättömyydestä ja raakuudesta, joka yhä useammin kohdistui yleisesti myös vanhuksiin ja avuttomiin²³⁷.

6.2. Syyt rikollisuuden kasvuun

Suomalaisen rikollisuuden paisuminen kriisiksi syksystä 1944 alkaen oli monen samaan aikaan vaikuttavan tekijän summa. Sota-ajan yhteiskunnan erityispiirteet työvelvollisuutta lukuun ottamatta olivat voimassa vielä rauhan tulon jälkeenkin. Muita rikollisuuteen lisäävästi vaikuttaneita tekijöitä oli väestön edelleen jatkuva suuri liikkuvuus. Siirtoväki oli taas liikkeellä ja heidän tulevaisuutensa näytti kovin epävarmalta. Siirtolaisuuskysymys kosketti suoraan yli 400000 ihmistä ja välillisesti vielä useampia. Syksyn aikana aloitettiin myös puolimiljoonaisen kenttäarmeijan kotiuttaminen. Vuoden 1944 ja vielä vuoden 1945 aikana Suomessa monet ihmiset elivät enemmän tai vähemmän irrallista elämää. Monille, niin siirtoväelle, rintamamiehille kuin tavallisille kansalaisillekin tulevaisuus oli vähintäänkin hämärän peitossa. Tällaiset sekavat olosuhteet olivat omiaan lisäämään rikollisuutta.²³⁸

Kasvaneeseen rikollisuuteen oli nähtävissä muitakin syitä kuin väestön liikkuvuus ja irrallisuus. Sota oli varmasti muuttanut ihmisten arvoja ja moraali oli erilainen kuin ennen sotia. Tästä oli muitakin esimerkkejä kuin kasvanut rikollisuus. Esimerkiksi sukupuolitautilien ja avioerojen määrät kasvoivat valtavasti. Saattoi olla, että sotavuosina kaikesta huolimatta moraali oli kuitenkin ollut tiukempi kuin rauhan tultua ja siksi vasta syksyllä 1944 rikollisuus suorastaan räjähti kasvuun. Oma lukunsa oli armeijasta kotiutetut miehet. Monet miehet olivat olleet sotaretkellä useita vuosia. Moni ehkä ajatteli ottavansa takaisin "hukatut" vuotensa ja unohti yhteiskunnan hyväksymät rajat.

²³⁶ Eteenpäin 30.10.1945, 1.11.1945, 27.11.1945, 1.12.1945, 13.12.1945, 22.12.1945
Kotkan RO:n tuomioluettelo 1945. Marras-joulu. Oikeudenkäyntipöytäkirja ja liitteenä olevat poliisin kuulustelupöytäkirjat 20.12.1945.

²³⁷ Nevakivi 1984 s.164

²³⁸ Halonen 1997 s.63

Muutenkin nämä miehet olivat olleet kuolemanvaarassa vuosikausia eivätkä rauhan tullen pelänneet viranomaisia. Tilastojen mukaan kasvanut rikollisuus meni suurelta osin juuri sodasta palanneiden eli 20-40-vuotiaiden miesten tiliin. Tosin muutkaan kansalaiset eivät vielä parantaneet tapojaan. Muutenkin pitkän sodan jälkeen kotiutuneilla miehillä oli vaikeuksia tottua rauhanajan yhteiskuntaan. Monet olivat olleet koko aikuisikänsä sodassa, joten heidän mahdolliset juurettoman tunteensa on helppo ymmärtää. Sota oli ollut Suomen kaltaiselle maalle taloudellisesti kova koetus. Niinpä sodan jälkeenkin elettiin aineellisesti ankeissa oloissa vielä vuosia. Tämä heijastui erityisesti omaisuusrikosten määrään. Yhtenä tekijänä rikollisuuskriisissä voidaan nähdä hävityn sodan aiheuttama välinpitämättömyys. Jotkut saattoivat ajatella, että “menköön kaikki kun on mennäkseen”.²³⁹

Toisaalta Hietasen mukaan sodan jälkeinen rikollisuuskriisi ei ehkä todellisuudessa ollutkaan varsinainen kriisi vaan murrostila, jossa kaikki sota-ajan Suomelle tyypilliset rikollisuutta edistävät tekijät olivat ensimmäistä kertaa vapaasti vaikuttamassa samassa ajassa ja paikassa. Murrostila-tulkintaa tukee tosiasia, että rikollisuus tyyntyi itseasiassa suhteellisen nopeasti 1940-luvun lopulla enempiä jälkiä jättämättä viimeistään vuoteen 1950 mennessä, väkivallan osalta jo aikaisemminkin.²⁴⁰

6.3. Poliisi ja kasvava rikollisuus

Viranomaisten keskuudessa sodan päättymisen arveltiin aiheuttavan lukuisia arvaamattomia seurauksia. Tällaisiksi nähtiin muun muassa kotiuttamiseen liittyvät seikat, työttömyys, siirtoväki, kommunismin uhka ja elintarvikepulan paheneminen sekä kansan herkkä mieliala. Poliisivoimaa ryhdyttiinkin lisäämään jo syksyllä 1944. Järjestyksenpitoa ja ennen kaikkea omaisuusrikollisuutta käytiin vastustamaan lähinnä

²³⁹ Halonen 1997 s.63-64
Hietanen 1992 s.174-176

²⁴⁰ Hietanen 1992 s.177
Soikkanen 1987 s.149

rajusti vahvistetun liikkuvan poliisin valvontapartioin.²⁴¹ Sotaolojen päättyminen Etelä-Suomessa ja muun muassa pimennysmääräysten poistaminen sekä poliisivoimien vapautuminen sotatehtävistä helpotti taistelua rikollisuutta vastaan. Kasvavan rikollisuuden johdosta poliisien määrän lisääminen muutenkin tuli yhä ajankohtaisemmaksi. Kotkassakin vuoden 1945 aikana poliisin miehitys lisääntyi kaikkiaan 13:lla uudella toimella.

Varsinkin omaisuusrikosten selvittäminen vaati Kotkassa paljon työtä ja aikaa. Selvittämistä vaikeutti esimerkiksi se, että varkauksien ja murtojen kautta hankittu tavara meni heti mustan pörssin kauppaan ja hävisi näkyvistä. Näin kaikenlainen niukkuus itseasiassa ajoi ihmiset tavallaan auttamaan rikollisia.²⁴² Utta oli rikollisten lyöttäytymisen yhteen isoiksi rikoskopliksi. Esimerkiksi touko-kesäkuussa 1945 Kotkan poliisi sai kiinni kaksi "murtovarasjoukkuetta", joissa oli yhteensä 14 henkeä. Omaisuusrikosten ohella poliisia Kotkassa työllisti erityisesti viinakauppiat ja huonomaineiset naiset. Tämänkaltaiset rikokset olivat poliisimestari Havaksen mukaan lisääntyneet enemmän kuin mitkään muut.²⁴³ Vuonna 1945 Kotkasta saatettiin 78 naista Helsinkiin Kumpulalan sairaalaan, jonne veneeristä tautia sairastavat irtolaistyypiset naiset lähetettiin hoidettavaksi. Vuonna 1944 luku oli 22. Kasvaneeseen määrään vaikutti Kotkassa suuresti satamaliikenteen kasvu, joka houkutteli naisia sataman liepeille. Näistä "satamatyöistä" muodostuikin uusi yrittäjäkunta Suomen satamakaupunkeihin. Nämä eivät juurikaan olleet varsinaisia irtolaisia vaan pikemminkin nuoria seikkailunhaluisia tyttöjä.²⁴⁴ Satamaliikenteen lisääntyminen aiheutti jälleen myös lisääntyneen merimiesten juopottelun ja järjestyshäiriöt.²⁴⁵

Kun lähestulkoon kaikissa muissa Suomen kaupungeissa kokonaisrikollisuus kasvoi selkeästi yli vuoden 1938 määrän, Kotkassa jäätiin jopa sen alle. Kotkassa

²⁴¹ Hietaniemi 1992 s.236-237, 1995 s.251

²⁴² Eteenpäin 7.6.1945

²⁴³ Etelä-Suomi 18.8.1945

²⁴⁴ Poliisimies 5 1948. Riippa. Hajapiirtoja huoltopoliisin kehityksestä Kotkassa. s137
Simpura 1982 s.219

²⁴⁵ Etelä-Suomi 18.8.1945

rikollisuuden kasvu ei ollutkaan niin jyrkkää kuin muualla maassa. Poliisimestari Havas näki tähän syynä sen, että Kotkan poliisia oli lisätty suhteellisesti enemmän kuin muiden Kotkan kokoisten kaupunkien poliisivoimia. Kotkassa poliisin henkilökuntaa oli keskimäärin noin kuusi enemmän kuin muissa vastaavan kokoisissa kaupungeissa. Toisena syynä oli selkeästi poliisin toiminta ja varsinkin hyväksi havaittu ennaltaehkäisevä toiminta, lähinnä partioinnin muodossa. Kotkassa poliisitoiminta hoidettiin huomattavassa määrin siviilipukuisten poliisien toimesta, joka virkapukuisen poliisin rinnalla toimi suurelta yleisöltä näkymättömissä. Havaksen mukaan Kotkan rikostilaston edullisuuteen vaikutti myös se, että läänin rikospoliisin keskuspaikka oli Kotkassa sekä se, että poliisin aktiivisesta toiminnasta johtuen vieraspaikkakuntalaista ammattimaista rikollista ainesta ei ollut päässyt pesiytymään Kotkan alueelle.²⁴⁶

Viranomaiskontrollin lisäksi varsinkin sanomalehdissä pyrittiin jälleen korostamaan kaupunkilaisten omaa toimintaa ja sosiaalista kontrollia taistelussa kasvanutta rikollisuutta ja moraalien yleistä höltymistä vastaan. Moraalikäsitteiden sekaantuminen näkyi muun muassa siinä, että monien käsitykset väärästä ja tuomitavasta oli muuttunut sallituksi ja ymmärrettäväksi ja esimerkiksi omaisuuteen kohdistuvaa rikollisuutta oli eräissä tapauksissa ryhdytty pitämään sallittuna ja jopa puolustettavana. Huomiota haluttiin kiinnittää nimenomaan ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin ja kaupunkilaisten valppauteen sekä yhteistyöhön poliisin kanssa.²⁴⁷

7. POIKKEUSOLOJEN VAIKUTUS RIKOLLISUUTEEN

Vuonna 1939 Suomi joutui mukaan toisen maailmansodan pyörteisiin, jonka vaikutukset koko yhteiskuntaan, myös rikollisuuteen, tuntuivat vielä pitkään sodan päättymisen jälkeenkin. Talvi- ja jatkosotien merkitys rikollisuuteen oli suuri, mutta ei kuitenkaan pysyvä. Niiden vaikutukset olivat myös hyvin erilaiset. Talvisota lyhydessään vaikutti rikollisuutta vähentävästi. Sen sijaan pitkän jatkosodan vuosina, varsinkin jo

²⁴⁶ Etelä-Suomi 18.12.1945

²⁴⁷ Eteenpäin 16.12.1944, 30.8.1945

välirauhan aikana kasvuun kääntynyt omaisuusrikollisuus kasvoi rajusti. Jatkosodan päätyttyä koettiin vielä ennennäkemätön kasvu lähes kaikilla rikollisuuden osa-alueilla, vaikka Pohjois-Suomessa sota saksalaisia vastaan jatkui. Mutta miten sota ja poikkeusolot vaikuttivat rikollisuuteen nimenomaan Kotkassa ja mitä eroja Kotkan osalta oli muuhun maahan verrattuna?

Talvisodan myötä Kotkankin rikollisuus seurasi muun maan esimerkkiä ja laski jopa selvemmin kuin Suomessa yleisesti. Kaiken kaikkiaan rikollisuus oli Kotkassa erittäin vähäistä talvisodan aikana. Suomessa rikollisuuden laskuun vaikuttaneet yleiset tekijät, kuten miesten joutuminen sotapalvelukseen, vaikuttivat myös Kotkassa, mutta niiden lisäksi oli myös muita paikallisia tekijöitä. Talvisodan aikana Kotka liitettiin sotatoimialueeseen, jossa oli voimassa normaalia tiukempia määräyksiä, esimerkiksi liikkumisen suhteen. Talvisodan aikana myös suurin osa kaupunkilaisista oli sodan takia siirtynyt tai siirretty pois kaupungista. Edellytykset rikosten tekemiseen olivat siis normaalioloja huomattavasti heikommat. Vaikka monet kodit olivat tyhjillään ja pommitusten takia omaisuutta irrallaan, vain muutamassa tapauksessa "pesärosvot" käyttivät tilaisuutta hyväkseen. Kotkaan jääneiden syynä oli lähinnä työ tai muut velvollisuudet, joten rikoksille alttiimpi aines oli poissa kaupungista. Sotatoimialueella viranomaisten valvonta oli myös tiukkaa. Vaikka talvisodan henki oli voimakas koko Suomessa, voidaan kuitenkin olettaa, että paikkakunnilla, jotka omakohtaisesti joutuivat kokemaan sodan rajuuden, yleinen moraalit säilyi vieläkin voimakkaampana. Talvisodan aikana Kotka joutui hyvin poikkeukselliseen tilanteeseen, joka käytännössä romahdutti Kotkassa tehdyt rikosmäärät. Vaikka välirauhan aikana rikollisuus kääntyi Kotkassakin nousuun, talvisodan vaikutukset näkyivät vielä pitkään, sillä lähtökohta, josta rikollisuus lähti kasvuun erittäin matalalla.

Vaikka talvisota loppuikin maaliskuussa 1940, poikkeusolot jatkuivat edelleen. Säännöstelymääräykset kiristyivät, siirtoväki oli liikkeellä, Euroopassa jatkuvan suursodan johdosta Suomen ja ulkomaailman liikenne oli lähes poikki, työttömyys kasvoi jne. Kaiken kaikkiaan tilanne välirauhan aikana Suomessa oli melkoisen hankala. Tätä taustaa vasten itseasiassa ei ole mikään suuri yllätys, että rikollisuus kääntyi välirauhan aikana nousuun. Hyödykepula ja ankeat olot saivat monet kääntymään rikollisille poluille. Sodan aikainen luja yhteishenki ja sosiaalinen kontrolli väheni kun ihmiset joutuivat

omakohtaisesti tekemisiin pahenevan elintarvike- ja tavarapulan kanssa. Miesten paluu siviilielämään toi heidät jälleen voimakkaasti myös rikostilastoihin. Samalla muutkin väestö- ja ikäryhmät osallistuivat yhä enemmän rikosten tekemiseen.

Kotkassa rikollisuuden kehitys kulki jälleen hieman eri rataa. Ensinnäkin kokonaisrikollisuus Kotkassa oli välirauhan aikana laskusuuntainen, kun se Suomessa yleensä oli nousussa. Erityisesti eron huomaa omaisuusrikollisuuden kohdalla, joka Suomessa, niin kaupungeissa kuin maaseudullakin, kasvoi jyrkästi. Kotkassa omaisuusrikollisuus kyllä kasvoi, mutta hyvin vaatimattomasti. Syytä tähän voidaan hakea Kotkan asemasta satama- ja teollisuuskaupunkina. Kotkan seudun teollisuudesta suurin osa oli puunjalostukseen liittyvää ja suurelta osin vientiin perustuvaa. Sodan takia satamaliikenne oli hyvin vähäistä, joten miesten palatessa siviiliin, alkoi kaupungissa esiintyä pahenevaa työttömyyttä. Kaupungin, valtion ja puolustuslaitoksen toimesta pystyttiin kuitenkin melko nopeasti järjestämään työllisyystöitä, joten työttömyys ei varsinaisesti päässyt vaivaamaan Kotkassa. Tosin tämä merkitsi sitä, että suuri osa miespuolisia kotkalaisia poistui jälleen kaupungista, sillä työmaat sijaitsivat useimmiten Kotkan ulkopuolella. Miesten osuus omaisuusrikoksista tuomituista laskikin selvästi, erityisesti 18-29-vuotiaiden osalta. Muun Suomen osalta näin selvä lasku tapahtui vasta jatkosodan myötä miesten joutuessa jälleen sotapalvelukseen.

Oikeastaan vasta jatkosodan aikana vuonna 1942 omaisuusrikollisuus nousi Kotkassa huomattavasti. Vaikka omaisuusrikokset yleisesti olivat nousseet jo vuodesta 1940 lähtien, samanlainen voimakas kasvu vuonna 1942 tapahtui Kotkan ohella koko Suomen osalta. Kotka ei siis tässä tapauksessa ollut mikään poikkeus. Tätä omaisuusrikospiikkiä ainakin osaltaan selittänee se, että asemasotavaiheessa miehiä alettiin kotiuttaa sotapalveluksesta ja näin kotiutettujen miesten osuus rikoksista näkyi kasvuna tilastoissa. Kotkan osalta poikkeavaa oli se, että seuraavana vuonna omaisuusrikokset laskivat selvästi vaikka muualla Suomessa kehitys jatkui edelleen noususuunnassa.

Kotkassa viranomaisten valvonta oli melko tiukkaa. Muun muassa pommitusten ja ilmahälytysten takia väestönsuojelun ja sotatilalain määräyksiä valvottiin tarkasti ja poliisin suorittamia tarkastuksia ja ratsioita tehtiin usein. Lisäksi on huomioitava myös puolustuslaitoksen ja sotilaiden läsnäolo kaupungissa. Sotilasviranomaisten ja sotapoliisin

valvonta myös varmasti hankaloitti rikoksille taipuvaisten henkilöiden toimia. Tutkimuksen perusteella tuntuu myös siltä, että jatkosodankin aikana Kotkassa vallitsi erityinen ilmapiiri. Nimenomaan sodasta ja ankarista pommituksista johtuen kaupunkilaisten moraalit pysyi korkealla. Moraalin löystyminen näkyi toki alkoholinkäyttönä, ajanviettona ravintoloissa ja vapaamielisenä käyttäytymisenä, mutta varsinainen rikollisuus pysyi suhteellisen maltillisena. Pommituksista kärsimään joutuneita autettiin empimättä ja toisten hädän hyväksikäyttäminen tuomittiin selkeästi. Koskaanhan ei tiennyt olisiko itselläänkään kotia enää jäljellä seuraavien pommitusten jälkeen. Edelleen on myös muistettava, että sotilaiden tekemät rikokset käsiteltiin kenttäoikeuksissa ja välttämättä kaikki sotilaiden Kotkassa tekemät rikokset eivät tulleet poliisin tietoon vaan käsiteltiin suoraan sotilasviranomaisten toimesta.

Jatkosodan päättymisen jälkeen poikkeusolot jatkuivat maassa jopa erittäin poikkeuksellisina. Pohjoisessa käytiin edelleen sotaa, lähes kaikki sota-ajan erikoismääräykset pysyivät edelleen voimassa ja rikollisuus kasvoi ennennäkemättömiin mittoihin. Näin kävi myös Kotkassa, mutta suhteutettuna asukaslukuun väkivalta- ja omaisuusrikollisuus oli Kotkassa edelleen alhaisempaa kuin Suomen kaupungeissa keskimäärin. Väkivaltarikollisuus oli Kotkassa laskenut erittäin alhaiseksi jo vuonna 1938 ja pysynyt alhaisena, kuten Suomessa yleensäkin, vuoteen 1944 asti. Sen sijaan omaisuusrikoksissa oltiin vuosina 1937-1938 lähellä Suomen kaupunkien keskiarvoa, mutta talvisodasta lähtien ne olivat Kotkassa Suomen kaupunkien keskiarvoa alhaisempia. Sotien aiheuttamat poikkeusolot vaikuttivat siis selvästi vähentävästi omaisuusrikollisuuteen Kotkassa. Myös säännöstelyrikollisuus oli Kotkassa muuta Suomea alhaisempaa. Kaikkein selkeimmin sotien vaikutus Kotkassa näkyi kuitenkin juopumusrikoksissa. Tiputus rauhanaikaisista juopumusmääristä oli todella suuri. Alkoholien myynnin ja anniskelun rajoitukset ja hinnankorotukset heijastuivat juopumustilastoihinkin. Varsinkin jatkosodan aikana määrä putosi selkeästi. Laskusta huolimatta juopumusrikokset olivat Kotkassa Suomen kaupunkien keskiarvoa huomattavasti korkeammat koko tutkimusajanjaksona. Kotkassa alkoholinkäyttö oli siis varsin reipasta niin rauhan- kuin sodankin vuosina. Tätä tukee myös väkijuomalakia vastaan tehtyjen rikosten kehitys. Jatkosodan aikana, jolloin alkoholien saantia eniten rajoitettiin, ne kasvoivat Kotkassa erittäin paljon. Varsinkin väkijuomien

luvaton myynti ja hallussapito.

Poikkeusolot vaikuttivat eri rikostyyppien ohella myös rikoksenteekijöihin. Kotkassa vuosina 1940-1944 rikollisuus, ainakin omaisuusrikosten osalta, oli yhä enemmän kotkalaisten omia tekosia. Sota, sodasta johtuneet matkustusrajoitukset, ajoittaiset työongelmat ja pommitukset vähensivät Kotkassa olleiden ulkopaikkakuntalaisten määrää ja samalla myös heidän tekemänsä rikokset vähenivät. Poikkeusolot vaikuttivat kuitenkin myös eri väestöryhmien tekemiin rikoksiin. Varsinkin jatkosodan aikana rikosten teko levisi yhä enemmän kaikkiin ikäluokkiin. Nuorten miesten ollessa armeijan palveluksessa heidän osuutensa Kotkan raastuvanoikeudessa tuomituista väheni selvästi ja samalla naisten osuus kasvoi. Kotkassa omaisuusrikosten ohella myös väkivaltarikoksista tuomitettujen naisten osuus kasvoi jopa miehiä suuremmaksi. Syynä tähän oli sikiölähdettämistapausten suuri määrä. Se taas on vain yksi esimerkki sotavuosina kasvaneesta vapaamielisyydestä. Naisten merkitys sota-ajan yhteiskunnassa tuli yhä tärkeämmäksi ja samalla heidän asemansa muuttui myös itsenäisemmäksi. Samalla sota-ajan ankaruus kuitenkin muutti ilmapiiriä vapaamielisemmäksi ja sukupuolimoraaliakin höllentävästi. Kotkassakin tämä näkyi muun muassa irtolaispidätysten kasvuna. Naisten ohella sodan takia myös nuorisoriikollisuus kasvoi selvästi ja varsinkin yhä nuorempien osalta. Kotkassa tosin omaisuusrikoksista tuomituista alle 18-vuotiaiden osuus oli yllättävän suuri jo vuosina 1938-1939. Kotkassa kuitenkin lasten ja nuorten pidätykset kasvoivat varsinkin jatkosodan aikana reilusti, vaikka useimmat tapaukset olivat varsin vähäisiä. Kaikesta huolimatta Kotkassa sodan ja siitä johtuneiden olojen vaikutuksesta lapsiin ja nuoriin ja heidän kehitykseensä oltiin erittäin huolestuneita.

Kaiken kaikkiaan sotien ja poikkeusolojen vaikutus kotkalaiseenkin rikollisuuteen oli suuri. Toisaalta rikollisuudesta kaikessa laajuudessaan ei oikeastaan voida puhua tämän tutkimuksen yhteydessä, sillä pääasiassahan tässä tutkimuksessa on tutkittu väkivalta-, omaisuus- ja alkoholiin liittyviä rikoksia. Joka tapauksessa Kotkassa kehitys kuitenkin kulki eri tahtiin ja myös eri laajuudessa kuin Suomessa yleisesti. Rikollisuuden Kotkassa voidaankin katsoa olosuhteista huolimatta pysyneen maltillisempaan kuin Suomessa. Erityisesti tämä näkyi omaisuus- ja säännöstelyrikollisuuden osalta, jotka Suomessa jatkosodan aikana muodostuivat erityisen ongelmallisiksi. Tutkimuksen

perusteella voidaan myös sanoa viranomaisten toimineen Kotkassa varsin tehokkaasti erityisen vaikeissa ja poikkeuksellisissa oloissa. Riittää kun katsoo poliisin tietoon tulleita ja selvitettyjä rikoksia Kotkassa ja muistaa miten paljon Kotkassa pyrittiin panostamaan ennaltaehkäisevään poliisitoimintaan, niin huomaa poliisin toiminnan olleen varsin mallikasta. Itseasiassa Kotka joutui vuosina 1939-1944 kärsimään varsin paljon maantieteellisestä asemastaan ja myös asemastaan eräänä maan tärkeimmistä satama- ja teollisuusalueista. Tästä huolimatta tai ehkä juuri tästä johtuen voidaan sanoa, että rikollisuus pysyi koko maan mittakaavassa Kotkassa suhteellisesti vähäisempänä ja viranomaisten kontrollissa.

LIITTEET

Taulukko 19. Poliisin tietoon tulleet väkivaltarikokset Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1937-1945

	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Kotka	90	39	32	35	31	51	45	32	71
Kymi+H	28	12	7	14	5	6	7	5	21
koko maa	6039	6065	5149	4035	3913	3670	3954	3868	7541
kaupungit	2570	2713	2537	2537	2069	2120	2229	2159	3983
maaseutu	3469	3352	2612	2612	1844	1550	1725	1709	3558

Lähde: SVT Oikeustilastot 72,77,78,80-84. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

Taulukko 20. Poliisin tietoon tulleet omaisuusrikokset Kotkassa Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1937-1945

	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Kotka	376	377	317	373	405	735	583	587	1113
Kymi+H	119	101	121	103	152	155	242	200	460
koko maa	26435	27279	25459	40484	45526	53189	57270	58127	99536
kaupungit	15144	25542	14405	23457	26838	31755	34182	35180	57927
maaseutu	11291	11738	10144	17027	18688	21434	23088	22947	41609

Lähde: SVT Oikeustilastot 72,77,78,80-84. Taulu 1. Poliisin tietoon maan erikaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

Taulukko 21. Poliisin tietoon tulleet juopumusrikokset Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1937-1945

	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Kotka	4683	4934	3079	2956	1650	1742	2193	1658	3382
=>syyte	(821)	(960)	(595)	(504)	(271)	(144)	(141)	(174)	(444)
Kymi+H	505	362	271	190	161	103	213	132	259
=>syyte	(225)	?	?	?	?	?	?	?	?
koko maa	119784	116901	91770	84136	73221	73021	80408	66879	144966
=>syyte	(31876)	(33045)	(25490)	(19314)	(18102)	(17657)	(21775)	(20926)	(57262)
kaupungit	77479	75900	62356	59112	50170	52543	58378	47837	100386
=>syyte	(12908)	(13114)	(10589)	(9079)	(8841)	(11011)	(13571)	(13292)	(31987)
maaseutu	42305	41001	29414	25024	23051	20478	22030	19042	44580
=>syyte	(18968)	(19931)	(14901)	(10235)	(9261)	(6646)	(8204)	(76349)	(25275)

Lähde: SVT Oikeustilastot 72,77,78,80-84. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset

Taulukko 22. Poliisin tietoon tulleet väkijuomalakia vastaan tehdyt rikokset Kotkassa Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1937-1945

	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Kotka	350	202	173	13	48	172	192	149	172
Kymi+H	146	74	69	14	7	5	9	6	9
koko maa	10584	6422	4751	1352	1871	3556	5059	4218	14101
kaupungit	4148	1876	1485	439	555	1590	2650	1894	5444
maaseutu	6436	4546	3266	913	1316	1766	2409	2324	8657

Lähde: SVT Oikeustilastot 72,77,78,80-84. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

Taulukko 23. Poliisin tietoon tulleet säännöstelyrikokset Kotkassa, Kymissä, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1941-1945

	1941	1942	1943	1944	1945
Kotka	36	93	95	55	175
Kymi+H	44	29	116	11	100
koko maa	4992	24307	2540	21788	29335
kaupungit	2633	5417	6801	5916	11228
maaseutu	2359	18890	18649	15872	18107

Lähde: SVT Oikeustilastot 72,77,78,80-84. Taulu 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset.

Taulukko 24. Irtolaisuus-pidätykset Kotkassa vuosina 1937-1945

	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
naiset	184	230	164	298	256	346	233	140	483
miehet	54	59	50	12	16	23	42	24	71
YHT.	238	289	213	310	272	369	275	164	554

Lähteet: Kotkan poliisilaitoksen huolto-osaston tilastot. Eteenpäin 12.1.1939, 13.1.1942, 12.1.1943, 11.1.1944, 10.1.1946. Etelä-Suomi 9.1.1941, 13.1.1945

Taulukko 25. Kotkan poliisin huolto-osaston irtolaisuudesta antamat varoitukset²⁴⁸ vuosina 1937-1945

	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
naiset	244	234	175	298	320	455	705	?	?
miehet	106	74	50	31	26	31	53	?	?
YHT.	350	308	225	329	346	486	758	358	964

Lähteet: Kotkan poliisilaitoksen huolto-osaston tilastot. Eteenpäin 12.1.1939, 13.1.1942, 12.1.1943, 11.1.1944, 10.1.1946. Etelä-Suomi 9.1.1941, 13.1.1945

²⁴⁸ 1937-1938 Varoitus toimettomasta ja pahatapisesta elämästä. 1939-1940 varoitus toimettomasta elämästä. 1941-1942 varoitus toimettomasta, epäsiiveellisestä ja pahatapisesta elämästä. 1943-1945 varoitus toimettomasta, epäsiiveellisestä ja juopottelevasta elämästä.

Taulukko 26. Kotkassa irtolaisvalvontaan ja työlaitoksiin joutuneet vuosina 1938-1945

	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
irtolaisvalv. YHT.	6	11	5	19	?	18	19	29
naiset / miehet	6 / -	11 / -	5 / -	18 / 1	?	17 / 1	18 / 1	26 / 3
työlaitoksissa YHT.	9	13	1	25	37	24	33	27
naiset / miehet	8 / 1	11 / 2	1 / -	23 / 2	35 / 2	23 / 1	28 / 5	24 / 3

Lähteet: Kotkan kaupungin huoltolautakunnan vuosikertomukset 1938-1945. Kotkan kaupungin kunnalliskertomuksissa vuosilta 1938-1945 II.

Taulukko 27. Asukasluvut Kotkassa, Kymissä²⁴⁹, koko maassa, kaupungeissa ja maaseudulla vuosina 1938-1945

	koko maa	maaseutu	kaupungit	Kotka	Kymi+Haapas.
1938	3863753	3003081	860672	22135	21163+193
1939	3888443	3010069	878374	22226	21241+193
1940	3887217	3005951	881266	22482	21187+209
1941	3904192	3016452	887740	22378	21305+230
1942	3910003	3006991	903012	21979	21045+236
1943	3936178	3014119	922059	21704	20924+247
1944	3947702	3013825	933877	21600	20934+245
1945	3993438	3038706	954732	21993	21390+223

Lähde: Suomen tilastollinen vuosikirja 1939-1946. II väestö. Pinta-ala ja väestö kunnittain. Kirkonkirjoihin ja siviilirekisteriin merkitty väestö.

²⁴⁹ Haapasaari oli yhdistettynä Kymin poliisipiiriin. Tästä syystä rikosten asukaslukuun suhteutettuihin rikosmääriin on Kymin osalta laskettu myös Haapasaari.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

Valtiollisen poliisin I arkisto 1919-1945. Arkistoluettelo. Valtiollisen poliisin alaosastot

Kotkan kaupungin keskusarkisto

Kotkan kaupungin kunnalliskokoukset II vuosilta 1938-1945

Kotkan kaupungin huoltolautakunnan kokouspöytäkirjat 1938-1945

Kotkan kaupungin poliisilaitoksen arkisto

Kotkan poliisilaitoksen vuosikertomukset 1938-1945

Kotkan poliisilaitos. Rikostilastot. Rikosjuttuluettelot 1938-1944

Kotkan käräjäoikeuden arkisto

Kotkan raastuvanoikeuden tuomioluettelot ja oikeudenkäyntipöytäkirjat vuosilta 1938-1945

Kotkan poliisin kuulustelupöytäkirjat vuosilta 1938-1945

Virallisjulkaisut

Suomen tilastollinen vuosikirja 1938-1946

Suomen Virallinen Tilasto I. Ulkomaankauppa 59-65

Suomen Virallinen Tilasto XXI. Huoltotilasto2-4

Suomen Virallinen Tilasto XXIII. Oikeustilastot 63, 68, 72, 77, 78, 80-85

Sanomalehdet

Eteenpäin 1938-1946

Etelä-Suomi 1938-1946

Lehdet

Etelä-Kymenlaakso. Kenttäjoukot ja Kotirintama / Etelä-Kymenlaakson suojeluskuntapiirin (ja rannikkopuolustuksen) julkaisu

Poliisimies

Suomen poliisilehti

WWW-lähteet

<http://www.luovutettukarjala.org>

Kirjallisuus

Ahto, Sampo. Talvisodan henki. Mielialoja Suomessa talvella 1939-1940. Suomen sotatieteellisen seuran julkaisuja no 17. Juva 1990.

Anttila, Leo. Kotka vuoden 1939 jälkeen. Teoksessa Kotkan historia II. Helsinki 1955.

Anttila, Inkeri ja Törnudd, Patrik. Kriminologia. Porvoo 1970.

Enlund, Tapio. Väkivaltarikollisuus Lahden seudulla 1894-1907. Lahden kaupungin tutkimuksia 25. Lahti 1993.

Favorin, Martti ja Heinonen, Jouko (toim.). Kotirintama 1941-1944. Helsinki 1972.

Halila, Aimo. Kotkan vaiheita. Teoksessa Savikko, Jorma (toim.). Satavuotias Kotka. 1978

Halonen, Mika. Rikollisuus Lahdessa 1938-1945: Talvi- ja jatkosodan vaikutus väkivalta- ja omaisuusrikollisuuteen. Suomen historian pro gradu Tampereen yliopistossa 1997.

Hanski, Pentti. Kotkan pojat: historiaa ja muistelmia vuosilta 1940-48. Jyväskylä 1995.

Harjunpää, Kaisu. 100 vuotta poliisitoimintaa Kotkassa. 1976.

Heikkinen, Sakari. Suomeen ja maailmalle. Tullilaitoksen historia. Helsinki 1994.

Hietanen, Silvo. Rikollisuus sota-ajan yhteiskunnassa. Teoksessa Kansakunta sodassa 3. Kuilun yli. Helsinki 1992.

Hietaniemi, Tuija. Valtiollinen poliisi ja talvisota. Teoksessa Tuntematon talvisota. Helsinki 1989.

- Hietaniemi, Tuija. Lain vartiassa. Poliisi Suomen politiikassa 1917-1948. Historiallisia tutkimuksia 166. Vammala 1992.
- Hietaniemi, Tuija. Totuuden jäljillä. Suomalaisen rikospoliisin taival. Helsinki 1995.
- Häkkinen, Antti. Rahasta vaan ei rakkaudesta: prostituutio Helsingissä 1867-1939. Helsinki 1995.
- Jaakkola, Risto. Veli Verkko. Moraalistatistikko ja Suomen ensimmäinen kriminologi. Helsinki 1986.
- Kivimäki, Toivo Oskari. 75 vuotta sosiaalidemokraattista rakennustyötä: Kotkan sosiaalidemokraattinen työväen yhdistys 1888-1963. Kotka 1963.
- Kontula, Osmo. Poikkeusolojen rikollisuus. Helsinki 1992.
- Krig og moral. Kriminalitetet og kontrol i Norden under andre verdens krig. Oslo 1987.
- Kuusikko, Kirsi. Laiton Lappi, Laiton Petsamo. Rikollisuus ja järjestysvalta Petsamossa 1921-1944. Studia Historica Septentrionalia 29. Jyväskylä 1996.
- Lackman, Matti. Etsivä Keskuspoliisi 1919-1937. Teoksessa Salovaara, Jukka ja Simola, Matti (toim.). Turvallisuuspoliisi 75 vuotta. Poliisin oppikirjasarja 1/94. Helsinki 1994.
- Laine, Matti. Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. Juva 1991.
- Nevakivi, Jukka. Tulevaisuuden kynnyksellä. Teoksessa Suomi 1944. Sodasta rauhaan. Helsinki 1944.
- Penttilä, Eino. Kotka liekeissä. Hämeenlinna 1991.
- Pukkila, Eino. Taisteluhälytys. Suomen laivasto jatkosodassa. Porvoo 1961.
- Raki, Mikko. Kansan sammumaton jano: Alkoholirikokset Kotkassa 1930. Suomen historian pro gradu Joensuun yliopistossa 1997.
- Rönkkönen, Teuvo. Sodan työvelvolliset. Teoksessa Tuntematon sota. Uusia ja yllättäviä tapahtumia talvi- ja jatkosodan vuosilta. Porto 1991.
- Salovaara, Karli. Säännöstellen selvittiin. Kansanhuoltoa 1939-1949. Jyväskylä 1977.
- Siivonen, Urho. Naiset rikoksen tekijöinä. Julkaisussa Lakimies 1952. Vammala 1952.
- Simpura, Jorma. Vapaan viinan aika. 50 vuotta suomalaista alkoholipolitiikkaa. Tampere 1982.

- Soikkanen, Hannu. Sosiaaliset suhteet. Teoksessa Pohjola 2. maailmansodan aikana. Mänttä 1987.
- Valtonen, Eero. Kotkan ilmatorjunta 1941-1944. Teoksessa Kymen kuriiri, kuvauksia Kymenlaakson sotilaallisista vaiheista. Kouvola.
- Verkko, Veli. Alkoholien käyttö ja rikollisuus. Jyväskylä 1938.
- Verkko, Veli. Maamme rikollisuuden kehitys pitäen erityisesti silmällä talvisodan vaikutuksia. Helsinki 1942.
- Verkko, Veli. Kolmivuotinen sota ja aselepo rikollisuuskriisin aiheuttajina. Helsinki 1945.
- Verkko, Veli. Asosiaalinen käyttäytyminen ja alkoholien sieto. Julkaisussa Suomalainen Suomi 4/1948.
- 50 vuotta väestönsuojelutyötä. Suomen väestönsuojelujärjestö 1927-1977. Helsinki 1977.
- Vitikainen, Erkki. Maanpuolustustyötä Vehkalahdella ja muualla Kymenlaaksossa. Anjalankoski 1993.
- Ylikangas, Heikki. Näkökulmia historian tutkimukseen. Oikeuden yleistieteen laitoksen julkaisuja. Helsingin yliopisto 1979.
- Ylikangas, Heikki. Selityspöytä väkivallan perinteiseen yleisyyteen Suomessa. Teoksessa Historian päivät 1985. Historiallinen Arkisto. Vammala 1986.
- Ylikangas, Heikki. Lukijalle. Teoksessa Forsström, Sari (toim.). Laittomuuden laittatiellä. Rikos Suomessa 1500-luvulta nykypäiviin. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 1/1996. Helsinki 1996.